Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

πρὸς τὸν «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ»

διὰ τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»

«...Ἡ ὑφ' ὑμῶν ἀναληφθεῖσα ἐκδοτικὴ προσπάθεια πολλὰς θὰ φέρῃ ὠφελείας εἰς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐνισχύσῃ ὑμᾶς διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου».

Ἀριθ. Πρωτ. 69/Τ.Ε./1336/1972

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 52

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΕΣΙΝ ΛΟΓΟΙ Α'—Θ'

Κείμενον: B. de Montfaucon

Εἰσαγωγή - Μετάφρασις - Σχόλια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΝΙΚΑ
θεολόγου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεων ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὰς ἀντιστοίχους σελίδας τοῦ κειμένου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οἱ ἑπόμενοι ἐννέα λόγοι τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἀποτελοῦν μίαν ἑρμηνευτικὴν ἑνότητα, ἀναφερομένην εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν πρώτων ἐδαφίων τῆς Γενέσεως.

Εἰδικώτερον: Εἰς τὸν πρῶτον λόγον, ὅστις κατέχει καὶ θέσιν εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ὅλην ἑνότητα, ἀσχολεῖται κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν νηστείαν, μετὰ ταῦτα δὲ μὲ τὴν ἑρμηνείαν τῆς φράσεως· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».[1] Ἐξηγεῖ διατί ὁ θεόπνευστος Μωϋσῆς δὲν μᾶς ὡμίλησεν δι' Ἀγγέλους καὶ Ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀκολούθως ὁ ἱερὸς πατὴρ μεταβάλλεται εἰς ἄριστον ἀπολογητὴν ἀποκρούων τοὺς Μανιχαίους, τοὺς πρεσβεύοντας ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητος, ὡς καὶ τοὺς αἱρετικοὺς Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντῖνον. Ἔρχεται ἐν συνεχείᾳ εἰς τοὺς ἀπαιτοῦντας ἐξηγήσεις διὰ τὴν Δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπαιτεῖ μὲ τὴν σειράν του ἐξηγήσεις διὰ συνήθη πράγματα λαμβάνοντα χώραν καθ' ἡμέραν καὶ μὴ ἐπιδεχόμενα ἐξήγησιν, λέγων· «Ἄρτον σιτούμεθα καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πῶς οὖν, εἰπέ μοι, ἡ τοῦ ἄρτου φύσις αὕτη εἰς αἷμα μεθίσταται καὶ φλέγμα, καὶ χολήν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν ἡμῖν χυμούς; Ὁ μὲν γὰρ ἐστι πυκνὸς καὶ σκληρός, τὸ δὲ αἷμα χαυνὸν καὶ [illegible] ὁ μὲν λευκὸς ἢ σιτόχρους, τὸ δὲ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν... Πῶς ἀπὸ γῆς τῆς ἐν τοῖς μετάλλοις χρυσίου γίνεται φύσις; Πῶς εἰς ὑάλου καθαρότητα ἡ ψάμμος μεθίσταται; Καὶ ἕτερα τούτων ἐστὶν πλείονα εἰπεῖν, ἃ γίνεται μὲν ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, τὸν δὲ λόγον οὐκ ἴσμεν ἡμεῖς». Κλείει δὲ τὸν λόγον διὰ τῆς ἐλεημοσύνης.

Εἰς τὸν δεύτερον λόγον ἑρμηνεύει, ἀναλύει καὶ ἀναπτύσσει τὸ ἐδάφιον «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης».[2] Δίδει πρὸς τούτοις ἀπάντησιν διατί μόνον ἐνταῦθα ἐχρησιμοποιήθη τὸ ρῆμα «Ποιήσωμεν», ἐνῷ εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις τῆς Δημιουργίας ἐτίθετο τὸ «Γεννηθήτω». «Γεννηθήτω φῶς,[3] Γεννηθήτω οὐρανὸς»[4] κλπ.

1. Γεν. 1, 1.
2. Γεν. 1, 26.
3. Γεν. 1, 3.
4. Γεν. 1, 6.

Προσθέτει ἐπὶ πλέον ὅτι τὸ «ποιήσωμεν» δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὰς λειτουργικὰς Δυνάμεις τῶν Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τέλος καταφέρεται κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι τὸ Θεῖον ἔχει μορφὴν ἀνθρώπου.

Εἰς τὸν τρίτον λόγον τονίζει ὅτι ἡ περίοδος αὐτη, τῆς νηστείας, συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ὅτι εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν κατάλληλος ἐποχὴ διὰ νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ βαθέα νοήματα τῶν Γραφῶν. Μετὰ ταῦτα διευκρινίζει ὅτι τὸ «Καθ' ὁμοίωσιν» δηλοῖ «τὸ ἥμερον καὶ πρᾶον, καὶ εἰς δύναμιν ἐξομοιοῦσθαι τῷ Θεῷ». Ἐν συνεχείᾳ κάμνει λόγον περὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν θηρίων καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀντιρρήσεις, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τῶν ἐθνικῶν.

Εἰς τὸν τέταρτον λόγον ἔχει ὡς θέμα τὰς μορφὰς τῆς δουλείας, ἅτινας εἰσήγαγεν ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας. Πρώτη δουλεία ἐκείνη, καθ' ἣν οἱ ἄνδρες ἐξουσιάζουν τῶν γυναικῶν. Δευτέρα μορφὴ δουλείας, ἡ τῶν δούλων. Τρίτη μορφή, ἡ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων ἐπὶ τῶν ὑπηκόων. Ἀπηλλαγμένος ἦτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι, τῶν τριῶν μορφῶν τῆς δουλείας ὅποιος ζῇ ἐνάρετον βίον. Οὗτος εἶναι ὑπεράνω τῶν Νόμων, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν φράσιν τοῦ Χρυσοστόμου «Ἄρχοντες ἀρχόντων εἰσὶν οἱ Νόμοι». Καταφέρεται ὡσαύτως, κατὰ τῆς ῥαθυμίας τῶν ἀκροατῶν, οἵτινες στρέφουν τὴν προσοχήν, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, πρὸς τὸν ἀνάπτοντα τὰς λαμπάδας λέγων· «Περὶ τῶν Γραφῶν ὑμῖν διηγούμεθα, ὑμεῖς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστήσαντες ἡμῶν, πρὸς τὰς λαμπάδας καὶ τὸν τὰς λαμπάδας ἅπτοντα μετεστήσατε. Καὶ πόσης τοῦτο ῥᾳθυμίας, ἡμᾶς ἀφέντας, τούτῳ προσέχειν; Πῦρ ἀνάπτω κἀγὼ τὸ ἀπὸ τῶν Γραφῶν, καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας λαμπάδιον καίεται τὸ τῆς διδασκαλίας. Τοῦτο μεῖζον καὶ βέλτιον τὸ φῶς ἐκείνου τοῦ φωτός· οὐ γὰρ δὴ θρυαλλίδα διάβροχον ἐλαίῳ, καθάπερ οὗτος, ἐξάπτομεν, ἀλλὰ ψυχὰς ἐν εὐσεβείᾳ ἀρδομένας τῇ τῆς ἀκροάσεως ἀνάπτομεν ἐπιθυμίᾳ». Τελευτᾷ τὸν λόγον μὲ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα τῶν τέκνων καὶ τὰς ἐκ τούτων προερχομένας εὐλογίας.

Εἰς τὸν πέμπτον λόγον συνεχίζει τὸ περὶ τῆς δεσποτείας καὶ δουλείας θέμα. Διακηρύσσει ὅτι «Πᾶσα ἁμαρτία δουλείᾳ συγκεκλήρωται». Ἀντιθέτως, «Πολλοὶ πρὸς ἀρετὴν ἐπανελθόντες, ἀπηλλάγησαν τῆς δεσποτείας». Ἀπαριθμεῖ τὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ εἰσαχθέντα ἀγαθὰ καὶ εὑρίσκει ταῦτα περισσότερα καὶ ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπωλέσαμεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀδάμ. Ἐξ ἀφορμῆς δὲ τοῦ γεγονότος ὅτι πολλοὶ ἀσπλάγχνως διέσχιζον τοὺς «ὁρμαθοὺς πενήτων στοιχηδὸν ἑκατέρωθεν ἑστηκότων» ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεχώρουν εἰς τὰς οἰκίας χωρὶς νὰ παράσχουν οὐδεμίαν βοήθειαν πρὸς αὐτούς, ἀπασχολεῖται μὲ τὴν ἐλεημοσύνην. Οἱ

πτωχοὶ καὶ πένητες εἶναι, λέγει, ὡς ἄλλοι ναυαγοὶ ἐν μέσῳ πελάγει, οἵτινες ἔχουν ἀνάγκην καταφυγίου καὶ λιμένος. Διὰ δὲ τοὺς ἐνδεεῖς «Λιμήν, αἱ τῶν ἀντιλαμβανομένων χεῖρές εἰσιν». Διὸ θερμὴ παράκλησις τοῦ ῥήτορος διὰ τὴν πρὸς τοὺς πένητας βοήθειαν

Εἰς τὸν ἕκτον λόγον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ δένδρου, περὶ τοῦ ξύλου «τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ»,[5] ἐὰν ἐξ αὐτοῦ προέρχεται ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἰς τὸν Ἀδὰμ ἢ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ δένδρου βρῶσιν εἶχε τὴν διάγνωσιν καὶ διάκρισιν ταύτην. Εἶτα ἔρχεται εἰς τὴν νηστείαν καὶ εἰς τὸ ὅτι πρέπει νὰ μελετῶμεν κατ' οἶκον, τὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν λεγόμενα καὶ ὅτι ἡ οἰκία τῶν πιστῶν δέον εἰς ἐκκλησίαν νὰ μεταβληθῇ.

Εἰς τὸν ἕβδομον λόγον ἡ ἔρευνά του στρέφεται περὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ δένδρου «γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ» καὶ ποῦ ὀφείλεται αὐτη. Ἔρχεται ὕστερον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ῥητοῦ «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ», ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν Μανιχαίων διαστρεβλώσεως τοῦ ἀνωτέρω ἐδαφίου καὶ καταλήγει εἰς τὴν διαφύλαξιν καὶ διάδοσιν τῶν θείων λόγων.

Εἰς τὸν ὄγδοον, ὅστις ἐκφωνεῖται ἐνώπιον τῆς «συνόδου τῶν ἐπισκόπων», παριστάμένου καὶ τοῦ διδασκάλου του Φλαβιανοῦ Ἀντιοχείας, ἐκδηλώνει τὴν χαράν του διὰ τὴν παρουσίαν τούτων καὶ κάνει λόγον διὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐντολῆς εἰς τὸν Ἀδάμ: «Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθαι ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε».[6] Ἐν κατακλεῖδι ὁμιλεῖ καὶ πάλιν διὰ τὴν πρὸς τοὺς πένητας βοήθειαν. Εἰς τὸν ἔνατον λόγον ἀπαντᾷ εἰς ἐκείνους, οἵτινες διεμαρτύροντο διὰ τὸ μῆκος τῶν προοιμίων. Ἀκολούθως κάνει λόγον διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον δέον νὰ ἐπιτιμῶμεν καὶ νὰ διορθώνωμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν καὶ ὅτι πρέπει νὰ προνοῶμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τούτων. Πρὸς τούτοις ἀναπτύσσει τὰ περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀβραὰμ καὶ διὰ τὸν Νῶε.

Οἱ λόγοι Α'-Η' ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ ἔτους 386, ὁ δὲ Θ' ἐν ἢ δύο ἔτη ἀργότερον, πιθανῶς κατὰ τὸ ἔτος, ὅτε ἐξεφωνήθησαν αἱ 67 ὁμιλίαι εἰς τὴν Γένεσιν, ἤτοι τὸ 388. Οἱ λόγοι τῆς ἐνσωματώσεώς του εἰς τὴν σειρὰν ταύτην, μετὰ τῶν ἄλλων 8, εἶναι ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνταῦθα συναντῶμεν πολλὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Νῶε, πρόσωπα, περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, ὃ ἑρμηνεύει τώρα ὁ Χρυσόστομος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, ὑπάρχουν πολλαὶ ὁ-

5. Γεν. 2, 17.
6. Γεν. 2, 16-17.

μοιότητας πρὸς τὰς 8 πρώτας ὁμιλίας. Ἠκολούθησε δὲ ὁ λόγος οὗτος τὴν Β΄ ὁμιλίαν «Περὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ὀνομάτων», ὡς καὶ τὰς τέσσαρας εἰς τὴν «Ἀρχὴν τῶν Πράξεων».

Οἱ Α΄-Η΄ λόγοι ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Τεσσαρακοστῆς, ὡς εἴπομεν, τοῦ ἔτους 386. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς Πασχαλίους Πίνακας (συντάσσονται ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ζ΄ ἑκατονταετίας ὑπὸ λογίων Χριστιανῶν καὶ ἐμφαίνουν τὴν ἡμέραν ἢ τὰς ἡμερομηνίας ὡρισμένων χριστιανικῶν ἑορτῶν, καὶ δὴ τοῦ Πάσχα), θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ Πάσχα κατὰ τὸ ἔτος 386 ἦτο τὴν 5ην Ἀπριλίου. Ἡ ἀρχὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς καὶ ἡ ἐκφώνησις ἐπομένως τῶν ἀνὰ χεῖρας Α΄-Η΄ λόγων συμπίπτει περίπου μὲ τὴν 16ην Φεβρουαρίου, πάντοτε κατὰ τοὺς Πασχαλίους Πίνακας, οἵτινες πολλάκις, σημειωτέον, δὲν στεροῦνται ὑποψίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν χρονολογιῶν.

Ἐπίσης, ἡ σκέψις τοῦ ρήτορος, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Β΄ λόγου, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνάληψις τοῦ κηρυκτικοῦ ἔργου ἀποτελεῖ τόλμημα ὡς καὶ οἱ δισταγμοὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἔρευναν θρησκευτικῶν ζητημάτων, ὠθήγησε τοὺς ἐρευνητὰς εἰς τὴν ἀποδοχὴν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὴν πρώτην κηρυκτικὴν περίοδον τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ δὴ εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτης, ἥτις συμπίπτει μὲ τὴν εἰς πρεσβύτερον ἀνάρρησίν του τὸ ἔτος 386. Τόπος ἐκφωνήσεως τῶν ὁμιλιῶν ἡ πόλις τῆς Ἀντιοχείας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ι. ΝΙΚΑΣ
Θεολόγος

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

645 A ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ «ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ Ο ΘΕΟΣ ΕΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ»[1] ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ.

Γλυκεῖα μὲν εἶναι ἡ ἄνοιξις εἰς τοὺς ναύτας, γλυκεῖα καὶ εἰς τοὺς γεωργούς. Ἀλλὰ οὔτε διὰ τοὺς ναύτας, οὔτε διὰ τοὺς γεωργοὺς εἶναι τόσον γλυκεῖα ἡ ἄνοιξις, ὅσον εἶναι γλυκὺς ὁ καιρὸς τῆς νηστείας διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ φιλοσοφήσουν, ἡ πνευματικὴ ἄνοιξις τῶν ψυχῶν, ἡ ἀληθὴς γαλήνη τῶν λογισμῶν. Διὰ τοὺς γεωργοὺς μὲν εἶναι γλυκεῖα ἡ ἄνοιξις, διότι τότε βλέπουν τὴν γῆν νὰ εἶναι στολισμένη μὲ ἄνθη, καὶ ἡ βλάστησις τῶν φυτῶν ὡς ἔνδυμα πολύχρωμον **B** περιβάλλει αὐτὴν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη· διὰ δὲ τοὺς ναύτας γλυκεῖα εἶναι ἡ ἄνοιξις, διότι τότε δύνανται νὰ διαπλέουν τὴν θάλασσαν μετ' ἀσφαλείας, καθόσον στερεῖται κυμάτων, καὶ οἱ δελφῖνες παίζουν μὲ πολλὴν γαλήνην καὶ κυλίωνται πολλάκις πλησίον τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου. Εἰς ἡμᾶς, ἀντιθέτως, ἡ ἄνοιξις τῆς νηστείας εἶναι γλυκεῖα, διότι τὰ κύματα, ὄχι τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων ἐπιθυμιῶν συνήθως καταστέλλει, καὶ στέφανον εἰς ἡμᾶς ὄχι ἀπὸ ἄνθη, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πνευματικὰς χάριτας προσφέρει. «Στεφάνι, λέγει, ἀπὸ χάριτας θὰ φορέσῃς εἰς τὴν κεφαλήν σου».[2] **C** Ἡ ἐμφανισθεῖσα χελιδὼν δὲν ἀπωθεῖ συνήθως τὸν χειμῶνα τόσον εὐκόλως, ὅσον ἀπομακρύνει τὸν χειμῶνα τῶν παθῶν τῆς ἰδικῆς μας σκέψεως[3] ὁ καιρὸς τῆς νηστείας. Δὲν ὑπάρχει διαμάχη μεταξὺ ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, οὔτε ἐξανίσταται κατὰ τῆς κυρίας ἡ δούλη, ἀλλὰ ὁλόκληρος ὁ πόλεμος οὗτος ἔχει παύσει. Ἐπειδή, λοιπόν, ὑπάρχει πολλὴ εἰρήνη εἰς ἡμᾶς, πολλὴ δὲ καὶ ἡ γαλήνη εἶναι, ἂς ὁδηγήσωμεν καὶ

1. Γεν. 1, 1.
2. Παροιμ. 1, 9.
3. Ἡ νηστεία κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον εἶναι «Τὸ καθάρσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν». Ὅρα ΛΔ΄ ὁμιλίαν εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων § Β.

ἡμεῖς τὸ σκάφος τῆς διδασκαλίας ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα καὶ ἐκεῖ ἄς παραπέμπωμεν τὴν ἀκοήν σας. D Ἄς ἀσχοληθῶμεν μὲ ὑψηλότερα νοήματα φιλοσοφοῦντες περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ περὶ τῆς γῆς καὶ θαλάσσης καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ σώματος τῆς κτίσεως· διότι αὐτὰ ἀνεγνώσθησαν σήμερον εἰς ἡμᾶς. Καὶ τί μᾶς ἐνδιαφέρει, λέγει, ὁ λόγος περὶ τῆς δημιουργίας; Ἡμᾶς πρὸ πάντων ἐνδιαφέρει, ἀγαπητοί. Διότι ἂν ὁ δημιουργὸς θεωρῆται ἀναλόγως ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων, ὅσον περισσότερον ἀσχολούμεθα μὲ τὸ μέγεθος τῆς ὡραιότητος τῶν δημιουργημάτων, τόσον πλησιάζομεν πρὸς τὸν Δημιουργόν. Εἶναι μέγα ἀγαθὸν νὰ γνωρίζωμεν, τί μὲν εἶναι κτίσμα, τί δὲ Κτίστης· Τί εἶναι ἔργον, τί εἶναι Ποιητής. E Καθ' ὅσον αὐτά, ἐὰν ἐγνώριζον νὰ διακρίνουν καλῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, δὲν θὰ συνέχεον τὰ πάντα, κάμνοντες τὰ ἄνω κάτω· ὄχι διότι τὰ ἄστρα καὶ τὸν οὐρανὸν κατέβασαν, τὴν δὲ γῆν ἀνέβασαν· ἀλλὰ διότι τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν κατέβασαν ἀπὸ τοὺς Βασιλικοὺς θρόνους καὶ ἔστησαν μαζὶ μὲ τὴν κτίσιν, τὴν δὲ κτίσιν ἐτίμησαν μὲ τιμὰς τῆς θεότητος. Ἐὰν περὶ τῆς κτίσεως ἐγνώριζον νὰ φιλοσοφοῦν καλῶς οἱ Μανιχαῖοι,[4] δὲν θὰ ἐτίμων τὴν μὴ ὑπάρχουσαν, τὴν φθειρομένην, τὴν ῥέουσαν, τὴν ἀλλοιουμένην οὐσίαν μὲ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀγεννησίας. 646 A Ἐὰν περὶ τῆς κτίσεως ἐγνώριζον οἱ Ἕλληνες νὰ φιλοσοφοῦν καλῶς, δὲν θὰ ἐπλανῶντο μακρὰν τῆς Ἀληθείας, δὲν θὰ ἐσέβοντο καὶ δὲν θὰ ἐλάτρευον τὴν κτίσιν περισσότερον τοῦ Δημιουργοῦ. Ὡραῖος ὁ οὐρανός, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη, διὰ νὰ δοξάσῃς τὸν Ποιητήν· ὡραῖος εἶναι ὁ ἥλιος, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃς Αὐτὸν ποὺ τὸν ἐδημιούργησεν· ἐὰν ὅμως πρόκειται νὰ παραμείνῃς εἰς τὸ θαῦ-

4. Οἱ Μανιχαῖοι εἶναι αἱρετικοί, οἱ ὁποῖοι ἐμφανίζονται κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα. Ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Μανιχαϊσμοῦ εἶναι ὁ Μάνης. Γεννᾶται τὴν πρώτην μὲ δευτέραν δεκαετίαν τοῦ Γ' αἰῶνος. Τὰ οἰκουμενιστικὰ στοιχεῖα τοῦ θρησκεύματος τούτου εἶναι εἰλημμένα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν κυρίως θρησκειῶν ὅπως τοῦ Βουδδισμοῦ, Ζωροαστρισμοῦ, Γνωστικισμοῦ. Ταῦτα τὰ στοιχεῖα ὁ Μάνης ἀνέμειξεν μετὰ Χριστιανικῶν, διὰ νὰ ἀποτελέσουν κατ' αὐτὸν «Μίαν μεγάλην Σοφίαν, οἵα δὲν ἔχει ὑπάρξει εἰς τὰς παρῳχημένας ἐποχάς».
Ἡ αἵρεσις αὕτη ἐταλαιπώρησεν οὐκ ὀλίγον τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ ἐδέχθη τὰ παρὰ τῶν Πατέρων, ὁ δὲ ἱερὸς Χρυσόστομος κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὰ συγγράμματά του καταφέρεται κατὰ τῶν αἱρετικῶν Μανιχαίων.

μα τῆς δημιουργίας, καὶ εἰς τὴν ὡραιότητα τῶν ἔργων νὰ σταματήσῃς, τότε τὸ φῶς σοῦ ἔγινε σκότος, ἢ μᾶλλον τὸ φῶς ἤλλαξες μὲ τὸ σκότος. Εἶδες πόσον μέγα ἀγαθὸν εἶναι νὰ γνωρίζῃς τοὺς λόγους τῆς δημιουργίας; Μὴ παραθεωρῇς, λοιπόν, τὸ κέρδος, ἀλλὰ νὰ προσέχῃς μετ' ἀκριβείας εἰς τὰ λεγόμενα· B διότι δὲν θὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ οὐρανοῦ μόνον, καὶ περὶ τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἰδικῆς μας γεννήσεως καὶ πῶς προῆλθεν ὁ θάνατος καὶ διατὶ ἡ ἐπίμοχθος ζωή, καὶ πόθεν προέρχονται αἱ στενοχωρίαι καὶ φροντίδες. Καθ' ὅσον ὁ Θεὸς καὶ δι' αὐτὰ καὶ δι' ἄλλα πολλὰ ἀπολογίαν συνέθεσε καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἔστειλε· διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀποστερεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀπολογίαν, ἀλλὰ βοᾷ διὰ τοῦ Προφήτου καὶ λέγει: «Καὶ ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν, λέγει ὁ Κύριος»[5] καὶ δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ συνθέτῃ ἀπολογίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ δικάζῃ, ἀλλὰ μᾶς διδάσκει καὶ πῶς ν' ἀποφύγωμεν τὴν καταδίκην· διότι δὲν εἶπε μόνον «Καὶ ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν» ἀλλὰ ἀφοῦ προηγουμένως μᾶς ἐδίδαξε, τί πρέπει νὰ λέγωμεν, C τί πρέπει νὰ πράττωμεν, ἔτσι τώρα μᾶς ὁδηγεῖ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Ἄκουσε, λοιπόν, τὸν λόγον τοῦ προφήτου ἐξ ἀρχῆς. «Νὰ λουσθῆτε ψυχικῶς, νὰ γίνετε καθαροὶ κατὰ τὴν καρδίαν σας, νὰ ἀφαιρέσετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τὰς ψυχάς σας. Νὰ μάθετε νὰ πράτετε τὸ καλόν, νὰ ἀποδώσετε τὸ δίκαιον εἰς τὸ ὀρφανόν, νὰ δικαιώσετε τὴν ἀδικουμένην χήραν»[6] «Καὶ ἔλθετε νὰ συζητήσωμεν, λέγει ὁ Κύριος».[7] «Δὲν ἐπιθυμῶ, λέγει, νὰ σᾶς στερήσω καὶ νὰ σᾶς ἀφαιρέσω τὰ δικαιώματά σας, ἀλλὰ ἀφοῦ σᾶς ὁπλίσω μὲ ἀπολογίας, ἔτσι νὰ σᾶς καλέσω διὰ νὰ ἀναλάβετε τὰς εὐθύνας, διότι θέλω νὰ ἔλθω εἰς δίκην μαζί σας, ὄχι διὰ νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς σώσω». D Ὁμοίως καὶ ἀλλοῦ λέγει «Λέγε ἐσὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇς».[8] Ἔχεις κατήγορον ἄγριον καὶ ἀνήμερον· νὰ προλάβῃς νὰ τοῦ ἁρπάσῃς τὴν θέσιν, νὰ τοῦ φράξῃς τὸ ἀναίσχυντον στόμα.

5. Ἠσ. 1, 18.
6. Ἠσ. 1, 16 - 17.
7. Ἠσ. 1, 18.
8. Ἠσ. 43, 26.

Εἰς τὴν ἀρχήν, λοιπόν, ὁ Θεὸς αὐτοπροσώπως ὡμί-
λει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσον βεβαίως ἦτο δυνατὸν ν'
ἀκούσουν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν. Τοιουτοτρόπως προ-
σῆλθεν εἰς τὸν Ἀδάμ· οὕτως ἐπετίμησε τὸν Κάϊν· ἔτσι ὡ-
μίλησε πρὸς τὸν Νῶε· οὕτως ἀφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Ἀ-
βραάμ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φύσις ἡμῶν ἐξέκλινε πρὸς τὴν κα-
κίαν καὶ ὡς εἰς ἐξορίαν μακρυνὴν ἐτοποθέτησεν τὸν ἑαυ-
τόν της, τότε, λοιπόν, γράμματα μᾶς στέλνει, **E** σὰν νὰ
εἴμεθα εἰς ἀποδημίαν μεγάλην καὶ νὰ θέλῃ μὲ ἐπιστολὴν
νὰ ἀνανεώσῃ τὴν παλαιὰν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Καὶ τὰ μὲν
γράμματα ταῦτα ἔστειλεν ὁ Θεός, προσεκόμισε δὲ ὁ Μω-
ϋσῆς. Τί, λοιπόν, λέγουν τὰ γράμματα; «Εἰς τὴν ἀρχὴν
ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».[9] Διατί
δὲν μᾶς ὁμιλεῖ περὶ Ἀγγέλων, οὔτε περὶ Ἀρχαγγέλων;
Διότι, ἐὰν ὁ Δημιουργὸς θεωρῆται ἀπὸ τὰ δημιουργήμα-
τα, φαίνεται πολὺ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ὡραῖος ὁ οὐρα-
νός, ἀλλὰ ὄχι τόσον ὡραῖος, ὅσον ὁ Ἄγγελος· εὐχάρι-
στος ὁ ἥλιος, ἀλλὰ ὄχι τόσον, ὅσον ὁ Ἀρχάγγελος. Δια-
τί λοιπόν, ἄφησε τὴν ὑψηλοτέραν ὁδὸν καὶ ὁδηγεῖ ἡμᾶς
διὰ τῆς ταπεινοτέρας; Διότι ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους,
οἵτινες ἦσαν συνδεδεμένοι μὲ τὴν ὕλην, ἐστραμμένοι πρὸς
τὰ αἰσθητά, ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς ἐπιστρέψαντας ἐσχάτως ἐξ
Αἰγύπτου, 647 **A** ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐλάτρευον κροκοδεί-
λους καὶ κύνας καὶ πιθήκους· καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν διὰ τῆς
ὑψηλοτέρας ὁδοῦ νὰ ὁδηγηθοῦν αὐτοὶ πρὸς τὸν Δημιουρ-
γόν. Διότι εἶναι μὲν ἡ ὁδὸς αὐτὴ ἀνωτέρα, ἀλλὰ διὰ τοὺς
ἀδυνάτους εἶναι τραχυτέρα καὶ ἀπότομη καὶ ἀπόκρυμνος.
Διὰ τοῦτο τοὺς ὁδηγεῖ διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, διὰ
τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ πάσης ὁρατῆς κτί-
σεως. Ὅτι δὲ αὐτὴ ἐδῶ εἶναι ἡ αἰτία, ἄκουσε τὸν προφή-
την ποὺ τοὺς ὁμιλεῖ καὶ διὰ ἐκεῖνα, διὰ τὰς ἄνω δυνάμεις,
μόλις προώδευσαν ὀλίγον «Σεῖς οἱ Ἄγγελοι», λέγει, «αἰ-
νεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. **B** Δοξολογεῖτε Αὐτὸν
μέχρι τῶν ἀκροτάτων περιοχῶν τοῦ οὐρανοῦ δοξολο-
γεῖτε Αὐτὸν ὅλοι οἱ Ἄγγελοι Αὐτοῦ. Δοξολογεῖτε συ-
νεχῶς Αὐτὸν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις Αὐτοῦ. Διότι Αὐτὸς
εἶπε καὶ ἐδημιουργήθησαν. Αὐτὸς διέταξε καὶ ἀμέσως
ἐκτίσθησαν».[10] Καὶ τί τὸ θαυμαστόν, ἐὰν εἰς τὴν Πα-

9. Γεν. 1, 1.
10. Ψαλμ. 148, 1 - 2 καὶ 5.

λαιὰν Διαθήκην αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ εἰς τὴν Καινήν, ὅτε ἦτο καιρὸς διὰ ὑψηλοτέρας διδασκαλίας, ὁ Παῦλος ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ταύτην τὴν ὁδὸν ἀκολουθεῖ, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Μωϋσῆς ἠκολούθησεν διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους; Διότι οὔτε οὗτος τοὺς ὡμίλησεν περὶ Ἀγγέλων καὶ περὶ Ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης, οὕτω πως λέγων «Ὁ Θεός, ὁ Ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, **C** ὁ Ὁποῖος εἶναι Κύριος οὐρανοῦ καὶ γῆς, δὲν κατοικεῖ εἰς χειροποιήτους ναούς».[11]

Ἀλλ' ὅτε ἔγραφε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, δὲν τοὺς ὡδήγησε δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ· ἀλλὰ τοὺς φέρει διὰ ὑψηλοτέρας ὁδοῦ λέγων οὕτως. «Διότι δι' Αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἀρχαί, εἴτε Ἐξουσίαι. Τὰ πάντα δι' Αὐτοῦ καὶ δι' Αὐτὸν ἔχουν δημιουργηθῆ».[12]

Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ εἶχε τοὺς μαθητὰς τελειοτέρους ἐμνημόνευσεν ὅλης τῆς κτίσεως ἀδιακρίτως. Διότι δὲν εἶπεν «Οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλασσαν», ἀλλὰ ὅτι «Τὰ πάντα ἔγιναν δι' Αὐτοῦ καὶ χωρὶς Αὐτὸν τίποτε δὲν ἔγινεν ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνει».[13] **D** «Εἴτε ὁρατόν, λέγει, εἴτε ὄχι». Ὅτι δηλαδὴ συμβαίνει μὲ τοὺς διδασκάλους. Ἐκεῖνος μὲν ποὺ λαμβάνει τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴν μητέρα, τοῦ μαθαίνει τὰ πρῶτα γράμματα, ἐκεῖνος δὲ ποὺ τὸ λαμβάνει ἀπὸ ἄλλον διδάσκαλον ὁδηγεῖ τὸν μαθητὴν πρὸς ὑψηλοτέρας διδασκαλίας· τοῦτο ἔγινε καὶ μὲ τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Ἰωάννην. Ὁ μὲν Μωϋσῆς παραλαμβάνει τὴν φύσιν ἡμῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ἠγνόει αὐτὴ τὸ πᾶν, καθ' ὅσον μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπεγαλάκτισε, καὶ τῆς διδάσκει τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς Θεογνωσίας.

Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ ὁ Παῦλος, ὡς ἐκ διδασκάλου, τοῦ Μωϋσέως, παραλαβόντες αὐτούς, τοὺς ὁδηγοῦν πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας διδασκαλίας ὑπενθυμίζοντες ἐν συντομίᾳ τὰ προηγούμενα.

E Εἶδες τὴν συγγένειαν τῶν δύο Διαθηκῶν; Εἶδες τὴν

11. Πράξ. 17, 24.
12. Κολασ. 1, 16. Τὸ χωρίον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρὸς Κολασσαεῖς.
13. Ἰωάν. 1, 3.

συμφωνίαν τῶν διδαγμάτων; Ἤκουσες περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὁρατῶν εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ περὶ τῆς δημιουργίας τῶν νοητῶν ὡς λέγει ὁ Δαυΐδ «Διότι Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐδημιουργήθησαν»;[14] Ἔτσι πάλιν καὶ εἰς τὴν Καινήν, ἀφοῦ εἶπε περὶ τῶν ἀοράτων Δυνάμεων, ὡμίλησε περὶ περὶ τῆς αἰσθητῆς κτίσεως. «Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».[15] Ἡ φράσις αὐτὴ εἶναι μικρὰ καὶ ἁπλῆ καὶ μία. Δύναται ὅμως νὰ καταστρέψη ὅλους γενικῶς τοὺς πύργους τῶν ἐχθρῶν. 648 A Πρόσεχε πῶς. Σὲ πλησιάζει ὁ Μανιχαῖος καὶ λέγει. «Ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητος». Εἰπὲ πρὸς αὐτὸν τὸ «Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» καὶ τοῦ κατέστρεψες ἀμέσως ὅλον τὸν ἐγωϊσμόν. Ἀλλὰ δὲν πιστεύει εἰς τὸν λόγον τῆς Γραφῆς, λέγει. Λοιπόν, διὰ τοῦτο νὰ τὸν ἀποκρούῃς ὡς παράφρονα καὶ νὰ τὸν ἀποστρέφεσαι. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς τὸν Θεόν, Ὅστις ὁμιλεῖ αὐθεντικῶς, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ τὴν ἀλήθειαν ὡς ψεῦδος, πῶς δὲν παρουσιάζει λαμπρὸν δεῖγμα παραφροσύνης, τὴν ἀπιστίαν; Καὶ πῶς λέγει, εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ κάτι ἐκ τοῦ μηδενός; Σὺ τότε λέγε μου, πῶς δύναται νὰ γίνῃ κάτι ἐξ ὑπαρχούσης ὕλης; Διότι ἐγὼ μὲν πιστεύω ὅτι ἡ γῆ ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, σὺ δὲ ἀμφιβάλλεις· B ὅτι δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἐκ τῆς γῆς καὶ οἱ δύο τὸ παραδεχόμεθα. Εἰπέ, λοιπόν, τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ οἱ δύο παραδεχόμεθα καὶ εἶναι εὐκολώτερον, πῶς ἐκ τῆς γῆς ἔγινεν ἀνθρωπίνη φύσις; Διότι ἐκ τῆς γῆς γίνεται μόνον πηλὸς καὶ πλίνθος καὶ κέραμος καὶ πήλινα ἀγγεῖα· σάρκα δὲ ἐκ τῆς γῆς προερχομένη, δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ κανεὶς νὰ ἴδῃ. Πῶς, λοιπόν, ἔγινεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις; Πῶς ἐπλάσθη τὸ ὀστοῦν; Πῶς τὰ νεῦρα; Πῶς αἱ φλέβαι; Πῶς αἱ ἀρτηρίαι; Πῶς ὁ ὑμὴν καὶ τὸ λίπος καὶ αἱ σάρκες καὶ τὸ δέρμα καὶ οἱ ὄνυχες καὶ αἱ τρίχες καὶ τόση μεγάλη ποικιλία ἐκ διαφόρων οὐσιῶν ἐκ μιᾶς καὶ μόνον ὑπαρχούσης γῆς; Ἀλλὰ δὲν δύνασαι νὰ μοῦ ἀπαντήσῃς.

C Πῶς, λοιπόν, δὲν θὰ εἶναι ἄτοπον νὰ ἀγνοῇς τὸ σαφέστερον καὶ τὸ εὐκολώτερον καὶ νὰ θέλῃς νὰ ἐρευνᾷς καὶ νὰ πολυπραγμονῇς τὸ δυσκολώτερον καὶ τὸ πλέον ἀπόρρητον;

14. Ψαλμ. 148, 5 καὶ 32, 9.
15. Γεν. 1, 1.

Θέλεις νὰ σὲ ὁδηγήσω καὶ εἰς ἄλλο εὐκολώτερον, τὸ ὁποῖον γίνεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν; Ἀλλ' ὅμως οὔτε τούτου τὴν ἐξήγησιν θὰ μοῦ δώσῃ. Ἄρτον ἐσθίομεν καθημερινῶς. Πῶς, λοιπόν, λέγε εἰς ἐμέ, ἡ φύσις τοῦ ἄρτου μεταβάλλεται εἰς αἷμα καὶ φλέγμα καὶ χολὴν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ὑπάρχοντας ἐν ἡμῖν χυμούς; Διότι ὁ μὲν ἄρτος εἶναι πυκνὸς καὶ στερεός, τὸ δὲ αἷμα εἶναι χαλαρὸν καὶ ρευστόν, D καὶ ὁ μὲν ἄρτος εἶναι λευκὸς ἢ ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ σίτου, τὸ δὲ αἷμα εἶναι ἐρυθρὸν ἢ μαῦρον. Καὶ ἐὰν κανεὶς τὰς ἄλλας διαφορὰς τῶν στοιχείων ἐρευνήσῃ, θὰ εὕρῃ πολλὰς διαφορὰς μεταξὺ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ αἵματος. Πῶς, λοιπόν, ταῦτα γίνονται, λέγε μου καὶ δός μου ἐξήγησιν. Ἀλλὰ δὲν δύνασαι. Ἔπειτα μὴ δυνάμενος νὰ μοῦ δώσῃς ἐξήγησιν διὰ τὴν τροφήν, τὴν καθ' ἡμέραν ἀλλοιουμένην, ἀπαιτεῖς ἀπὸ ἐμὲ ἐξηγήσεις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς δὲν εἶναι τοῦτο ἐσχάτη μανία; Διότι, ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ὅμοιος πρὸς ἡμᾶς, ζήτει ἀποδείξεις δι' ὅσα ἔγιναν· ἢ μᾶλλον οὔτε τότε. E Διότι πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν μὲ τὴν ἀνθρωπίνην τέχνην δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς ἔγιναν· παράδειγμα· πῶς ἀπὸ τὴν μεταλλικὴν γῆν προέρχεται ὁ χρυσός. Πῶς ἡ ἄμμος μετατρέπεται εἰς καθαρὰν ὕαλον· καὶ πολλὰ ἄλλα εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν, τὰ ὁποῖα γίνονται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην τέχνην, ἡμεῖς ὅμως τὴν ἐξήγησιν ἀγνοοῦμεν. Ἀλλά, ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι ὅμοιος μὲ ἡμᾶς ζήτει λογικὰς ἀποδείξεις· ἐὰν ὅμως ὁ Θεὸς διαφέρει ἀπείρως[16] ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὑπερέχει ἀσυγκρίτως, πῶς δὲν θὰ εἶναι γνώρισμα ἐσχάτης μανίας, τὴν στιγμὴν ποὺ ὁμολογοῦμεν τὴν σοφίαν Του καὶ τὴν δύναμίν του, ἄπειρον, καὶ θείαν, καὶ μὴ κατανοητήν, νὰ ζητῶμεν ἀποδείξεις δι' ἓν ἕκαστον τῶν δημιουργημάτων μὲ τέτοιον τρόπον, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ ἀνθρωπίνης τινὸς τέχνης; 649 A Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀρραγῆ πέτραν καὶ ἂς ἀφήσωμεν τοὺς συλλογισμούς. «Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἐπάνω εἰς τὸ θεμέλιον αὐτὸ στάσου· διὰ νὰ μὴ σὲ ἐμβάλῃ κανεὶς εἰς ταραχὴν ἀνθρωπίνων λογισμῶν. «Διότι αἱ σκέψεις τῶν θνητῶν εἶνα ἀσταθεῖς καὶ αἱ ἐπινοήσεις τῆς δια-

16. Κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἰ. Δαμασκηνοῦ «Ἄπειρον τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον καὶ τοῦτο μόνον Αὐτοῦ καταληπτόν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία».

νοίας μας ἐσφαλμένα!»[17] Μή, λοιπόν, ἀφήσης τὸ στερεὸν ἔδαφος καὶ ἐμπιστευθῆς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου εἰς τὸ σαθρὸν καὶ ἀβέβαιον· «Ἀλλὰ μένε εἰς ὅσα ἔμαθες καὶ ἔχεις ἐμπιστοσύνην» καὶ λέγε· «Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».[18] Καὶ ἂν Μανιχαῖος σὲ πλησιάση, καὶ ἂν Μαρκίων, καὶ ἂν οἱ νοσοῦντες μὲ τὰς διδασκαλίας τοῦ Οὐαλεντίνου,[19] καὶ ἂν ὁποιοσδήποτε ἄλλος, τοῦτο τὸ ρῆμα νὰ προβάλλης· καὶ ἂν τὸν ἴδης νὰ γελᾷ, σὺ νὰ δακρύσης δι' αὐτὸν καὶ νὰ τὸν θεωρήσης ὡς τρελλόν. **B** Κίτρινον ἔχουν ἐκεῖνοι τὸ χρῶμα, καὶ συνεσταλμένην τὴν ὀφρὺν καὶ εἰς τοὺς λόγους γλυκύτητα· ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγης τὸ δόλωμα καὶ νὰ διακρίνης καλῶς τὸν ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου κρυπτόμενον λύκον. Καὶ διὰ τοῦτο προπάντων νὰ μισήσης αὐτόν, ὅτι πρὸς σέ, τὸν ὁμόδουλόν του προσηνὴς καὶ ἥμερος φαίνεται πῶς εἶναι, πρὸς δὲ τὸν κοινόν μας Δεσπότην εἶναι ἀγριώτερος τῶν λυσσασμένων σκύλων, εἰσάγει δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀκήρυκτον μάχην καὶ πόλεμον ἄσπονδον, καὶ ἀντικαθιστᾷ τὸν Θεὸν δι' ἄλλης ἀντιθέτου δυνάμεως.

Φεῦγε τὸ δηλητήριον τῆς πονηρίας, μίσησον τὰ δηλητηριώδη φάρμακα· καὶ ἐκείνην τὴν κληρονομίαν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθης ἀπὸ τοὺς Πατέρας, **C** τὴν πίστιν καὶ τὴν διδασκαλίαν, τὴν προερχομένην ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, νὰ τὴν κρατῆς μετὰ μεγάλης ἀσφαλείας. «Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».[20] Διατί τοῦτο; Πρῶτον τὸν οὐρανόν, ἔπειτα τὴν γῆν; Πρῶτον τὸν ὄροφον, ἔπειτα τὸ θεμέλιον; Διότι δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως, οὔτε ἀκολουθεῖ τοὺς νόμους τῆς τέ-

17. Σοφ. Σολ. 9, 14.
18. Β' Τιμ. 3, 14.
19. Ὁ Μαρκιωνιτισμός. Ἀρχηγὸς καὶ ἱδρυτὴς τῆς αἱρέσεως ταύτης ἦτο ὁ Μαρκίων ἐκ Σινώπης τοῦ Πόντου (2ος μ.Χ. αἰ). Παρεδέχετο δύο ἀρχάς. Τὸν ἀγαθὸν Θεὸν καὶ τὸν πονηρόν. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἔθετεν καὶ τὸν δίκαιον Θεόν. Ἐδίδασκεν ὅτι διὰ νὰ σωθῇ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν ἀγαθὸν Θεόν, νὰ ζῇ ἐγκρατῆ βίον, νὰ ἀπέχῃ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, τοῦ κρέατος, καὶ νὰ τηρῇ αὐστηρὰν νηστείαν. Δὲν παρεδέχετο τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐδὲ τὸν ἱερὸν κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος ἐχαρακτήρισεν τοῦτον ὡς «πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ», ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς τὸν ἀποκαλεῖ «Λύκον τοῦ Πόντου». Οἱ ὀπαδοί του Μαρκιωνισταὶ ἢ Μαρκιωνῖται συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Μανιχαίους κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα.

Οὐαλεντῖνος ἢ Βαλεντῖνος: Αἱρετικὸς τοῦ 2ου αἰῶνος, ἀνήκων εἰς τὴν κίνησιν Γνωστικισμοῦ.

20. Γεν. 1, 1.

χνης. Καθ' ὅσον καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης καὶ τῶν ὑπαρχόντων ὅλων γενικῶς ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργὸς καὶ τεχνίτης. «Ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος».[21] Διὰ ποῖον λόγον τὸν μὲν οὐρανὸν τέλειον ἐξ ἀρχῆς δημιουργεῖ, τὴν δὲ γῆν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν τελειοποιεῖ, καθὼς λέγει ὁ Μωϋσῆς;

D Διὰ νὰ μάθης τὴν δύναμίν του ἀπὸ τὸ τελειότερον σῶμα καὶ νὰ πληροφορηθῆς ὅτι καὶ τὴν γῆν ἠδύνατο, ὅπως καὶ τὸν οὐρανόν, νὰ παρουσιάση τελείαν. Ἀλλὰ διὰ σὲ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἰδικήν σου δὲν ἔπραξεν οὕτω. — Πῶς δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὴν ἰδικήν μου σωτηρίαν; Λέγει: Ἡ γῆ εἶναι κοινὴ τράπεζα καὶ πατρὶς καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ ὅλων, καὶ πόλις καὶ τάφος κοινός. Καθ' ὅσον τὰ σώματά μας προῆλθον ἐξ αὐτῆς, καὶ τροφὴ διὰ τὰ σώματα ἡμῶν λαμβάνομεν ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ κατοικίαν εἰς αὐτὴν ἔχομεν καὶ ἐν αὐτῇ ζῶμεν, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μας πρὸς αὐτὴν ἐπανερχόμεθα πάλιν.

E Διὰ νὰ μὴ σὲ ἀναγκάση, λοιπόν, νὰ θαυμάζης σὺ τὴν γῆν περισσότερον τοῦ δέοντος, ἕνεκα τῶν μεγάλων σου ἀναγκῶν καὶ σὲ παρασύρη τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν πρὸς τὴν ἀσέβειαν, σοῦ δεικνύει τὴν γῆν, πρὶν νὰ συντελεσθῇ, ἀδιαμόρφωτον καὶ ἀσχημάτιστον, διὰ νὰ ἴδης τὴν ἀδυναμίαν της καὶ νὰ θαυμάσης τὸν δημιουργήσαντα ταύτην καὶ τοποθετήσαντα εἰς αὐτὴν ὅλην της τὴν δύναμιν· διὰ νὰ δοξάσης τὸν Κατασκευάσαντα τόσα πράγματα διὰ τὴν ἰδικήν μας ἄνεσιν. **650 A** Δοξάζεται δὲ ὁ Θεὸς ὄχι μόνον διὰ ὀρθῶν δογμάτων ἀλλὰ καὶ διὰ βίου ἀρίστου. «Ἂς λάμψη, λέγει, τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν ἐπουράνιον».[22]

Ἤθελα νὰ προσθέσω καὶ τοὺς λόγους τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν ἐλεημοσύνην· ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς διδάσκω μὲ λόγια, καθ' ὃν χρόνον ὁ δυνάμενος διὰ τῶν ἔργων νὰ σᾶς διδάξη, εὑρίσκεται τώρα μεταξύ μας. Ὁ κοινός μας πατὴρ καὶ διδάσκαλος.[23]

21. Γεν. 1, 2.
22. Ματθ. 5, 16.
23. Πρόκειται μᾶλλον διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας Φλαβιανόν, ὅστις καὶ ἐχειροτόνησεν τὸν Χρυσόστομον πρεσβύτερον.

ὁ ὁποῖος τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὡς διὰ τοῦτο καὶ μόνον νὰ τὴν ἐδέχθη ἀπὸ τοὺς προγόνους του, διὰ νὰ τὴν παράσχῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ξένων, **B** οὕτω διὰ παντὸς παρεχώρησεν ταύτην εἰς τοὺς καταδιωκομένους ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη χάριν τῆς ἀληθείας, καὶ ὑποδέχεται, καὶ θεραπεύει τὰς ἀνάγκας των μὲ κάθε τρόπον· ὥστε δὲν γνωρίζω, ἐὰν πρέπει νὰ λέγωμεν ὅτι ἡ οἰκία ἀνήκει εἰς αὐτὸν ἢ εἰς τοὺς ξένους· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωροῦμεν τὴν οἰκίαν ἰδικήν του, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ξένων. Καθ' ὅσον τὰ ἰδικά μας ὑπάρχοντα, τότε πρὸ πάντων ἰδικά μας γίνονται ὅταν δὲν τὰ κρατῶμεν διὰ τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ τὰ δίδωμεν διὰ παντὸς εἰς τοὺς πτωχούς. Καὶ πῶς τοῦτο συμβαίνει, ἐγὼ σᾶς ἐξηγῶ. Ἂν τὸ ἀργύριον ἐναποθέσῃς εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πένητος, δὲν θὰ σοῦ ἐπιτεθῇ συκοφάντης, δὲν θὰ σὲ προσέχῃ ὀφθαλμὸς φθονερός, δὲν θὰ σοῦ τὸ ἀφαιρέσῃ κλέπτης, δὲν θὰ σοῦ τὸ ἁρπάξῃ διαρρήκτης, **C** δὲν θὰ σοῦ τὸ ἀφαιρέσῃ ὁ ὑπηρέτης καὶ ἔπειτα νὰ τραπῇ εἰς φυγήν· διότι τὸ ταμεῖον ἐκεῖνο εἶναι ἄσυλον. Ἂν δὲ εἰς τὸν οἶκόν σου τὰ κρύψῃς, καὶ εἰς τὸν λῃστὴν καὶ εἰς τὸν διαρρήκτην καὶ εἰς τὸν φθονερὸν καὶ εἰς τὸν συκοφάντην καὶ εἰς τὸν ὑπηρέτην καὶ εἰς κάθε κίνδυνον ἐκθέτεις τὰ χρήματα. Πολλάκις, λοιπόν, ὁ χρυσὸς τοποθετημένος ὄπισθεν πολλῶν θυρῶν καὶ μοχλῶν, διέφυγε μὲν τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιβουλάς, ἀλλὰ δὲν διέφυγε τοὺς φύλακας, οἵτινες λαβόντες αὐτόν, ἔφυγον. Βλέπεις ὅτι τότε πρὸ πάντων εἴμεθα κύριοι τῶν κτημάτων, ὅταν ταῦτα εἰς τοὺς πένητας καταθέτωμεν; Τὸ μέρος τοῦτο δὲν παρέχει μόνον μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, ἀλλὰ εἶναι καὶ συντελεστὴς περισσοτέρου κέρδους καὶ κεφαλαίου. Διότι, ἂν μὲν δανείσῃς ἄνθρωπον, τὴν ἑκατοστὴν[24] λαμβάνεις. **D** ἂν ὅμως τὸν Θεὸν μέσῳ τοῦ πένητος δανείσῃς, ὄχι μόνον τὴν ἑκατοστήν, ἀλλὰ μισθὸν ἑκατονταπλασίονα θὰ λάβῃς. Καὶ ἂν ἀγρὸν εὔφορον σπείρῃς, κατὰ τὴν καλυτέραν καρποφορίαν τὰ σπέρματα θὰ σοῦ ἀποδώσουν δεκαπλασίους καρπούς· ἂν ὅμως εἰς τὸν οὐρανὸν σπείρῃς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἑκατονταπλάσιον κέρδος, καὶ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀγήραστον καὶ ἀθάνατον θὰ λάβῃς. Καὶ ἐδῶ μὲν διὰ τοὺς σπείροντας ὁ κόπος εἶναι πολύς. Ἐκεῖ δὲ χωρὶς ἄροτρον καὶ βόας καὶ γεωργοὺς

24. Φέρος ἑνὸς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν εἶναι ἡ ἑκατοστή.

καὶ χωρὶς ὅλην τὴν ἄλλην ταλαιπωρίαν οἱ καταβληθέντες σπόροι φυτρώνουν. Καὶ δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ, οὔτε ἀνομβρία, οὔτε πολλαὶ βροχαί, οὔτε ἐρυσίβη, οὔτε χάλαζα, **B** οὔτε στρατόπεδον ἀκρίδων, οὔτε πλήμμυραι ποταμῶν, οὔτε τίποτε ἄλλο ὑπάρχει ἐκεῖ διὰ νὰ φοβίσῃ ποτὲ τοὺς σπείροντας. Ἀλλ' οἱ ἐκεῖ τοποθετούμενοι σπόροι εἶναι μακρὰν πάσης βλάβης.

Ὅταν, λοιπόν, μήτε πόνος ὑπάρχῃ, μήτε κίνδυνος, μήτε ὑποψία, μήτε κάποια ἀποτυχία, καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ σπειρόμενα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ φυτρώνουν καὶ τόσα πολλὰ ἀγαθὰ βλαστάνουν. «Ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδεν, οὔτε τὰς ἤκουσεν ἄνθρωπος, καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν συνέλαβε»,[25] πῶς δὲν εἴμεθα, ἔνοχοι ἐσχάτης ραθυμίας, ὅταν τὸ περισσότερον ἀφήνωμεν, τὸ δὲ ὀλιγώτερον ἐπιδιώκωμεν, **651 A** τὸ βέβαιον ἐγκαταλείπωμεν, τὸ δὲ ἀβέβαιον καὶ πλῆρες κινδύνων καὶ τὸ ἔχον πολλὰς ἀποτυχίας ἐπιθυμῶμεν; Ποία συγγνώμη εἰς ἡμᾶς θὰ ὑπάρξῃ, οἵτινες πράττομεν τοῦτο; Ποία δὲ ἀπολογία; Μᾶλλον τὴν πενίαν θὰ προβάλλωμεν. Ἀλλὰ δὲν εἴμεθα τῆς χήρας[26] ἐκείνης πτωχότεροι, ἡ ὁποία εἶχε δύο λεπτὰ καὶ μόνον, καὶ ταῦτα προσέφερεν εἰς ἐλεημοσύνην. Ἂς ζηλέψωμεν, λοιπόν, τὸν πλοῦτον ἐκείνης, ἂς μιμηθῶμεν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς διαθέσεώς της, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἐναποκείμενα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα καὶ διὰ χάριν της φυλάσσονται· τὰ ὁποῖα ὅλοι ἡμεῖς εἴθε νὰ ἔχωμεν τότε μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ Ὁποίου δόξα ἀνήκει **B** καὶ τιμὴ καὶ δύναμις εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

25. Α' Κορινθ. 2, 9.
26. Λουκ. 21, 1-4.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΔΙΑΤΙ ΔΙΑ ΜΕΝ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΑ ΑΛΛΑ ΕΙΠΕ «ΓΕΝΗΘΗΤΩ»[1] ΔΙΑ ΔΕ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ «ΑΣ ΠΟΙΗΣΩΜΕΝ»[2] ΚΑΙ ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΟ «ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ».[3]

1. Ἆρά γε ἐνθυμεῖσθε τὰ θέματα τὰ ὁποῖα σᾶς ἀνέπτυξα προηγουμένως; Διότι μὲ ἐφέρατε εἰς τέτοιο σημεῖον ὑπερηφανίας καὶ τόλμης, ὥστε νὰ τολμῶ καὶ ἐρεύνας. 651 C Ἢ μᾶλλον τοῦτο δὲν εἶναι ἔνδειξις τόλμης, οὐδὲ ἐγωϊσμοῦ. Διότι κατῆλθα διὰ νὰ ἀγωνισθῶ εἰς τὸ στάδιον, ἐλπίζων ὄχι εἰς τὴν ἰδικήν μου δύναμιν, ἀλλὰ ἀναθέτων τὸ πᾶν εἰς τὰς εὐχὰς τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰς ἰδικάς σας. Προσευχὴ δὲ γινομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔχει τόσην μεγάλην δύναμιν, ὥστε, ἂν καὶ εἶμαι ἀφωνότερος τῶν λίθων, ἡ προσευχὴ καθιστᾷ τὴν γλῶσσάν μου ἐλαφροτέραν καὶ ἀπὸ τὸ πτερόν. Καὶ καθὼς ὁ ζέφυρος, ὅταν πέσῃ εἰς τὸ μέσον τῶν ἱστίων τοῦ πλοίου, κάμνει τὸ πλοῖον ταχύτερον τοῦ βέλους, οὕτω καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας γενομένη εὐχή, ὅταν πέσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ὁμιλητοῦ καθιστᾷ τὸν λόγον γοργότερον τοῦ ζεφύρου. D Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπὸ τὴν προσευχὴν λαμβάνων δύναμιν, ἀρχίζω τὸν λόγον. Διότι, ἐὰν κάποιος εἰς τοὺς ἔξω ἀγῶνας, ἔχων μόλις δέκα ἢ εἴκοσι ὀπαδούς, μέσα εἰς τόσον μέγα πλῆθος, κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ θάρρος, πολὺ περισσότερον ἐγὼ θὰ πράξω τοῦτο μὲ θάρρος τὴν στιγμὴν ποὺ ὄχι δέκα, οὔτε εἴκοσι μόνον ἔχω ὀπαδούς, ἀλλὰ ὁλόκληρον τὸ θέατρον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀδελφοὺς καὶ πατέρας.

Καίτοι εἰς τοὺς ἔξω ἀγῶνας ὁ ἀγωνιζόμενος δὲν ἔχει νὰ ὑποστηριχθῇ ἀρκετὰ ὑπὸ τοῦ θεατοῦ, εἰμὴ μόνον ὅτι

1. Γεν. 1, 3, 6, 14.
2. Γεν. 1, 26.
3. Γεν. 1, 26.

θὰ φωνάξῃ ἐκεῖνος καὶ θὰ θαυμάσῃ τὰ λεγόμενα καὶ θὰ φιλονεικήσῃ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἀντιλέγουν, καθήμενος ἄνω εἰς τὰς ἐξέδρας· νὰ κατέλθῃ ὅμως εἰς τὸ στάδιον E καὶ νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ ἑλκύσῃ τὸν πόδα τοῦ ἀντιπάλου ἢ κάτι ἄλλο ἀνάλογον νὰ πράξῃ, δὲν ἐπιτρέπεται. Διότι οἱ θεσπίζοντες ἀρχικῶς αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας, ἔκλεισαν ἔξω τὴν μανίαν τῶν θεατῶν, τοποθετήσαντες πασσάλους ὀξεῖς καὶ περιφράξαντες τὸν χῶρον κυκλικῶς μὲ σχοινία. Καὶ τί εἶναι ἀπορίας ἄξιον, ἂν εἰς τὸν θεατὴν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ στάδιον, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν παιδοτρίβην ἔχουν βάλει νὰ καθίσῃ ἔξω πλησίον τῆς κονίστρας,[4] τὸν διατάσσουν δὲ νὰ καθοδηγῇ ἀπὸ μακρὰν τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ πλησιάσῃ; Ἐδῶ ὅμως δὲν γίνεται ἔτσι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ εἰς τὸν θεατὴν ἐπιτρέπεται νὰ πλησιάσῃ πρὸς ἡμᾶς, καὶ νὰ μᾶς συμπαρασταθῇ ψυχικῶς, καὶ διὰ τῶν προσευχῶν νὰ μᾶς 652 A ἐνισχύσῃ. Ἐμπρός, λοιπόν, ὅπως ἐκεῖνοι, οἱ ἀθληταί, ἂς ἀρχίσωμεν τοὺς ἀγῶνας. Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι (οἱ ἀθληταί), πιασμένοι ἀπὸ τὴν μέσην κινδυνεύουν νὰ ἐξακοντισθοῦν ὑπὸ τῆς βίας τῶν λαβῶν πρὸς τὸ ἔξω ἱστάμενον πλῆθος, ἕνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου, ἀφοῦ λύσουν τὰς λαβάς, ἐπιστρέφουν πάλιν πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἀγωνίσματος· ἔπειτα ἐπανερχόμενοι δὲν συμπλέκονται ὄρθιοι πάλιν, ἀλλ' ἐπανέρχονται εἰς ἐκεῖνον τὸν τρόπον τῶν λαβῶν ποὺ ἦσαν, ὅτε διελύθησαν. Ἐπειδή, λοιπόν, καὶ ἡμᾶς ἡ στενοχωρία B τοῦ τόπου ἠνάγκασε νὰ σταματήσωμεν τὸν λόγον, ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἂς λύσωμεν τοὺς κόμβους ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σήμερον ἀνεγνώσθησαν. «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός», λέγει, «ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἰδικήν μας».[5]

Κατὰ πρῶτον τοῦτο ἀξίζει νὰ ἐρευνήσωμεν, διατί ὅτε ὁ οὐρανὸς ἐγένετο οὐδόλως ἐλέχθη τὸ «Ποιήσωμεν», ἀλλὰ τὸ «Γενηθήτω οὐρανός,[6] Γενηθήτω φῶς»[7] καὶ δι' ἓν ἕκαστον μέρος τῆς κτίσεως ὁμοίως ἐλέχθη· μήπως ἐδῶ μόνον ἐτέθη τὸ «Ποιήσωμεν» ὡς ἐπιθυμία καὶ σκέψις καὶ

4. Κονίστρα· τόπος καλυμμένος δι' ἄμμου, ἡ παλαίστρα, ὁ χῶρος εἰς τὸν ὁποῖον διεξήγοντο οἱ ἀγῶνες.
5. Γεν. 1, 26.
6. Γεν. 1, 6.
7. Γεν. 1, 3.

ἀνακοίνωσις πρὸς κάποιον ἄλλον ποὺ ἔχει τὴν ἰδίαν τιμήν; C Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ δημιουργηθῆ καὶ τιμᾶται μὲ τόσον μεγάλην τιμήν; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι! Τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ζῶον, καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν κτίσιν τιμιώτερον διὰ τὸν Θεόν. Δι' αὐτὸν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὅλη γενικῶς ἡ φύσις· ὁ ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὴν σωτηρίαν τόσον ἐπόθησεν ὁ Θεός, ὥστε δὲν ἐφείσθη οὔτε καὶ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ δι' αὐτόν. Διότι δὲν ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτὸν τὰ πάντα πράττων καὶ ἐνεργῶν μέχρις ὅτου αὐτὸν ἀνύψωσε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιά του. Καὶ βοᾷ ὁ Παῦλος καὶ λέγει «Καὶ μᾶς ἀνέστησε μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸν καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ καθίσωμεν εἰς τὰ δεξιά του, μαζί του εἰς τὰ ἐπουράνια, ποὺ ἔγιναν ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀνύψωσις διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».[8] Διὰ τοῦτο διανόησις καὶ σκέψις καὶ ἀνακοίνωσις γίνεται, ὄχι διότι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκην συμβουλῆς· μὴ γένοιτο· D ἀλλὰ μὲ τὴν πλοκὴν τῶν λέξεων θέλει νὰ δείξη τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὸν ἄνθρωπον τιμήν. Καὶ πῶς, λέγει, ἐὰν εἶναι τιμιώτερος ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, δημιουργεῖται μετὰ τὸν κόσμον; Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, διότι εἶναι τιμιώτερος ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ καθὼς ὁ βασιλεὺς ὅταν πρόκειται νὰ ἐπισκεφθῆ κάποιαν πόλιν, φθάνουν κατὰ πρῶτον στρατηγοὶ καὶ ὕπαρχοι καὶ δορυφόροι καὶ πάντες οἱ δοῦλοι, μὲ σκοπὸν νὰ ἑτοιμάσουν τὴν βασιλικὴν κατοικίαν καὶ νὰ τακτοποιήσουν τὰ τῆς ὑποδοχῆς καὶ οὕτω τὸν βασιλέα νὰ ὑποδεχθοῦν μετὰ μεγάλων τιμῶν. E Ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὡς νὰ ἔμελλε νὰ εἰσέλθη ὁ βασιλεύς, προέφθασεν ὁ ἥλιος, ἔδραμε πρῶτος ὁ οὐρανός, εἰσῆλθε πρῶτον τὸ φῶς, τὰ πάντα ἔγιναν καὶ εὐτρεπίσθησαν καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος μετὰ μεγάλης τιμῆς ὕστερον εἰσάγεται. «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα».[9]

Ἂς ἀκούη ὁ Ἰουδαῖος. Πρὸς ποῖον λέγει ὁ Θεὸς «Ἂς ποιήσωμεν»; Τὰ γράμματα εἶναι τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Μωϋσέως τὸν ὁποῖον ψευδῶς λέγουν ὅτι τὸν πιστεύουν. Καὶ ὅτι ψεύδονται καὶ δὲν τὸν πιστεύουν ἄκουε τὸν Χριστὸν ποὺ ἐλέγχει αὐτοὺς καὶ λέγει· «Ἐὰν ἐπιστεύατε τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεύατε καὶ Ἐμένα».[10] Τώρα δὲ τὰ μὲν βιβλία εἰς ἐκείνους εὑρίσκονται, εἰς ἡμᾶς δὲ εὑρίσκεται ὁ θησαυρὸς τῶν βιβλίων· εἰς ἐκείνους τὰ γράμματα, εἰς ἡμᾶς καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα. 65 A Πρὸς ποῖον, λοιπόν, λέγει, εἶπε τὸ «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον»; Πρὸς Ἄγγελον, λέγει, ἢ πρὸς Ἀρχάγγελον ἁπλῶς ὁμιλεῖ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ κακοὶ ἐκ τῶν ὑπηρετῶν κατηγορούμενοι ἀπὸ τοὺς κυρίους αὐτῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀπαντήσουν εὐθέως, προφέρουν ὅτι πρόχειρον εὕρουν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ σεῖς. Πρὸς ἄγγελον, λέγετε, καὶ πρὸς Ἀρχάγγελον τὸ εἶπε. Πρὸς ποῖον Ἄγγελον; Πρὸς ποῖον Ἀρχάγγελον; Διότι ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ἔργον τῶν Ἀγγέλων, οὐδὲ τῶν Ἀρχαγγέλων νὰ πράττουν τοῦτα. Διατί δέ, ὅταν μὲν τὸν οὐρανὸν ἐδημιούργησε, δὲν εἶπεν εἰς Ἄγγελον καὶ Ἀρχάγγελον, ἀλλὰ Μόνος Του τὸν ἐδημιούργησεν· ὅταν δὲ τὸ τιμιώτερον τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου ζῶον ἔφερεν εἰς φῶς, τὸν ἄνθρωπον, B τότε λαμβάνει συνεργάτας τῆς δημιουργίας τοὺς δούλους;

Ταῦτα δὲν ἔχουν οὕτως, ὄχι. Διότι ἔργον τῶν Ἀγγέλων εἶναι νὰ παρευρίσκωνται πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἡ δημιουργία· τῶν Ἀρχαγγέλων ἔργον εἶναι ἡ διακονία καὶ ὄχι νὰ συμμετέχουν τῆς ἀποφάσεως καὶ σκέψεως τοῦ Θεοῦ. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἠσαΐας διὰ τὰς δυνάμεις τῶν Σεραφείμ, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνώτεραι τῶν Ἀρχαγγέλων· «Εἶδον τὸν Κύριον νὰ κάθηται εἰς θρόνον ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον, καὶ τὰ Σεραφεὶμ νὰ ἵστανται πέριξ Αὐτοῦ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔχον ἓξ πτέρυγας· καὶ μὲ τὰς δύο πτέρυγας ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπά των».[11] Ἀποκρύπτονται δηλαδὴ τὰς ὄψεις. Διότι δὲν δύνανται νὰ ὑποφέρουν τὴν ἐκφερομένην λάμψιν ἀπὸ τοῦ θρόνου. C Τί λέγεις; Τὰ μὲν Σεραφεὶμ παρίστανται καὶ θαυμάζουν τόσον πολὺ καὶ ἐκπλήσσονται καὶ θεωροῦν ταῦτα ὡς συγκατάβασιν Θεοῦ, οἱ δὲ Ἄγγελοι συμμετέχουν εἰς τὴν γνώμην καὶ σκέψιν Αὐτοῦ; Ἐξέρχεται τῆς λογικῆς τοῦτο. Ἀλλὰ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον λέγει «Ἂς κάμωμεν ἄνθρωπον»; Ὁ θαυμαστὸς σύμβουλος, ὁ ἐξουσιαστής, ὁ ἰσχυρὸς Θεός, ὁ ἄρχων τῆς εἰρήνης, ὁ πατὴρ τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, ὁ Ἴδιος ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ἐκεῖνον, λοιπόν, λέγει «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Δὲν εἶπε «Κατὰ τὴν Ἰδικήν μου καὶ ἰδικήν Σου», ἢ «Κατὰ τὴν Ἰδικήν

8. Ἐφεσ. 2, 6.
9. Γεν. 1, 26.
10. Ἰωάν. 5, 46.
11. Ἠσ. 6, 1 - 2.

Μου καὶ ἰδικήν σας», D ἀλλὰ «Κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»,[12] μίαν εἰκόνα δηλοῖ καὶ μίαν τὴν ὁμοίωσιν. Τοῦ Θεοῦ ὅμως καὶ τῶν ἀγγέλων ἡ εἰκὼν δὲν εἶναι ἡ αὐτή, οὔτε ἡ ὁμοίωσις.

Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι μία ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ὁμοίωσις τοῦ Δεσπότου καὶ τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων; Ὥστε πρὸς χάριν ὑμῶν ἡ περίπτωσις ἔχει ἐλεγχθῆ ἀπὸ ὅλα της τὰ μέρη, διότι ἐνταῦθα, εἰκόνα ἀρχῆς ὑποδηλοῖ, καθὼς γίνεται γνωστὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς: Διότι ὅταν εἶπε «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν»,[13] προσέθεσε «Καὶ ἂς ἄρχουν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης»·[14] ἡ ἐξουσία ὅμως τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἀγγέλων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὁμοία. Διότι πῶς θὰ ἦτο ἡ ἐξουσία ἡ αὐτὴ καὶ διὰ τοὺς δούλους καὶ διὰ τὸν Δεσπότην καὶ διὰ τοὺς λειτουργοὺς καὶ διὰ τὸν Διατάσσοντα; Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἄλλοι φυτρώνουν καὶ μᾶς λέγουν E ὅτι, — Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμοία μὲ τὴν ἰδικήν μας, κακῶς νοοῦντες τὸ λεγόμενον. Καθ' ὅσον δὲν εἶπεν εἰκόνα οὐσίας, ἀλλὰ εἰκόνα ἀρχῆς, ὡς θὰ δηλώσωμεν καὶ μὲ τὰ ἑξῆς. Ὅτι, λοιπόν, τὸ θεῖον δὲν ἔχει μορφὴν ἀνθρώπου, ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει·[15] «Ὁ ἀνὴρ δὲν ὀφείλει νὰ καλύπτῃ τὴν κεφαλήν του, διότι εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ γυνὴ εἶναι δόξα τοῦ ἀνδρός· διὰ τοῦτο, λέγει, «πρέπει νὰ φέρῃ κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς». 654 A Καὶ ὅμως, ἐὰν εἰκόνα ἐδῶ ἐννοῇ τοῦτο, δηλαδὴ τὴν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα τῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος καλεῖται εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ Θεὸς οὕτω ἔχει διατυπωθῆ· λοιπόν, συμφώνως πρὸς ἐκείνους, δὲν ἔπρεπε μόνον ὁ ἀνὴρ νὰ λέγεται εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνή. Διότι τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἕνας εἶναι ὁ τύπος, καὶ ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ὁμοίωσις μία. Διατί, λοιπόν, ὁ ἀνὴρ εἰκὼν λέγεται τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ γυνὴ ὄχι; Διότι δὲν ἐννοεῖ τὴν εἰκόνα τῆς μορφῆς, ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς, τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἀνὴρ μόνον ἔχει, ὄχι δὲ καὶ ἡ γυνή. Διότι οὗτος δὲν ἔχει ὑποταχθῆ εἰς οὐδένα· ἐκείνη δὲ ὑπὸ τὸν ἄνδρα ἔχει ὑποταχθῆ, καθὼς ὁ Θεὸς λέγει· «Ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου νὰ ἐξαρτᾶσαι καὶ αὐτὸς νὰ σὲ ἐξουσιάζῃ».[16] B

12. Γεν. 1, 26.
13. Γεν. 1, 26.
14. Γεν. 1, 26.
15. Α' Κορινθ. 11, 7, 10.
16. Γεν. 3, 16.

Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἐπειδὴ δὲν ἔχει κανένα ἀνώτερόν του, ὅπως καὶ διὰ τὸν Θεὸν δὲν ὑπάρχει ὁ ἀνώτερος, ἀλλὰ ἄρχει τῶν πάντων· ἡ δὲ γυνὴ λέγεται δόξα τοῦ ἀνδρός, ἐπειδὴ ἔχει ταχθῆ ὑπὸ τὸν ἄνδρα. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν λέγει: «Δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν ὅτι τὸ Θεῖον ὁμοιάζει μὲ χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ λίθον ἢ σκαλιστὸν ἔργον τέχνης καὶ ἀνθρωπίνης συλλήψεως».[17] Αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει εἶναι περίπου τὸ ἑξῆς: «τὸ Θεῖον, ἡ Θεότης ὄχι μόνον τοὺς τύπους ὑπερβαίνει, ἀλλ' οὔτε ἡ διάνοια δύναται νὰ διατυπώσῃ κάτι τέτοιο, δηλαδὴ τί εἶναι ὁ Θεός. C Πῶς, λοιπόν, εἶναι δυνατὸν ὁ Θεὸς νὰ ἔχῃ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι οὐδεμία διάνοια ὑπάρχει, ἡ ὁποία δύναται νὰ διατυπώσῃ εἰς τὴν σκέψιν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ; Διότι τὴν ἰδικήν μας μορφὴν καὶ τὸν τύπον ὅλοι δυνάμεθα νὰ τὴν σχηματίσωμεν εὐκόλως μὲ τὴν σκέψιν μας. Ἐπεθύμουν καὶ τώρα νὰ σᾶς ἐπαναφέρω τοὺς λόγους τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ δὲν μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ὁ καιρός. Ἂς σιγήσωμεν, λοιπόν, ἀφοῦ σᾶς παραγγείλωμεν ἐκεῖνο: Νὰ ἐνθυμῆσθε μὲ ἀκρίβειαν ὅλα ὅσα σᾶς ἔχω εἴπει καὶ νὰ φροντίζετε πολὺ διὰ τὸν ὀρθὸν βίον, D διὰ νὰ μὴ συγκεντρωνώμεθα ἐδῶ ματαίως καὶ ἀνωφελῶς. Διότι, καὶ ἂν κρατῶμεν τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, μὴ ὑπαρχούσης ὅμως τῆς ἀρετῆς τῶν ἔργων, ὁπωσδήποτε θὰ ἐκπέσωμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Διότι λέγει ὁ Κύριος: «Δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καθεὶς ποὺ μοῦ λέγει, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις πράττει τὸ θέλημα τοῦ Πατρός Μου τοῦ Ἐπουρανίου».[18]

Ἂς πράττωμεν, λοιπόν, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ προθυμίας, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἑτοιμασθῆ διὰ τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεόν· εἴθε πάντες ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν θείαν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ Ὁποίου καὶ ὁ Πατὴρ μαζὶ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἂς ἔχουν δόξαν, E δύναμιν, τιμήν, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

17. Πράξ. 17, 29.
18. Ματθ. 7, 21.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

655 Α ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΟ «ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ»[1] ΚΑΙ ΔΙΑ ΠΟΙΟΝ ΛΟΓΟΝ ΕΝΩ Ο ΘΕΟΣ ΕΙΠΕΝ ΝΑ ΑΡΧΩΜΕΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΘΗΡΙΩΝ, ΔΕΝ ΤΑ ΕΞΟΥΣΙΑΖΟΜΕΝ ΚΑΙ ΟΤΙ ΤΟΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΟΛΛΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Ὅπως ἀκριβῶς διὰ τοὺς σπείροντας οὐδὲν εἶναι τὸ ὄφελος, ὅταν οἱ σπόροι πέσουν παρὰ τὴν ὁδόν, ἔτσι καὶ διὰ τὸν ὁμιλητὴν δὲν εἶναι περισσότερον τὸ κέρδος, ὅταν ὁ λόγος δὲν φθάσῃ εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀκουόντων, ἀλλὰ ματαίως ἀφοῦ διασκορπισθῇ εἰς τὸν ἀέρα ὁ ἦχος Β τῆς φωνῆς θὰ ἀφήσῃ τὸν ἀκροατὴν δίχως ὠφέλειαν.

Αὐτὰ δὲ σᾶς εἶπον ὄχι ἄνευ λόγου, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ προσέχετε μόνον εἰς τὰ ἁπλούστερα ἐκ τῶν νοημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν βαθυτέρων νὰ κατατολμήσετε. Διότι, ἐὰν τώρα[2] δὲν κατέλθωμεν πρὸς τὰ βαθύτερα νοήματα τῆς Γραφῆς, ὁπότε τὰ μὲν μέλη μας εἶναι κατάλληλα διὰ κολύμβησιν, τὸ δὲ βλέμμα διαυγέστερον καὶ δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὸ πονηρὸν ρεῦμα τῆς τρυφῆς, τὸ δὲ πνεῦμα προθυμότερον ὥστε δὲν θολοῦται, πότε θὰ κατέλθωμεν; Μήπως ὅταν ὑπάρχῃ τρυφὴ καὶ τράπεζα καὶ μέθη καὶ ἡ τράπεζα θὰ εἶναι πλήρης φαγητῶν; Ἀλλὰ τότε δὲν εἶναι εὔκολον οὔτε νὰ κινηθῇ κανείς· τόσον πολὺ καταπιέζει C τὴν ψυχὴν τὸ βαρὺ φορτίον τῆς τρυφῆς. Δὲν βλέπετε ὅτι οἱ θέλοντες νὰ εὕρουν λίθους πολυτελεῖς, δὲν κάθονται πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ ἀριθμοῦντες τὰ κύματα καὶ οὕτως νὰ εὕρουν τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ εἰς τὸ βάθος βυθίζονται· ἂν καὶ ὁ κόπος κατὰ τὴν ἀναζήτησιν εἶναι πολύς, πολὺς δὲ ὁ κίνδυνος καὶ κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν, καὶ μετὰ τὴν εὕρεσιν τὸ κέρδος οὐδέν; Διότι τί μέγα δύναται νὰ εἰσ-

1. Γεν. 1, 26.
2. Εἶναι καιρὸς νηστείας καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἱερὸς Πατὴρ θεωρεῖ τὴν στιγμὴν κατάλληλον διὰ τὴν καλυτέραν μελέτην καὶ κατανόησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

φέρῃ εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἡ ἀνεύρεσις πολυτελῶν λίθων; Ἀντιθέτως. Εἴθε νὰ μὴ μᾶς ἐπροξενοῦσαν μεγάλα κακά! Καθ' ὅσον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἀνατρέπει τὴν ζωήν μας καὶ τὰ πάντα κάμνει ἄνω - κάτω, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ μανία τῶν χρημάτων. Ἐκεῖνοι ὅμως διακινδυνεύουν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα D διὰ τὴν καθημερινὴν τροφήν, καὶ περιφρονοῦν τὰ κύματα· ἀντιθέτως ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει κίνδυνος, δὲν ὑπάρχει τοσοῦτος μόχθος, ἀλλὰ ὀλίγος καὶ μικρός, καὶ αὐτὸς διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν εὑρισκομένων. Διότι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εὐκόλως φαίνονται εἰς τοὺς πολλοὺς εὐκαταφρόνητα.

Δὲν ὑπάρχει ταραχὴ κυμάτων εἰς τὸ πέλαγος τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸ πέλαγος τοῦτο εἶναι ἡσυχώτερον ἀπὸ κάθε λιμένα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κατέλθῃ κανεὶς πρὸς τοὺς σκοτεινοὺς κόλπους τῆς θαλάσσης, οὔτε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν σωτηρίαν τοῦ σώματος εἰς τὴν ἄτακτον ροὴν τῶν κυμάτων. Ἀλλὰ πολὺ μὲν εἶναι τὸ φῶς ἐδῶ, Ε φωτεινότερον καὶ ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας, πολλὴ δὲ ἡ γαλήνη, ἐλλείπει δὲ πᾶσα ταραχή, καὶ τόσον μέγα εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν, ὥστε διὰ λόγου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρασταθῇ. Ἂς μὴ ἀποκάμωμεν, λοιπόν, ἀλλ' ἂς ἐρευνῶμεν.

Ἠκούσατε ὅτι ὁ Θεὸς «Ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ»[3] καὶ τί σημαίνει τοῦτο τὸ «Κατ' εἰκόνα» καὶ τὸ «Καθ' ὁμοίωσιν» τὸ ἔχομεν εἴπει· 656 Α ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ὁμοιότης οὐσίας, ἀλλ' ὁμοιότης ἐξουσίας· τὸ δὲ «Καθ' ὁμοίωσιν», δηλοῖ τὸ ἥμερον καὶ τὸ πρᾶον καὶ τὴν δυνατότητα νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεόν, συμφώνως πρὸς τὸν λόγον τῆς ἀρετῆς, καθὼς λέγει ὁ Χριστός, «Γίνεσθε ὅμοιοι πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα Μου».[4] Καὶ ὅπως εἰς τὴν γῆν αὐτὴν τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον, τὰ μὲν ἐκ τῶν ζώων εἶναι πλέον ἀμέτοχα λογικῆς, τὰ δὲ θηριωδέστερα· ἔτσι καὶ εἰς τὸ πλάτος τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς, οἱ μὲν ἐκ τῶν λογισμῶν εἶναι κατώτεροι καὶ περισσότερον κτηνώδεις, οἱ δὲ θηριωδέστεροι καὶ ἀγριώτεροι. Πρέπει, λοιπόν, νὰ ὑποτάξωμεν αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐξουσιάσωμεν καὶ νὰ τοὺς παραδώσωμεν εἰς τὴν λογικήν. Β Καὶ

3. Γεν. 1, 26.
4. Ματθ. 5, 45.

πῶς εἶναι δυνατὸν κάποιος νὰ ὑποτάξῃ θηριώδη λογισμόν, λέγει; Τί λέγεις, ὦ ἄνθρωπε; Τοὺς λέοντας ὑποτάσσομεν καὶ τὰς διαθέσεις των ἐξημερώνομεν καὶ ἀμφιβάλλεις ἂν δυνηθῇς νὰ ἡμερώσῃς τὸν λογισμόν; Ἂν καὶ εἰς τὸν λέοντα μὲν ἡ ἀγριότης εἶναι ἐκ φύσεως, παρὰ φύσιν δὲ ἡ ἡμερότης· εἰς σὲ ἀντιθέτως, φυσικὸν μὲν εἶναι τὸ προσηνές, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἄγριον. Ἐκεῖνος, λοιπόν, ὅστις ἐκβάλλει τὴν κατὰ φύσιν ἀγριότητα καὶ τοποθετεῖ τὴν παρὰ φύσιν ἡμερότητα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θηρίου, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ διατηρήσῃ τὴν φυσικὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ψυχήν του; Καὶ πόσον μεγάλης ῥαθυμίας δὲν θὰ εἶναι γνώρισμα τοῦτο;

Καὶ διὰ μὲν τὴν ψυχὴν τῶν λεόντων ὑπάρχει, ἐκτὸς ταύτης, καὶ ἄλλη δυσκολία μετ' αὐτήν· C ἡ ψυχὴ τοῦ θηρίου στερεῖται λογικοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἔχετε ἴδει πολλὰς φορὰς λέοντας νὰ εἶναι ἡμερώτεροι τῶν προβάτων καὶ νὰ βαδίζουν διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, καὶ χρήματα πολλάκις νὰ δίδουν πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐργαστηρίων εἰς τὸν κύριον τοῦ θηρίου, σὰν κάποιαν ἀμοιβὴν διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν σοφίαν, διὰ τῆς ὁποίας τὸ θηρίον ἐξημέρωσεν· εἰς τὴν ψυχήν σου ὅμως ὑπάρχει καὶ λογική, καὶ φόβος Θεοῦ, καὶ ἡ βοήθεια ἔρχεται ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ πολλὴ μάλιστα. Μὴ μοῦ φέρῃς, λοιπόν, δικαιολογίας καὶ προφάσεις. Διότι δύνασαι, ἐὰν θέλῃς, νὰ εἶσαι ἥμερος καὶ πρᾶος. «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἰδικκήν μας, D καὶ ἂς ἄρχῃ τῶν θηρίων».[5]

Ἐδῶ μᾶς παρουσιάζονται οἱ Ἐθνικοὶ καὶ λέγουν ὅτι ἡ φράσις εἶναι ψευδής· διότι δὲν ἄρχομεν ἡμεῖς τῶν θηρίων· ἐκεῖνα ἄρχουν ἡμῶν, καὶ μᾶς προξενοῦν μέγαν φόβον. Τοῦτο προπάντων δὲν εἶναι ἀληθές· καθ' ὅσον ἀρκεῖ νὰ φανῇ καὶ ὄψις ἀνθρώπου διὰ νὰ διώξῃ μακρὰν τὸ θηρίον. Τόσον φόβον προξενοῦμεν εἰς αὐτά!

Ἐὰν δὲ κάπου ἀμυνόμενον ἐπιτεθῇ, ἢ ὑπὸ πείνης πιεζόμενον, ἢ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι πολλὰς φορὰς τὰ προκαλοῦμεν καὶ τὰ ἐκδιώκομεν βιαίως, τοῦτο δὲ εἶναι γνώρισμα τελείας κυριαρχίας. Διότι οὔτε, ἐὰν κάποιος ἐξ ἡμῶν, καθ' ἣν στιγμὴν βλέπει νὰ ἐπέρχωνται λησταί, E ὁπλίζεται καὶ ἀμύνεται, θεωρεῖται τὸ πρᾶγμα ὡς κυριαρχία, ἀλλὰ εἶναι πρόνοια μεγάλη διὰ τὴν σωτηρίαν του· πλὴν ὅμως δὲν

5. Γεν. 1, 26.

φέρω ὡς ἀπολογίαν ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα σᾶς εἶναι χρήσιμα νὰ τ' ἀκούσετε.

Φοβούμεθα τὰ θηρία καὶ τρέμομεν αὐτὰ καὶ τῆς ἐξουσίας ἔχομεν ἐκπέσει. Δὲν ἀντιλέγω· ὁμολογῶ καὶ ὁ ἴδιος· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ψευδῆ. Διότι κατ' ἀρχὰς τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ἔτσι, ἀλλὰ τὸ θηρίον ἐφοβεῖτο, καὶ ἔτρεμεν, καὶ ὑπετάσσετο εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς εἰς δεσπότην· ἐπειδὴ ὅμως τὴν παρρησίαν ἐχάσαμεν καὶ τὴν τιμήν, διὰ τοῦτο τὰ θηρία φοβούμεθα. Πόθεν τοῦτο γίνεται φανερόν; 657 A «Ὡδήγησεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία πρὸς τὸν Ἀδάμ, διὰ νὰ ἴδῃ τί ὀνόματα θὰ δώσῃ εἰς αὐτά».[6] Καὶ δὲν ἀπεμακρύνθη ὁ Ἀδὰμ φοβισμένος, ἀλλὰ θέτει τὰ ὀνόματα εἰς ὅλα ὡς εἰς ὑποτεταγμένους δούλους. Τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἐξουσίας. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς θέλων καὶ διὰ τούτου νὰ τοῦ δείξῃ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀνέθεσε τὴν ὀνοματοθεσίαν, καὶ τὰ δοθέντα ὀνόματα ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἔμειναν εἰς τὰ ζῷα. Διότι λέγει «Πᾶν ὅ,τι ἔδωκεν ὁ Ἀδὰμ ὡς ὀνομασία τοῦτο ὡς ὄνομα ἔμεινεν εἰς αὐτά».[7] Μία, λοιπὸν ἀπόδειξις ὅτι τὰ θηρία κατ' ἀρχὰς δὲν ἐπροξένουν φόβον εἰς τὸν ἄνθρωπον· ἑτέρα ἀπόδειξις σαφεστέρα τῆς πρώτης, ἡ συζήτησις τοῦ ὄφεως μὲ τὴν γυναῖκα. B Διότι, ἐὰν τὰ θηρία ἦσαν φοβερὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἡ γυνὴ δὲν θὰ παρέμενεν, καθ' ἣν στιγμὴν ἔβλεπεν τὸν ὄφιν, ἀλλὰ θὰ ἔφευγεν· δὲν θὰ ἐδέχετο συμβουλήν, δὲν θὰ συνωμίλει[8] μετὰ τοσαύτης ἀφοβίας, ἀλλὰ ἀμέσως μὲ τὴν θέαν τῆς ὄψεως θὰ ἐτρόμαζε καὶ θὰ ἀπεμακρύνετο· τώρα ὅμως συνομιλεῖ καὶ δὲν φοβεῖται· διότι δὲν ὑπῆρχεν ποτὲ ὁ φόβος οὗτος. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσῆλθεν ἡ ἁμαρτία, ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν τιμήν· καὶ ὅτι ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἐκείνους ἐκ τῶν δούλων, οἵτινες ἀποσπῶντες τὴν ἐκτίμησιν τῶν κυρίων των, εἶναι φοβεροὶ εἰς τοὺς ὁμοίους των· περιπίπτοντες ὅμως εἰς τὴν δυσμένειάν των φοβοῦνται καὶ τοὺς ὁμοδούλους· ὁμοίως καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπον ἔγινεν. Ἕως ὅτου εἶχεν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὰ θηρία ἦτο φοβερός· C ἐπειδὴ ὅμως ἡμάρτησεν, καὶ τοὺς τελευταίους ἐκ τῶν ὁμοίων του φοβεῖται εἰς τὸ ἑξῆς. Ἐὰν δὲ

6. Γεν. 2, 19.
7. Γεν. 2, 19.
8. Πρβλ. Γεν. 3, 1-5.

ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ δὲν ἔχει οὕτω, τότε δεῖξαί μου σὺ ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὰ θηρία ἦσαν φοβερὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ δὲν δύνασαι. Ἐὰν δὲ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ φόβος, καὶ τοῦτο ἀκόμη εἶναι ἀπόδειξις τῆς προνοίας τοῦ Δεσπότου. Καθότι, ἐὰν μὲν ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολή, μετεκινήθη καὶ παρεβιάσθη, ἡ δοθεῖσα δὲ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμὴ ἔμενεν ἀκίνητος, δὲν θὰ ἠγείρετο εὐκόλως ἐκ τῆς ἁμαρτίας. Διότι καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἁμαρτάνουν καὶ ὅταν δὲν ἁμαρτάνουν ἀπολαμβάνουν τῆς ἰδίας τιμῆς, συνηθίζουν εἰς τὴν κακίαν μᾶλλον καὶ δὲν ἀπομακρύνονται εὐκόλως ταύτης. Καθόσον, ἐὰν τώρα δὲν ἀνέχωνται νὰ ζοῦν σωφρόνως, D ὁπότε ἐπικρέμανται καὶ φόβοι καὶ τιμωρίαι καὶ κολάσεις, ποῖοι θὰ ἦσαν, ἐὰν οὐδόλως ἐτιμωροῦντο διὰ τὰ πλημμελήματά των; Ὥστε γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ Θεὸς προνοῶν καὶ φροντίζων δι' ἡμᾶς μᾶς ἐξέβαλεν τῆς ἀρχῆς. Σὺ δὲ καὶ ἐδῶ πρόσεχε τὴν ἀπερίγραπτον φιλανθρωπίαν Του. Διότι, ὁ μὲν Ἀδὰμ ἀνέτρεψε ὅλην τὴν ἐντολὴν καὶ παρέβη τὸν νόμον· ὁ δὲ Θεός, δὲν τοῦ ἐστέρησεν ὁλόκληρον τὴν τιμήν, οὔτε τοῦ ἀφήρεσεν πᾶσαν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀφησεν ἔξω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν του μόνον τὰ ζῷα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν τὸν ἐβοήθουν πολὺ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς· E τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα καὶ προσφέροντα πολλὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ζωήν μας, ταῦτα ἄφησεν νὰ παραμένουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄφησε τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν, διὰ νὰ ἕλκωμεν τὸ ἄροτρον, διὰ νὰ ὀργώνωμεν τὴν γῆν, διὰ νὰ σπείρωμεν. Ἄφησε τὰ εἴδη τῶν ὑποζυγίων, διὰ νὰ μᾶς βοηθοῦν εἰς τοὺς κόπους τῶν μεταφερομένων προϊόντων.

Ἄφησε τὰ ποίμνια τῶν προβάτων, διὰ νὰ ἔχωμεν δαψίλειαν ἐνδυμάτων πρὸς περιβολήν. Καὶ ἄλλα εἴδη ζώων ἄφησε, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν ἀρκετὴν βοήθειαν. 55 A Διότι ἐπειδὴ ἐτιμώρει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἔλεγεν «Μὲ τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου σου νὰ τρώγῃς τὸν ἄρτον σου»,[9] διὰ νὰ μὴ εἶναι ἀφόρητος ὁ ἱδρὼς οὗτος καὶ ὁ μόχθος καὶ ὁ κόπος, ἐμείωσεν τὸ βάρος καὶ τὸ φορτίον τοῦ ἱδρῶτος μὲ τὸ πλῆθος τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα συμμετέχουν εἰς τὸν κόπον καὶ εἰς τὴν ταλαιπωρίαν ταύτην χάριν ἡμῶν. Καὶ ὅπως φιλάνθρωπος κύριος καὶ εὔσπλαγχνικός, ἀφοῦ μαστιγώσει τὸν δοῦλόν του, προσφέρει ἔπειτα κάποιαν θεραπείαν εἰς τὰς πληγάς· ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ἀφοῦ κατεδίκασεν τὸν ἄνθρωπον θέλει τώρα νὰ κάμῃ τὴν καταδίκην ταύτην μὲ κάθε τρόπον ἐλαφροτέραν. Μᾶς κατεδίκασεν μὲν εἰς ἱδρῶτα καὶ πόνον συνεχῆ, B ἀλλὰ εἰς τὸν κόπον αὐτὸν μᾶς ἐπέτρεψε νὰ συμμετέχουν χάριν ἡμῶν πολλὰ ἐκ τῶν ἀλόγων ζώων. Δι' ὅλα ταῦτα ἂς εὐχαριστήσωμεν Αὐτόν· καθ' ὅσον τὸ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν τιμήν, καὶ τὸ νὰ μᾶς τὴν ἀφαιρέσῃ πάλιν, καὶ νὰ μὴ τὴν ἀφαιρέσῃ ὁλόκληρον, καὶ νὰ μᾶς ἐμβάλῃ τὸν φόβον τῶν θηρίων, καὶ ὅλα ἂν κάποιος τὰ ἐξετάσῃ, εἶναι πλήρη σοφίας, πολλῆς κηδεμονίας, πολλῆς φιλανθρωπίας, τῆς ὁποίας εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἀπολαμβάνωμεν συνεχῶς εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησεν αὐτά· εἰς Αὐτὸν ἂς εἶναι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

9. Γεν. 3, 19.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

658 C ΟΤΙ Η ΑΜΑΡΤΙΑ ΕΙΣΗΓΑΓΕ ΤΡΕΙΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ· ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΟΙΤΙΝΕΣ ΑΚΟΥΟΥΝ ΜΕ ΡΑΘΥΜΙΑΝ ΚΑΙ ΔΕΝ ΤΙΜΟΥΝ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ.

Ἠκούσατε χθές, πῶς ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπον βασιλέα καὶ ἄρχοντα τῶν θηρίων, πῶς δὲ ἀμέσως ἔπειτα τὸν ἐξεδίωξεν τῆς βασιλείας· ἢ μᾶλλον ὄχι ὁ Θεός, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξέβαλεν τὸν ἑαυτόν του διὰ τῆς παρακοῆς ἀπὸ τὴν τιμήν. Διότι τὸ νὰ τύχῃ τῆς Βασιλείας, εἶναι ἔργον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ μόνον. Καθ' ὅσον ὁ Θεὸς τὴν ἀμοιβὴν ταύτην δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν διὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ δημιουργηθῇ, τὸν ἐκόσμησε μὲ τὴν τιμήν. D Διὰ νὰ μὴ λέγῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔγινεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀφοῦ κατώρθωσεν πολλά, οὕτως ἀπέσπασε τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ ὥστε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν θηρίων, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν πρόκειται νὰ διαπλάσῃ αὐτόν, ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐξουσίας καὶ λέγει οὕτω «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἰδικήν μας καὶ ἂς ἐξουσιάζουν τῶν θηρίων τῆς γῆς».[1] Πρὸ τῆς ζωῆς ἡ τιμή, πρὸ τῆς δημιουργίας ὁ στέφανος καὶ πρὶν νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον φέρεται. Καθ' ὅσον οἱ μὲν ἄνθρωποι τιμοῦν τοὺς ὑποδεεστέρους αὐτῶν εἰς βαθὺ γῆρας, μετὰ ἀπὸ πολλοὺς πόνους καὶ μυρίους κινδύνους, τοὺς ὁποίους ἔχουν ὑποστῆ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εἰρήνης, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. E Ὁ Θεὸς ὅμως ὄχι ἔτσι, ἀλλ' ἀμέσως μόλις ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος τὸν ὁδηγεῖ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν τιμήν, καὶ δεικνύει οὕτω, ὅτι τὸ γινόμενον δὲν εἶναι ἀμοιβὴ κατορθωμάτων, ἀλλὰ θεία χάρις, καὶ ὄχι ὀφειλή. Τὸ μέν, λοιπόν, νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχήν, προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ νὰ ἐκπέσῃ τῆς ἀρ-

1. Γεν. 1, 26.

χῆς, ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδικήν του ραθυμίαν. Ὅπως ἀκριβῶς οἱ βασιλεῖς ἀπολύουν ἐκ τῆς ἐξουσίας τοὺς μὴ ὑπακούοντας εἰς τὰς διαταγάς των, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμνεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐστέρησε τότε αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. 659 A Σήμερον δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν καὶ πόσην ἄλλην τιμὴν ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας παρέσυρε, καὶ πόσας μορφὰς δουλείας εἰσήγαγεν, ὡς ἄλλος τύραννος μὲ πολύμορφα δεσμά, μὲ πολλὰς μορφὰς δουλείας, τυραννεῖ τὴν ἡμετέραν φύσιν.

Ὑπάρχει, λοιπόν, ἀρχὴ καὶ δουλεία πρώτη, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνδρες ἐξουσιάζουν τῶν γυναικῶν· διότι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν προῆλθεν ἡ ἀνάγκη ταύτης τῆς ἐξουσίας. Καθ' ὅσον πρὸ τῆς παρακοῆς ἡ γυνὴ ἦτο ὁμότιμος πρὸς τὸν ἄνδρα· καὶ ὅτε ὁ Θεὸς διέπλασσεν αὐτήν, ἐκεῖνα τὰ λόγια τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε καὶ διὰ τὴν διάπλασιν τοῦ ἀνδρός, αὐτὰ τὰ λόγια χρησιμοποιεῖ καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς γυναικός. Καὶ ὅπως δι' ἐκεῖνον εἶπε· B «Ἂς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἰδικήν Μας» καὶ δὲν εἶπεν «Ἂς γίνῃ ἄνθρωπος», ἔτσι καὶ δι' αὐτὴν δὲν εἶπεν «ἂς γίνῃ γυνή», ἀλλὰ καὶ ἐδῶ «Ἂς ποιήσωμεν εἰς αὐτὸν βοηθὸν»[2] καὶ ὄχι ἁπλῶς βοηθόν, ἀλλά, «Ὅμοιον πρὸς αὐτόν»,[2a] δηλῶν πάλιν τὸ ὁμότιμον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς τὰ ἄλογα ζῷα διὰ νὰ συμμετέχουν καὶ νὰ μᾶς βοηθοῦν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς μας, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι καὶ ἡ γυνὴ εἶναι μεταξὺ τῶν δούλων, βλέπε πόσον φανερὰ κάμνει τὴν διάκρισιν «Ὡδήγησεν τὰ θηρία, λέγει, ἐνώπιον τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἀπὸ τὰ ζῷα ταῦτα δὲν εὑρέθη βοηθὸς ὅμοιος μὲ αὐτόν».[3] Τί, λοιπόν; C Ὁ ἵππος δὲν εἶναι βοηθός του ποὺ εὑρίσκεται δίπλα του κατὰ τοὺς πολέμους; Ὁ βοῦς δὲν εἶναι βοηθός, ποὺ ἕλκει τὸ ἄροτρον καὶ κουράζεται μαζί μας κατὰ τὴν σποράν τῶν σπερμάτων; Ὁ ὄνος καὶ ὁ ἡμίονος δὲν εἶναι βοηθοί, ποὺ μᾶς βοηθοῦν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν φορτίων; Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ λέγῃς τοῦτο, διὰ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον κάμνει σαφῆ τὴν διάκρισιν. Διότι δὲν εἶπεν ἁπλῶς, ὅτι «Δὲν εὑρέθη εἰς αὐτὸν βοηθός» ἀλλ' ὅτι «Δὲν εὑρέθη βοηθὸς ὅμοιος μὲ αὐτόν».[4] Ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὄχι «Ἂς ποιήσωμεν εἰς αὐτὸν βοηθὸν» καὶ μό-

2. Γεν. 2, 18.
2α. Γεν. 2, 18.
3. Γεν. 2, 19.
4 Γεν. 2, 18.

νον, ἀλλὰ «Ἂς ποιήσωμεν εἰς αὐτὸν βοηθὸν ὅμοιον μὲ αὐτόν», εἶπεν. Αὐτὰ ὅμως πρὸ τῆς ἁμαρτίας. Μετὰ δὲ τὴν ἁμαρτίαν «θὰ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι κύριός σου».[5] D «Σὲ ἐποίησα, λέγει, ὁμότιμον πρὸς τὸν ἄνδρα· δὲν ἐχρησιμοποίησες καλῶς τὴν ἀρχήν· μετάβηθι ὑπὸ ἐξουσίαν. Δὲν ὑπέφερες τὴν ἐλευθερίαν· νὰ καταδεχθῇς τώρα τὴν δουλείαν.

Δὲν ἐγνώριζες νὰ ἄρχῃς καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὸ ἀπέδειξες· νὰ γίνῃς εἷς ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων, καὶ τὸν ἄνδρα σου νὰ γνωρίζῃς ὡς κύριόν σου». «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου νὰ εἶναι ἡ ἀποστροφή σου καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι κύριός σου».[6] Καὶ πρόσεχε ἐδῶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ! Διὰ νὰ μὴ ἀκούσῃ τὸ «Αὐτὸς θὰ εἶναι κύριός σου» καὶ νομίσῃ τὴν ἐξουσίαν βαρεῖαν, θέτει πρῶτον τὸ ὄνομα τῆς κηδεμονίας καὶ λέγει «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου»[6], δηλαδὴ E ἡ καταφυγή σου καὶ ἡ προστασία σου καὶ ἡ ἀσφάλειά σου ἐκεῖνος θὰ σοῦ εἶναι· σοῦ ὁρίζω εἰς ὅλα τὰ ἐπερχόμενα δεινὰ πρὸς ἐκεῖνον νὰ στρέφεσαι καὶ νὰ καταφεύγῃς. Ὄχι δὲ μόνον διὰ ταύτης τῆς προστασίας, ἀλλὰ καὶ διὰ φυσικῶν ἀναγκῶν τοὺς συνέδεσεν, σὰν κάποιον ἀδιάσπαστον δεσμόν, καὶ τοὺς περιέβαλεν μὲ τὴν ἅλυσον τῆς ἐπιθυμίας. Εἶδες πῶς εἰσήγαγε μὲν τὴν ὑποταγὴν ἡ ἁμαρτία, ὁ δὲ εὐμήχανος καὶ σοφὸς Θεὸς καὶ ταῦτα πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν ἐχρησιμοποίησε; Ἄκουσε καὶ τὸν Παῦλον πῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑποταγῆς ταύτης διὰ νὰ μάθῃς πάλιν τὴν συμφωνίαν τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην.[7] 660 A «Ἡ γυνὴ ἂς μανθάνῃ τὴν σωτηριώδη γνῶσιν τοῦ Εὐαγγελίου μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ πλήρη ὑποταγήν».[8]

Εἶδες καὶ τὸν ἴδιον τὸν Παῦλον ποὺ ὑπέταξεν τὴν γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα; Ἀλλὰ περίμενε καὶ τὴν αἰτίαν θὰ

5. Γεν. 3, 16.
6. Γεν. 3, 16.
7. Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος περὶ τῆς συμφωνίας Π. καὶ Κ. Διαθήκης λέγει: «Novum Testamentum in Vetere latet. Vetus Testamentum in Novo patet» (=Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐν τῇ Παλαιᾷ κρύπτεται, ἡ Παλαιὰ ἐν τῇ Καινῇ φανεροῦται). Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσ. ἀλλαχοῦ λέγει: «Προέλαβε τὴν Καινὴν ἡ Παλαιὰ καὶ ἡρμήνευσε τὴν Παλαιὰν ἡ Καινή. Κύριος παρὰ προφήταις καταγγέλλεται, Χριστὸς ἐν Καινῇ κηρύσσεται. Οὐ καινὰ τὰ καινά, προέλαβε γὰρ τὰ παλαιά. Οὐκ ἐσβέσθη τὰ παλαιά, ἡρμηνεύθη γὰρ ἐν τῇ Καινῇ».
8. Α' Τιμ. 2, 11.

μάθῃς. Διατί μὲ πᾶσαν ὑποταγήν; «Διότι εἰς τὴν γυναῖκα, λέγει, νὰ διδάσκῃ δὲν ἐπιτρέπω».[9] Ποῖος ὁ λόγος; Διότι ἐδίδαξε μίαν φορὰν τὸν Ἀδὰμ καὶ ταύτην κακῶς. «Οὐδὲ νὰ ἐξουσιάζῃ τὸν ἄνδρα». Διατί; «Καθ' ὅσον ἐξουσίασε μία φορὰν κακῶς». Ἀλλὰ νὰ σιωπᾷ. Ἀλλὰ λέγει καὶ τὴν αἰτίαν «Διότι ὁ Ἀδὰμ δὲν ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἠπατήθη καὶ ἔγινεν παραβάτις».[10] Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν κατέβασεν ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς διδασκαλίας. Διότι λέγει «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει νὰ διδάσκῃ, ἂς μανθάνῃ». Ἐὰν ὅμως δὲν θέλῃ νὰ μάθῃ, ἀλλὰ ἐπιμένῃ νὰ διδάσκῃ, θὰ καταστρέψῃ καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς μανθάνοντας B πρᾶγμα ποὺ συνέβη καὶ μὲ τὴν γυναῖκα τότε. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἔχει ὑποταχθῆ εἰς τὸν ἄνδρα, καὶ μάλιστα ὑπετάγη διὰ τὴν ἁμαρτίαν, φανερὸν ἀπὸ τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω· θέλω ὅμως ἐκεῖνο νὰ ἀκούσετε. «Ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου θὰ ἐξαρτᾶσαι καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι κύριός σου».

Ἐπιθυμῶ νὰ μάθετε πῶς καὶ διὰ τὴν κηδεμονίαν ταύτην ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ καὶ πῶς ἀναμιγνύει τὴν ἐξουσίαν μὲ τὴν φιλοστοργίαν. Ποῦ, λοιπόν, τοῦτο πράττει; Πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων τοὺς λέγει «Οἱ ἄνδρες νὰ ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκά σας».[11] C Ἰδοὺ τὸ «Ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου νὰ ἐξαρτᾶσαι». «Αἱ γυναῖκες νὰ φοβῶνται τοὺς ἄνδρας»[12] Ἰδοὺ τὸ «Αὐτὸς θὰ σὲ ἐξουσιάζῃ». Εἶδες πῶς ἡ ἐξουσία εἶναι ἀνεπαχθὴς ὅταν ὁ Κύριος ἀγαπᾷ ὑπερβολικῶς τὴν δούλην, ὅταν ὁ φόβος συνυπάρχῃ μὲ τὴν ἀγάπην; Ἔτσι ἐξαφανίζεται τὸ βαρὺ τῆς δουλείας φορτίον. Μίαν μέν, λοιπόν, ἀρχὴν εἰσήγαγε ἡ παρακοή. Μὴ ὅμως τοῦτο ἴδῃς, ὅτι πρὸς τὸ κανονικὸν ἐρρύθμισεν αὐτὴν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς δουλείας ἡ ἁμαρτία εἰσήγαγεν· τοῦτο εἶναι τὸ ἕτερον εἶδος τῆς δουλείας βαρύτερον τοῦ προηγουμένου καὶ τοῦτο πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν προέλευσιν ἔχει εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Διότι μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ποὺ ἔγινεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Νῶε, D καὶ τὸ κοινὸν ναυάγιον ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην, ἡμάρτησεν εἰς τὸν πατέρα του ὁ Χάμ, καὶ βλέπων τὸν πατέρα γυμνόν, περισσότερον τὸν ἐγύμνωσε μὲ τὴν ἀνα-

9. Α' Τιμ. 2, 12.
10. Α' Τιμοθ. 2, 14.
11. Ἐφεσ. 5, 25. Ἐπομένως ἡ φράσις δέον νὰ διορθωθῇ: «πρὸς τοὺς Ἐφεσίους γράφων...».
12. Ἐφεσ. 5, 33.

κοίνωσιν τῆς κατηγορίας πρὸς τοὺς ἀδελφούς, καὶ ἀπὸ τότε δοῦλος ἐγένετο τῶν ἀδελφῶν του. Καθ' ὅσον ἡ πονηρία τῆς διαθέσεως, κατέστρεψεν τὴν εὐγένειαν τῆς φύσεως· καὶ πολὺ εὐλόγως. Ἡ μὲν λοιπὸν Γραφὴ προσάγει μυρίας ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ δικαίου, μᾶλλον δὲ δι' ἑνὸς ῥήματος τοῦ συγχωρεῖ τὸ πᾶν.

«Ὁ Νῶε», λέγει, «ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ποὺ ἔγινεν γεωργός».[13] E Τὸ δὲ «ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος» αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ δίδει μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν ἀπολογίαν διὰ τὴν μέθην.

Διότι οὔτε ἐγνώριζεν πόσον οἶνον ἔπρεπε νὰ πίῃ οὔτε πῶς νὰ τὸν πίῃ, ἀνάμεικτον μὲ ὕδωρ ἢ ὄχι, οὔτε πότε νὰ τὸν πίῃ, μόλις τὸν ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸν ληνὸν ἢ ἀφοῦ ἀναμείνῃ ὀλίγον χρόνον. Ἡ μέν, λοιπόν, Γραφὴ δι' αὐτῶν τῶν λόγων ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ Νῶε· ὁ δὲ υἱός του, ὁ διασωθεὶς μέσῳ ἐκείνου (διότι διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ πατρὸς δὲν ἀπωλέσθη μὲ τοὺς λοιποὺς εἰς τὸν κατακλυσμόν), χωρὶς νὰ ἀποβλέψῃ πρὸς τὴν ἰδίαν φύσιν, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν σωτηρίαν, 66! A χωρὶς νὰ σωφρονισθῇ ἀπὸ τὸν φόβον, βλέπων νὰ παραμένουν εἰσέτι τὰ λείψανα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ φαίνωνται τὰ ἴχνη τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐνῷ ὁ φόβος δι' ὅσα ἔγιναν ἦτο ἰσχυρότατος, ἐτόλμησεν νὰ δυσφημήσῃ τὸν Πατέρα του. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει καὶ λέγει «Μὴ ἐπιδιώκῃς νὰ δοξασθῇς μὲ τὴν δυσφήμησιν τοῦ πατρός σου. Διότι δὲν δύναται ἡ ἀτιμία τοῦ πατρός σου νὰ εἶναι δόξα ἰδική σου».[14] Ἀλλ' ἐκεῖνος οὔτε τοῦτο ἐνόησεν· ἀλλ' ἡμάρτησεν μὲ ἁμαρτίαν πολὺ μεγάλην καὶ ἐκτὸς πάσης συγγνώμης καὶ ἀπολογίας. Διὰ τοῦτο ἔδωκεν ὡς τιμωρίαν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν δουλείαν, καὶ ἔγινεν δοῦλος τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν προεδρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκ φύσεως, τὴν ἀντήλλαξεν μὲ τὴν κακίαν τοῦ χαρακτῆρος. B Ἰδοὺ καὶ δεύτερος τρόπος δουλείας. Ἐπιθυμεῖς καὶ τρίτον νὰ μάθῃς; Οὗτος εἶναι βαρύτερος καὶ πολὺ φοβερώτερος τῶν δύο προηγουμένων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δι' ἐκείνων δὲν ἐσωφρονίσθημεν, ὁ Θεὸς ηὔξησεν εἰς ἡμᾶς τὰ δεσμά. Ποῖος, λοιπόν, εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς δουλείας; Τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐξουσιῶν· δὲν εἶναι καθὼς τῆς γυναικός, οὔ-

13. Γεν. 9, 20.
14. Σοφ. Σειρ. 3, 10.

τε ὅμοιος πρὸς ἐκεῖνον τῶν δούλων, ἀλλὰ πολὺ φοβερώτερος. Διότι, εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς παντοῦ ξίφη ἠκονισμένα, δημίους, κολάσεις, βασανιστήρια, τιμωρίας, τὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου.

Καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ἐδῶ ὁ τρόπος τῆς ἐξουσίας εἶναι ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ δι' αὐτὴν ἐγένετο, ἄκουσε πάλιν τὸν ἴδιον τὸν Παῦλον, ὅστις φιλοσοφεῖ δι' αὐτό.

C «Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ μὴ φοβῆσαι τὴν ἐξουσίαν τὸ καλὸν νὰ πράττῃς», λέγει, «καὶ θὰ ἐπαινεθῇς ὑπ' αὐτῆς. Ἐὰν ὅμως τὸ κακὸν πράττῃς, τότε νὰ φοβῆσαι, διότι τὴν μάχαιραν δὲν τὴν φέρει χωρὶς λόγον».[15] Προσέχεις ὅτι διὰ ἐκείνους, οἵτινες πράττουν τὸ κακόν, ὑπάρχουν καὶ ἄρχων καὶ μάχαιρα; Ἄκουσε, λοιπόν, τοῦτο σαφέστερον πάλιν «Ἐκδικητὴς ἐναντίον ἐκείνου ποὺ πράττει τὸ κακόν» καὶ δὲν εἶπεν «Δὲν εἶναι ἄρχων χωρὶς λόγον» ἀλλὰ τί; «Δὲν φέρει τὴν μάχαιραν χωρὶς λόγον». Τὸν δικαστὴν ὡπλισμένον παριστᾷ. Καθὼς δηλαδὴ φιλόστοργος πατήρ, τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα δεικνύουν ῥαθυμίαν, καὶ διὰ τὴν πατρικὴν ἀγάπην τὸν καταφρονοῦν, ὑπὸ ἀγάπης κινούμενος, D τὰ παραδίδει εἰς φοβεροὺς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐπειδὴ ἡ ἰδική μας φύσις Τὸν περιεφρόνησεν, ἀπὸ ἀγάπην τὴν παρέδωσεν, ὡς εἰς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους, εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὥστε αὐτοὶ νὰ διορθώσουν τὴν ῥαθυμίαν της. Ἀλλ' ἐὰν θέλετε καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοῦτο ἂς ἴδωμεν, ὅτι δηλαδὴ διὰ τὴν ἰδικήν μας πονηρίαν ἔγινε χρῆσις καὶ αὐτῆς τῆς ἐξουσίας. Κάποιος ἐκ τῶν προφητῶν στενοχωρούμενος ἀπὸ τοὺς ἀδίκους, οὕτω πως ὁμιλεῖ «Θὰ παραβλέψῃς τὸν ἀσεβῆ, ὅταν καταπίνῃ τὸ δίκαιον; E Καὶ θὰ κάμῃς τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθῦς τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἑρπετὰ τὰ ὁποῖα στεροῦνται ἀρχηγοῦ;»[16] Λοιπόν, διὰ τοῦτο εἶναι ὁ ἡγούμενος, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα ὡς τὰ ἑρπετά· διὰ τοῦτο ἄρχων, διὰ νὰ μὴ καταπίνωμεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον ὡς οἱ ἰχθύες. Ὅπως δὲ εἶναι τὰ φάρμακα διὰ τὰς νόσους, οὕτω αἱ κολάσεις διὰ τὰ ἁμαρτήματα. Ὅτι ὅμως ὁ ζῶν ἐναρέτως δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐπιβλέψεως ἐκείνης, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος. «Ἐὰν θέλῃς νὰ μὴ φοβῆσαι

15. Ρωμ. 13, 3 - 4.
16. Ἀββ. 1, 13 - 4.

τὴν ἐξουσίαν, νὰ πράττης τὸ ἀγαθόν, καὶ θὰ ἐπαινεθῆς ὑπ' αὐτῆς». Ὁ δικαστής, λέγει, θὰ σοῦ εἶναι θεατής. Ἐὰν ζῇς ὀρθῶς, ὄχι μόνον θεατής, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέτης θὰ σοῦ εἶναι.

[302] **A** Καὶ τί λέγω διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἀρχόντων, ὅπου βεβαίως καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλυτέρους ἀνώτεροι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν φιλοσοφίαν; Διότι ἄρχοντες τῶν ἀρχόντων εἶναι οἱ Νόμοι. Ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ποὺ ζῇ μὲ δικαιοσύνην δὲν χρειάζεται τοὺς νόμους· καὶ τοῦτο ἄκουσέ το ἀπὸ τὸν Παῦλον ὅστις λέγει «Ὁ νόμος δὲν εἶναι ἀναγκαῖος διὰ τὸν δίκαιον».[17] Ἐὰν δὲ ὁ νόμος δὲν χρειάζεται, πολὺ περισσότερον δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ὁ ἄρχων. Ἰδοὺ τρίτος τρόπος ἀρχῆς, καὶ οὗτος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν πονηρίαν.

Πῶς, λοιπόν, ὁ Παῦλος λέγει, **B** ὅτι «Δὲν ὑπάρχει ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ τὸν Θεὸν προερχομένη;»[18] Διότι Αὐτὸς τὴν ἐρρύθμισεν πρὸς τὸ ἰδικόν μας συμφέρον. Ἡ ἀνάγκη μὲν τῆς ὁμαρτίας τὴν εἰσήγαγεν· ὁ δὲ Θεὸς πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν μετέτρεψεν. Καὶ καθὼς ἡ ἀνάγκη τῶν φαρμάκων προέρχεται ἀπὸ τὰ τραύματα, ἡ δὲ σύνθεσις τῶν φαρμάκων ὀφείλεται εἰς τὴν σοφίαν τῶν ἰατρῶν· ἔτσι καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς δουλείας ἔγινε ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ρύθμισις πρὸς τὸ κανονικόν, ἀπὸ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ συνέλθετε καὶ τὴν ραθυμίαν ἀποθέσατε. Διατί λέγω ταῦτα; Περὶ τῶν Γραφῶν σᾶς ὁμιλοῦμεν καὶ σεῖς ἀπομακρύναντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ ἡμᾶς, **C** πρὸς τὰς λαμπάδας καὶ πρὸς τὸν ἀνάπτοντα τὰς λαμπάδας ἐστρέψατε. Καὶ πόσης μεγάλης ραθυμίας τοῦτο δὲν εἶναι γνώρισμα, ἡμᾶς νὰ ἀφήσετε, εἰς τοῦτον νὰ προσέχετε; Πῦρ ἀνάπτω καὶ ἐγώ, τὸ ἐκ τῶν Γραφῶν προερχόμενον, καὶ λαμπὰς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γλώσσης καίγεται, ἡ λαμπὰς τῆς διδασκαλίας. Τοῦτο τὸ φῶς εἶναι εὐγενέστερον καὶ ἀνώτερον ἐκείνου τοῦ φωτός· διότι δὲν ἀνάπτομεν φυτίλι βαπτισμένον εἰς τὸ ἔλαιον, καθὼς οὗτος, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ψυχῶν διεγείρομεν, αἱ ὁποῖαι ψυχαί, ἔχουν ποτισθῆ ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν τῆς ἀκροάσεως τῆς διδασκαλίας. Ὡμιλοῦσέ ποτε[19] καὶ ὁ Παῦλος εἰς κάποιον ὑπερῷον. **D** Ἀλλὰ κανεὶς νὰ μὴ πιστεύσῃ πὼς παραβάλλω πρὸς τὸν Παῦλον τὸν ἑαυτόν μου· διότι δὲν ἐτρελλάθην τόσον πολύ· ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε πόσην σπουδὴν πρέπει νὰ δεικνύετε διὰ τὴν ἀκρόασιν. Ὡμιλοῦσε, λοιπόν, ὁ Παῦλος εἰς τὸ ὑπερῷον καὶ τὸ βράδυ ἔφθασε, ὅπως καὶ τώρα, καὶ λαμπάδες ὑπῆρχον εἰς τὸ ὑπερῷον· ἔπειτα ὁ Εὔτυχος ἀπὸ τὸ παράθυρον ἔπεσεν κάτω, καὶ ἡ πτῶσις δὲν διέλυσε τὴν συγκέντρωσιν, οὔτε ἐσήκωσεν τὸ θέατρον ὁ θάνατος· ἀλλὰ τόσον πολὺ ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λόγων, ὥστε μήτε ἀντελήφθησαν τὴν πτῶσιν· **E** σεῖς δέ, ἂν καὶ δὲν εἴδατε τίποτε τὸ παράξενον, οὔτε τὸ παράδοξον, ἀλλ' ἄνθρωπον νὰ ποιῇ συνηθισμένα πράγματα, τὰ βλέμματά σας πρὸς τὰ ἐκεῖ ἐστρέψατε. Καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχῃ αὐτό; Κανείς, λοιπόν, ἀγαπητοί, ἂς μὴ θεωρῇ τὴν ἐπιτίμησιν βαρεῖαν· διότι δὲν σᾶς μισοῦμεν, ἀλλὰ φροντίζομεν διὰ σᾶς καὶ διὰ τοῦτο σᾶς ἐπετιμήσαμεν «Διότι, εἶναι περισσότερον ὠφέλιμα τὰ τραύματα, ποὺ προέρχονται ἀπὸ φίλον, παρὰ τὰ δῆθεν αὐθόρμητα φιλήματα τῶν ἐχθρῶν».[20] Συνέλθετε, λοιπόν, παρακαλῶ, καὶ ἀφοῦ ἀφήσετε αὐτὸ ἐδῶ τὸ πῦρ, εἰς τὸ φῶς προσέχετε τὰς θείας Γραφάς. Διότι θέλω νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ ἄλλον τρόπον ἀρχῆς·[303] **A** ὅστις δὲν ἔχει τὴν ρίζαν του εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν ἡμῶν.

Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος; Ἡ ἐξουσία τῶν γονέων ἐπὶ τὰ τέκνα. Διότι ἡ τιμὴ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῶν ὠδίνων. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς λέγει «Καὶ νὰ ὑπηρετῇς τοὺς γονεῖς σου, ὡς ἐὰν αὐτοὶ εἶναι οἱ κύριοι καὶ αὐθένται σου».[21] Ἔπειτα καὶ τὴν αἰτίαν προσθέτει καὶ λέγει «Καὶ τί δύνασαι νὰ ἀνταποδώσῃς σὺ εἰς αὐτοὺς δι' ὅσα ἐκεῖνοι ἔπραξαν εἰς σέ;»[22] Ἂν καὶ τί ὑπάρχῃ, τὸ ὁποῖον ὁ υἱὸς νὰ μὴ δύναται νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν πατέρα; Τίποτε ἄλλο παρὰ τοῦτο ἐννοεῖ. Καθὼς αὐτοὶ σὲ ἐγέννησαν σὺ δὲν δύνασαι νὰ τοὺς γεννήσῃς. Ἐπειδή, λοιπόν, εἰς τοῦτο μειονεκτοῦμεν, εἰς ἄλλα ἂς πλεονεκτήσωμεν ἀποδίδοντες τιμὴν εἰς αὐτούς, ὄχι μόνον διὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως, ἀλλὰ πρὸ τῆς φύσεως διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

17. Α' Τιμ. 1, 9.
18. Ρωμ. 13, 1.
19. Πράξ. 20, 7 - 12.

20. Παροιμ. 27, 6.
21. Σοφ. Σειρ. 3, 8.
22. Σοφ. Σειρ. 7, 28.

Καθ' ὅσον ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ σφοδρῶς **B** οἱ γονεῖς νὰ τιμῶνται ὑπὸ τῶν τέκνων· καὶ ἐκεῖνα μὲν τὰ τέκνα τὰ ὁποῖα πράττουν τοῦτο, μὲ μεγάλα ἀγαθὰ καὶ χαρίσματα τὰ ἀμείβει. Ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα παραβαίνουν τὸν νόμον μὲ μεγάλας καὶ φοβερὰς τιμωρίας τιμωρεῖ. «Ὁ κακολογῶν, λέγει, τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα θὰ τιμωρῆται διὰ θανάτου».[23] Διὰ δὲ τοὺς τιμῶντας αὐτούς, οὕτω πως λέγει: «Νὰ τιμᾷς τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου διὰ νὰ εὐτυχήσῃς καὶ νὰ γίνῃς μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς».[24] Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθόν, δηλαδὴ εὐτυχισμένον γῆρας καὶ μῆκος ζωῆς, τοῦτο ἔθεσεν ὡς ἔπαθλον διὰ τοὺς τιμῶντας τοὺς γονεῖς· καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ ἔσχατον κακόν, δηλαδὴ ὁ πρόωρος θάνατος, τοῦτο ἔθεσεν ὡς τιμωρίαν διὰ τοὺς περιφρονοῦντας τοὺς γονεῖς· καὶ τοὺς μὲν παροτρύνει νὰ σέβωνται τοὺς γονεῖς μὲ τὴν **C** ὑπόσχεσιν τῆς τιμῆς, τοὺς δὲ βιαίως ἀποτρέπει ἀπὸ τὴν ὕβριν μὲ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας. Διότι δὲν προτρέπει ἁπλῶς καὶ μόνον νὰ ἀποθνήσκῃ ὁ κτυπῶν τὸν πατέρα, οὔτε ἀφοῦ τὸν πάρουν οἱ δήμιοι ἀπὸ τὸ δικαστήριον νὰ τὸν ὁδηγοῦν πρὸς τὰ ἔξω μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, οὔτε νὰ ἀποθνήσκῃ ἔξω τῆς πόλεως· ἀλλὰ νὰ τὸν ὁδηγῇ εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ὁ ἴδιος ὁ πατήρ, καὶ χωρὶς καμμίαν ἀπόδειξιν νὰ πιστεύεται· καὶ πολὺ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καὶ χρήματα καὶ σώματα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο διὰ τὸ παιδί του προετίμησεν νὰ δαπανήσῃ, δὲν θὰ ἐγίνετο ποτὲ κατήγορος αὐτοῦ, ἐὰν ἡ ὕβρις δὲν ἦτο πολλὴ μεγάλη. Τὸν ὁδηγεῖ, λοιπόν, εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως, **D** ἔπειτα προσκαλεῖ τὸν δῆμον ὅλον, καὶ λέγει τὴν κατηγορίαν· ὅλοι δὲ οἱ ἀκούοντες, ἀφοῦ λάβουν ἀπὸ ἕνα λίθον, ἔτσι κτυποῦν τὸν πατραλοίαν. Διότι ὁ νομοθέτης δὲν θέλει μόνον θεατὰς τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ἐκτελεστάς, διὰ νὰ βλέπῃ καθεὶς τὴν δεξιάν χεῖρά του, διὰ τῆς ὁποίας τὸν λίθον ὁ ἴδιος ἔρριψε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Πατραλοίου, καὶ νὰ ἔχῃ ἱκανὴν ὑπόμνησιν διὰ διόρθωσιν. Ὄχι μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι εἰς ἡμᾶς ὑπαινίσσεται ὁ νομοθέτης, **E** ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ὑβρίζει τοὺς γονεῖς δὲν ἀδικεῖ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

23. Ἐξ. 21, 16.
24. Ἐξ. 20, 12.

Διὰ τοῦτο καλεῖ ὅλους νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν τιμωρίαν, ὡς νὰ ἔχουν ὑβρισθῇ ὅλοι, καὶ τὸν δῆμον ὁμοῦ καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν ἐσήκωσεν, διὰ νὰ διδάξῃ καὶ ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τοὺς ἠδικημένους, νὰ ἀγανακτοῦν διὰ τοὺς ὑβριζομένους γονεῖς, ὡς νὰ ὑβρίζεται ἡ κοινὴ φύσις, καὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, σὰν φθοροποιὸν καὶ κοινὴν νόσον, ὄχι μόνον ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου νὰ τὸν ἐκδιώκουν. Διότι τοιοῦτος ἄνθρωπος εἶναι ἐχθρὸς καὶ πολέμιος ὅλων τῶν ἀνθρώπων, 664 **A** καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς φύσεως, καὶ τῶν νόμων καὶ τῆς κοινῆς τῶν ὅλων ζωῆς. Διὰ τοῦτο προτρέπει ὅλους νὰ συμμετάσχουν τῆς σφαγῆς, ὡς νὰ γίνεται κάποιος καθαρμὸς εἰς τὴν πόλιν. Πολλὰ καλὰ θὰ εἶναι εἰς σᾶς διότι ἐδέχθητε τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι στρέφονται ἐναντίον ἐκείνου, ὅστις κτυπᾷ τὸν Πατέρα, μὲ τόσην μεγάλην εὐχαρίστησιν, καὶ ἀντὶ λίθων τὸν ἐκτυπήσατε μὲ τὰς κραυγάς σας. Τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ἕκαστος ἀπὸ σᾶς ἐπιδεικνύει ἰδιαιτέραν πρόνοιαν διὰ τὸν πατέρα του. Καθ' ὅσον τοὺς νόμους, οἵτινες τιμωροῦν τὰ παραπτώματα, τότε πρὸ πάντων συνήθως θαυμάζομεν, ὅταν ἔχωμεν τοὺς ἑαυτούς μας καθαροὺς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα. **B** Δι' ὅλα ταῦτα ἂς εὐχαριστήσωμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ὅστις φροντίζει διὰ τὴν ζωήν μας, καὶ προνοεῖ διὰ τοὺς γονεῖς, καὶ φροντίζει διὰ τοὺς παῖδας, καὶ τὰ πάντα ἐξοικονομεῖ διὰ τὴν ἰδικήν μας σωτηρίαν. Εἰς Αὐτὸν πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις μαζὶ μὲ τὸν ἄναρχον Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΟΤΙ ΔΕΝ ΤΙΜΩΡΟΥΜΕΘΑ ΕΞ ΑΙΤΙΑΣ ΤΟΥ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΟΤΙ ΕΑΝ ΠΡΟΣΕΧΩΜΕΝ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΤΑ ΚΑΛΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΚΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΙΣΗΧΘΗΣΑΝ ΔΙ' ΕΚΕΙΝΟΥ. 664 C ΚΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΕΚΕΙΝΩΝ ΟΙΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΒΛΕΠΟΥΝ ΤΟΥΣ ΠΤΩΧΟΥΣ.

Σεῖς μὲν ἴσως νομίζετε ὅτι ὁ λόγος περὶ τῆς ἐξουσίας ἔχει συμπληρωθῆ ὑφ' ἡμῶν· ἐγὼ ἀντιθέτως διακρίνω ἀκόμη πολὺν καρπὸν νὰ φαίνεται εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ μὴ ἀποκάμητε, παρακαλῶ, ἕως ὅτου εἰς πέρας φέρωμεν αὐτόν. Καθ' ὅσον καὶ οἱ φιλόπονοι ἐκ τῶν γεωργῶν ὅταν ἴδουν ἄμπελον νὰ ἔχῃ πολλὰ φύλλα καὶ νὰ βρίθῃ ἀπὸ καρπούς, δὲν κόπτουν μόνον τὰς ἔξω εὑρισκομένας σταφυλάς, ἀλλὰ προχωροῦν βαθύτερον, λυγίζουν τὰ κλήματα καὶ τὰ φύλλα παραμερίζουν, D ὥστε νὰ μὴ τοὺς διαφύγῃ οὔτε μικρὰ σταφυλὴ μὲ ὀλίγας ρῶγας, κρυπτομένη κάτω ἀπὸ τὰ πέταλα. Μή, λοιπόν, φανῆτε ραθυμότεροι ἐκείνων, μήτε νὰ ἀπομακρυνθῆτε, μέχρις ὅτου τὸ πᾶν λάβετε· καθ' ὅσον μάλιστα ὁ μὲν κόπος εἶναι ἰδικός μου, ὁ δὲ καρπὸς εἰς σᾶς ἀνήκει.

Κατηγορήσαμεν χθὲς τὰς γυναῖκας, ἢ μᾶλλον ὄχι τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ τὴν Εὔαν, διότι διὰ τῆς ἁμαρτίας της μᾶς ἔφερεν τὴν δουλείαν. Δύνανται νὰ μᾶς εἴπουν αἱ γυναῖκες: Διατί, λοιπόν, ἐνῷ ἐκείνη ἡμάρτησεν, ἡμεῖς κατεδικάσθημεν, καὶ τὸ μὲν ἁμάρτημα εἶναι ἑνὸς προσώπου, ἡ δὲ τιμωρία εἶναι κοινὴ εἰς ὅλην τὴν φύσιν τῶν γυναικῶν; E Τοῦτο καὶ οἱ δοῦλοι δύνανται νὰ εἴπουν· Διατί, ἐνῷ ἡμάρτησεν μόνον ὁ Χαναὰν εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὸν περιεγέλασεν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς τιμωρίας διῆλθον πρὸς ὅλον τὸ γένος;

Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται τοὺς ἄρχοντας τοῦτο θὰ ἔχουν ὡς πρόφασιν· διότι, καθ' ἣν στιγμὴν ἄλλοι ἔζησαν μέσα εἰς τὴν κακίαν, αὐτοὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἐξουσίας; Τί λοιπόν, θὰ ἀπαντήσωμεν πρὸς ὅ-

λους αὐτούς. Ὅλων τῶν ζητημάτων ἡ λύσις εἶναι μία· ὅτι ἡμάρτησαν μὲν οἱ προγενέστεροι καὶ διὰ τῆς παρακοῆς των εἰσήγαγον τὴν δουλείαν· ἀφοῦ δὲ εἰσῆλθεν, οἱ μεταγενέστεροι τὴν ἐπεκύρωσαν μὲ τὰς ἁμαρτίας των. Διότι, ἐὰν μὲν ἠδύναντο νὰ δείξουν συνεχῶς τοὺς ἑαυτούς των καθαροὺς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, 665 A ἴσως θὰ εἶχον δίκαιον νὰ διαμαρτύρωνται· ἐὰν δὲ καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ πολλὰς τιμωρίας, εἶναι περιττὰ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀπολογίας ταύτης.

Διότι ἐγὼ δὲν εἶπον, ὅτι τώρα μὲν ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι πρόξενος δουλείας, ἀλλὰ ὅτι, πᾶσα ἁμαρτία ἔχει κληρωθῆ μὲ δουλείαν καὶ τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας κατηγόρησα μόνον καὶ ὄχι τὴν διαφορὰν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ὅπως, λοιπόν, ὅλα τὰ ἀνίατα νοσήματα ὁδηγοῦν εἰς θάνατον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅλα τῆς ἰδίας φύσεως· ἔτσι καὶ τὰ ἁμαρτήματα, ὅλα μὲν γεννοῦν τὴν δουλείαν, δὲν εἶναι ὅμως ὅλα τῆς αὐτῆς φύσεως. B Ἡμάρτησεν ἡ Εὔα διότι ἔφαγεν ἀπὸ τὸ δένδρον καὶ ἐτιμωρήθη. Διὰ τοῦτο σὺ μὴ ἁμαρτήσῃς πάλιν καὶ ἴσως δι' ἄλλης χειροτέρας ἁμαρτίας. Τοῦτο ἀξίζει νὰ τὸ εἴπωμεν καὶ διὰ τοὺς δούλους, τοῦτο καὶ διὰ τοὺς ἀρχομένους, ὅτι δηλαδὴ εἰσήγαγον μὲν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι τὴν ἁμαρτίαν, οἱ δὲ μεταγενέστεροι ἀφοῦ ἔλαβον τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας, τὴν ἐστερέωσαν μὲ τὰς ἁμαρτίας των. Καὶ ἄλλως δύναμαι νὰ ἀπολογηθῶ· ὅτι πολλαί, οἵτινες ἐπανῆλθον πρὸς τὴν ἀρετήν, ἀπηλλάγησαν ἐκ τῆς δουλείας. Καὶ κατ' ἀρχάς, ἐὰν φαίνεται καλόν, ἂς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὰς γυναῖκας, διὰ νὰ ἴδῃς πῶς ὁ μακάριος Παῦλος, ὅστις τὰς ἔδεσεν μὲ δεσμά, ὁ ἴδιος πάλιν τὰς ἠλευθέρωσεν. C «Ἐὰν μία γυνή», λέγει ὁ Παῦλος, «ἔχει ἄνδρα ἄπιστον καὶ αὐτὸς δέχεται νὰ συγκατοικῇ μαζί της, ἂς μὴ τὸν ἀφήσῃ».[1] Διατί; «Διότι ποῦ γνωρίζεις, ὦ γυνή, ἐὰν τὸν ἄνδρα σου δὲν σώσῃς;»[2] Καὶ πῶς, θὰ εἴπῃ κάποιος, ἡ γυνὴ δύναται νὰ τὸν σώσῃ; Μὲ τὸ νὰ διδάσκῃ αὐτόν, νὰ τὸν κατηχῇ, νὰ τὸν ὁδηγῇ πρὸς τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας. Ἂν καὶ χθές, ὦ μακάριε Παῦλε, ἔλεγες ὅτι «Δὲν ἐπιτρέπω εἰς τὴν γυναῖκα νὰ διδάσκῃ»,[3] πῶς, λοιπόν, πάλιν αὐτὴν καθιστᾷ διδάσκαλον τοῦ ἀν-

1. Α΄ Κορινθ. 7, 13.
2. Α΄ Κορινθ. 7, 16.
3. Α΄ Τιμ. 2, 12.

δρός; — Πράττων τοῦτο δὲν ἔρχομαι εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλὰ συμφωνῶ καὶ πολὺ μάλιστα.

Ἄκουε, λοιπόν, καὶ διὰ ποῖον λόγον αὐτὴν ἐξέβαλεν καὶ διὰ ποῖον λόγον πάλιν ἀποκαθιστᾷ εἰς τὸν θρόνον τῆς διδασκαλίας διὰ νὰ μάθης τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου. D «Ἂς διδάσκῃ», λέγει, «ὁ ἀνήρ». Διατί; Διότι δὲν ἠπατήθη. «Καθ' ὅσον ὁ Ἀδάμ», λέγει, «δὲν ἠπατήθη».[4] «Ἂς μανθάνῃ», λέγει, «ἡ γυνή». Διατί; Διότι ἠπατήθη. «Καθ' ὅτι ἡ γυνή», λέγει, «ἠπατήθη καὶ ἔγινε παραβάτις». Ἐδῶ δὲ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει. Ὅταν, δηλαδή, ὁ ἀνὴρ εἶναι ἄπιστος καὶ ἡ γυνὴ πιστή, νὰ διδάσκῃ λέγει, ἡ γυνή. Διατί; Διότι δὲν ἔχει ἀπατηθῆ καὶ εἶναι πιστή. Ἂς μανθάνῃ, λοιπόν, ὁ ἀνήρ, διότι ἠπατήθη καὶ εἶναι ἄπιστος. Οἱ ὅροι, λέγει, τῆς διδασκαλίας ἤλλαξαν· ἂς ἀλλάξουν, λοιπόν, καὶ οἱ ὅροι τῆς ἐξουσίας. Εἶδες πῶς δεικνύει νὰ ἀκολουθῇ παντοῦ ἡ δουλεία, ὄχι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ἁμαρτίαν; E Ἦλθε, λοιπόν, πρὸς τὴν γυναῖκα ἡ ἀπάτη εἰς τὴν ἀρχήν, ἠκολούθησεν τὴν ἀπάτην ἡ ὑποταγή· ἐπέρασεν ὕστερον ἡ ἀπάτη πρὸς τὸν ἄνδρα, ἦλθε καὶ ἡ ὑποταγή. Καὶ ὅπως κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἄνδρα ἐνεπιστεύθη τὴν σωτηρίαν τῆς γυναικός, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀπατηθῆ, λέγων οὕτω: «Ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου νὰ ἐξαρτᾶσαι καὶ αὐτὸς νὰ σοῦ εἶναι κύριός σου»,[5] οὕτω καὶ ἐδῶ διὰ τὴν πιστὴν γυναῖκα, ποὺ ἔχει ἄπιστον ἄνδρα, τὴν σωτηρίαν ἀναθέτει εἰς τὴν γυναῖκα καὶ λέγει· «Διότι ποῦ γνωρίζεις, ὦ γυνή, ἐὰν δὲν σώσῃς τὸν ἄνδρα;[6] 666 A Τί δύναται νὰ γίνῃ σαφέστερον τῆς ἀποδείξεως ταύτης, ὅτι δηλαδὴ ἡ δουλεία δὲν ἀκολουθεῖ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν;

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τοὺς δούλους. «Ὅταν ἐκλήθης εἰς τὸν Χριστόν, ἦσουν δοῦλος; Μὴ σὲ μέλῃ».[7] Βλέπεις πῶς ἀποδεικνύει τὴν δουλείαν νὰ εἶναι λέξις, καὶ μόνον, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ ἀρετή; «Ἀλλὰ καὶ ἂν δύνασαι νὰ γίνῃς ἐλεύθερος, χρησιμοποίησε μᾶλλον τὴν δουλείαν»,[8] δηλαδή, μᾶλλον νὰ μείνῃς εἰς τὴν δουλείαν. Διατί; «Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη ἐν Κυρίῳ, ὅταν ἦτο δοῦλος, εἶναι ἀπελεύθερος[9] Κυρίου.[10] Εἶδες τὴν δουλείαν νὰ εἶναι μόνον λέξις, εἰς τὴν πραγματικότητα δὲ ἐλευθερία; Διατί ἐπέτρεψε νὰ παραμένῃ ὡς δοῦλος; B Διὰ νὰ μάθῃς τὴν δύναμιν τῆς ἐλευθερίας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἦτο πολὺ θαυμαστότερον νὰ διατηρήσῃ τὰ σώματα ἀβλαβῆ ἐντὸς τῆς πυρᾶς παρὰ νὰ σβέσῃ τὴν κάμινον, ἡ ὁποία ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν τριῶν παίδων, οὕτω ἀπὸ τὸ νὰ καταργήσῃ τὴν δουλείαν ἦτο πολὺ μεγαλύτερον καὶ θαυμαστότερον, τὸ νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν τῆς ἐλευθερίας, παραμενούσης τῆς δουλείας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἂν καὶ δύνασαι ἐλεύθερος νὰ γίνῃς, χρησιμοποίησε μᾶλλον τὴν δουλείαν»,[11] δηλαδὴ νὰ μείνῃς δοῦλος· διότι ἔχεις τὴν ἀληθεστάτην ἐλευθερίαν.

Θέλεις νὰ ἴδῃς τοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας; Βασιλεὺς ἦτο ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν κάμινον ἤναψεν μετὰ μεγάλης σφοδρότητος C καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς τὸ μέσον ὡδήγησε, νέους, ἐρήμους, οὐδεμίαν προστασίαν ἔχοντας, δούλους, αἰχμαλώτους, ἀπάτριδας. Καὶ τί λέγει· «Ἀληθῶς, Σεδράκ, Μισάκ, Ἀβδεναγώ, δὲν λατρεύετε τοὺς θεούς μου, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν χρυσῆν, τὴν ὁποίαν ἔστησα, δὲν τὴν προσκυνεῖτε;[12] Τί ἀπήντησαν, λοιπόν, ἐκεῖνοι; Πρόσεχε πῶς ἡ ἀρετὴ τοὺς ἔκαμνε βασιλικωτέρους τοῦ βασιλέως, ἂν καὶ ἦσαν αἰχμάλωτοι, καὶ ἔδειξε τὸ φρόνημά τους ὑψηλότερον. Διότι δὲν ὡμίλουν ὡς εἰς βασιλέα, ἀλλὰ ὡς νὰ εἶχον συζήτησιν μὲ ὑπήκοον, μετὰ τοσαύτης παρρησίας ἀπεκρίθησαν· «Δὲν εἶναι ἀνάγκη», D λέγουν, «νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τοῦ λόγου τούτου».[13] Ὄχι διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξωμεν. «Ὑπάρχει Θεὸς εἰς τὸν οὐρανόν, ὅστις δύναται νὰ μᾶς σώσῃ».[14] Τοῦ ὑπενθύμισαν τὴν εὐεργεσίαν τὴν γενομένην εἰς τὸν Δανιήλ, εἰπόντες ἐκείνους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Προφήτης εἶπε τότε. Τί δηλαδὴ ἐκεῖνος ἔλεγεν; «Ἡ ἐξήγησις δὲν εἶναι ἔργον τῶν μάγων Γαζαρηνῶν, τῶν Χαλδαίων, τὴν ὁποίαν

4. Α' Τιμ. 2, 14.
5. Γεν. 3, 16.
6. Α' Κορινθ. 7, 16.
7. Α' Κορινθ. 7, 21.
8. Α' Κορινθ. 7, 21.

9. Ἀπελεύθερος· δοῦλος εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδόθη ἡ ἐλευθερία.
10. Α' Κορινθ. 7, 22.
11. Α' Κορινθ. 7, 21.
12. Δαν. 3, 14.
13. Δαν. 3, 16.
14. Δαν. 3, 17.

ὁ βασιλεὺς ἀπαιτεῖ· ἀλλὰ ὑπάρχει Θεὸς εἰς τοὺς οὐρανούς, Ὅστις ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια».[15] Αὐτὸν τὸν λόγον τοῦ ὑπενθυμίζουν τώρα, ὥστε νὰ τὸν κάμνουν ἠπιώτερον. Μετὰ ταῦτα λέγει «Καὶ ἐὰν ὄχι, βασιλεῦ, E ἄς σοῦ εἶναι γνωστὸν ὅτι τοὺς θεούς σου δὲν λατρεύομεν, καὶ τὴν εἰκόνα σου τὴν χρυσῆν, τὴν ὁποίαν ἔστησες, δὲν προσκυνοῦμεν».[16] Πρόσεχε τὴν σοφίαν τῶν νέων ἐκείνων! Διὰ νὰ μὴ ἀποδώσουν δηλαδὴ ἀδυναμίαν εἰς τὸν Θεὸν οἱ παρευρισκόμενοι τότε, ἂν συνέβαινε νὰ ἀποθάνουν πίπτοντες εἰς τὴν κάμινον, ἐκ τῶν προτέρων διεκήρυξαν τὴν δύναμίν Του λέγοντες, ὅτι «Ὑπάρχει Θεὸς εἰς τὸν οὐρανόν, Ὅστις δύναται νὰ μᾶς σώσῃ».[17] Διὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν πάλιν, ἂν διαφύγουν τὴν φλόγα, ὅτι ὑπηρετοῦν τὸν Θεὸν μὲ μισθὸν καὶ ἀμοιβήν, προσθέτουν, ὅτι «Καὶ ἂν ὄχι, βασιλεῦ, ἄς εἶναι γνωστὸν εἰς σὲ ὅτι τοὺς Θεούς σου δὲν λατρεύομεν, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν χρυσῆν 667 A τὴν ὁποίαν ἔστησες, δὲν προσκυνοῦμεν».[18] Διακηρύττουν συγχρόνως καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς των δεικνύουν, διὰ νὰ μὴ εἴπῃ κάποιος καὶ περὶ αὐτῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὁ διάβολος συκοφαντῶν τὸν Ἰώβ. Τί, λοιπόν, διὰ τὸν Ἰὼβ εἶπεν ὁ Διάβολος; Ὅτι «Δὲν σὲ λατρεύει ἄνευ ἀμοιβῆς ὁ Ἰώβ· διότι τοῦ προστατεύεις τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκίας ὑπάρχοντα».[19] Διὰ νὰ μὴ δύναται κάποιος καὶ περὶ τούτων τὸ αὐτὸ νὰ λέγῃ, ἐκ τῶν προτέρων ἐκεῖνοι τοῦ φράσσουν τὸ ἀναίσχυντον στόμα.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον ἔλεγον, ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη κάποιος εἶναι αἰχμάλωτος, καὶ ἐὰν εἶναι δοῦλος, καὶ ἐὰν εἶναι ξένος, καὶ ἐὰν ζῇ εἰς ξένην χώραν, ἔχῃ ὅμως μαζί του τὴν ἀρετήν, θὰ εἶναι ἀπὸ ὅλους, τοὺς βασιλεῖς ἀνώτερος καὶ εὐτυχέστερος. Εἶδες πῶς ἐξηφανίσθη ἡ δουλεία καὶ τῶν γυναικῶν B καὶ τῶν δούλων καὶ τῶν ἀρχομένων; Ἔλα τώρα νὰ σοῦ δείξω καὶ τὸν φόβον τῶν θηρίων ποὺ ἔχει ἐκβληθῆ. Ἔρριψαν τὸν Δανιὴλ κάποτε εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων εἰς αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα, ἀλλὰ οἱ λέοντες δὲν ἐτόλμησαν νὰ τὸν ἐγγίσουν.[20] Διότι εἶδον

15. Δαν. 3, 27 - 28.
16. Δαν. 3, 18.
17. Δαν. 3, 17.
18. Δαν. 3, 18.
19. Ἰὼβ 1, 9 - 10.
20. Πρβλ. Δαν. 6, 16 - 23.

εἰς αὐτὸν νὰ λάμπῃ ἡ ἀρχαία βασιλικὴ εἰκών, διότι ἔβλεπον ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα ἔβλεπον εἰς τὸν Ἀδὰμ[21] πρὸ τῆς ἁμαρτίας. Καθ' ὅσον μὲ τὴν ἰδίαν ὑποταγὴν ἦλθον πρὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔλαβον τὰ ὀνόματα. Καὶ ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὸν μακάριον Παῦλον συνέβη. Καὶ ἐκεῖνος δηλαδὴ ὅταν ἐρρίφθη εἰς τὴν νῆσον τῶν βαρβάρων,[22] ἐκάθετο πλησίον τῆς πυρᾶς θερμαινόμενος· C ἔπειτα ἔχιδνα ἀπὸ τὰ φρύγανα ἐξῆλθεν καὶ ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὸ χέρι του. Τί, λοιπόν, μετὰ ταῦτα ἔγινεν; Ἔπεσε τὸ θηρίον ἀμέσως. Ἐπειδὴ δὲν εὗρεν ἁμαρτίαν, δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ δαγκώσῃ· ἀλλὰ καθὼς καὶ ἡμεῖς, ὅταν θέλωμεν νὰ ἀνέλθωμεν εἰς κάποιον βράχον λεῖον καὶ δὲν εὑρίσκωμεν οὐδαμοῦ λαβάς, καταπίπτομεν ἀμέσως, ἔστω καὶ ἐὰν εὑρίσκεται κάτω πέλαγος, ἢ βάραθρον· οὕτω καὶ τὸ θηρίον ἐκεῖνο, ἂν καὶ εὑρίσκετο ὑποκάτω πῦρ, μὴ εὑρὸν στήριγμα ἁμαρτίας, D οὔτε ποὺ νὰ θέσῃ τοὺς ὀδόντας, κατέπεσεν εἰς τὴν πυρὰν καὶ ἐκάη. Θέλεις νὰ σοῦ πῶ καὶ τρίτον τρόπον ἀπολογίας;

Ὁ πρῶτος μὲν εἶναι: Ὅτι δὲν ἔχουν ἁμαρτήσει μόνον οἱ πρῶτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι· δεύτερος τρόπος ἀπολογίας: Ὅτι μερικοὶ κατώρθωσαν, καὶ μάλιστα ζῶντες εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον, νὰ κάμνουν τὴν δουλείαν ἐλαφροτέραν· ἢ μᾶλλον ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ ταύτης, καθὼς σᾶς τὸ ἀπεδείξαμεν μὲ τὰς γυναῖκας, καὶ μὲ τοὺς ἀρχομένους καὶ μὲ τὰ θηρία. Τρίτος τρόπος, μετὰ ἀπὸ ἐκείνους: E Νὰ μᾶς ὑποσχεθῆ ἐρχόμενος ὁ Χριστὸς μεγαλύτερα ἀγαθὰ τώρα, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἐστέρησαν οἱ ἁμαρτήσαντες εἰς τὴν ἀρχήν. Διατί θρηνεῖς λέγε μου; Διότι μὲ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ σὲ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου; Πρᾶξε ἀγαθὰ ἔργα καὶ ἀγάπησε τὴν ἀρετήν·

21. Ἐνταῦθα ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρεται εἰς τὴν προπτωτικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις κατάστασις ἦτο ἀνωτέρα καὶ ὑπεροχωτέρα τῆς μεταπτωτικῆς καὶ σχετικῶς τελεία.

Περιελάμβανε δὲ ἡ ἀρχέγονος κατάστασις 1) τὸ κατ' εἰκόνα καὶ 2) τὴν λεγομένην ἀρχέγονον δικαιοσύνην, περιλαμβάνουσαν κυρίως 5 θεῖα δῶρα:

α) Τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν ζώων καὶ ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως.

β) Τὴν δυνατότητα νὰ μὴ ἀποθάνῃ «posse non mori».

γ) Τὴν ἀπάθειαν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἔλλειψιν πόνου καὶ θλίψεων.

δ) Τὴν ἀποχὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας.

ε) Τὴν θεογνωσίαν καὶ κατοχὴν πολλῶν γνώσεων.

22. Πρβλ. Πράξ. 28, 1 - 6.

καὶ ὄχι τὸν παράδεισον ἀλλὰ σοῦ ἀνοίγω αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν σὲ ἀφήνω νὰ πάθῃς οὐδὲν κακὸν ἐκ τῆς παρακοῆς τοῦ πρωτοπλάστου. Θρηνεῖς ὅτι σὲ ἔπαυσεν ἐκ τῆς ἐξουσίας τῶν θηρίων; Νὰ καὶ δαίμονας, ἐὰν προσέχῃς, σοῦ ὑποτάσσω.

Διότι λέγει ὁ Χριστὸς «Νὰ πατῆτε ἐπάνω εἰς ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ εἰς ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ».[23] 668 A Δὲν εἶπεν, «Νὰ ἄρχετε», καθὼς διὰ τὰ θηρία, ἀλλά, «Νὰ πατῆτε», ἰσχυροτάτην καθιστῶν τὴν ἐξουσίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δὲν εἶπεν, — ὁ Θεὸς νὰ ὑποτάξῃ τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας σας, ἀλλά, «ὁ Θεὸς θὰ συντρίψῃ τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας σας».[24] Ὄχι πλέον, καθὼς προηγουμένως, «Αὐτὸς θὰ σοῦ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν καὶ σὺ θὰ συντρίψῃς τὴν πτέρναν του»,[25] ἀλλὰ ὁλόκληρος εἶναι ἡ νίκη, καθαρὸν τὸ τρόπαιον, ὁλοσχερὴς εἶναι ὁ ἀφανισμὸς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἡ συντριβή, καὶ ἡ ἀπώλεια. Σὲ ὑπέταξε εἰς τὸν ἄνδρα ἡ Εὔα· B ἀλλὰ ἐγὼ σὲ καθιστῶ ὁμότιμον, ὄχι μόνον πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀγγέλους, ἐὰν θέλῃς. Σοῦ ἀφήρεσε τὴν παροῦσαν ζωήν· ἐγὼ δέ, σοῦ χαρίζω καὶ τὴν μέλλουσαν, τὴν αἰώνιον καὶ ἀθάνατον καὶ τὴν ἀπείρων ἀγαθῶν γέμουσαν. Κανείς, λοιπόν, ἂς μὴ νομίζῃ ὅτι κατεδικάσθη διὰ τοὺς προγόνους· καθ' ὅσον, ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν ὅλα, ὅσα πρόκειται νὰ μᾶς δώσῃ, θὰ εὕρωμεν νὰ εἶναι πολὺ περισσότερα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδόθησαν, ἢ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀπωλέσαμεν.

Ἀπὸ ὅσα εἴπαμε καὶ τὰ ὑπόλοιπα γίνονται φανερά. Ὁ Ἀδὰμ ἔφερε ἐπίμοχθον βίον· ὁ Χριστὸς μᾶς ὑπεσχέθη ζωήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν λείπει καὶ ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός, καὶ μᾶς ὑπόσχεται νὰ μᾶς χαρίσῃ καὶ τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, C «Ἔλθετε», λέγει, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, λάβετε ὡς κληρονομίαν τὴν βασιλείαν, ἡ ὁποία ἔχει ἑτοιμασθῆ διὰ σᾶς ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Διότι ἐπείνασα, καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἐδίψησα, καὶ μὲ ἐποτίσατε, ξένος ἤμουν, καὶ μὲ περιμαζεύσατε εἰς τὸν οἶκόν σας, γυμνὸς ἤμουν, καὶ μὲ ἐνεδύσατε, εἰς φυλακὴν ἤμουν, καὶ ἤλθατε

23. Λουκ. 10, 19.
24. Ρωμ. 16, 20.
25. Γεν. 3, 15.

πρὸς ἐμέ».[26] Ἆρά γε, λοιπόν, θὰ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνήν; Ἐγὼ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ τὸ ἰσχυρισθῶ καὶ πολύ· διότι περιφρονοῦμεν πολὺ τοὺς πτωχούς. Εἶναι καιρὸς τῆς νηστείας, πολλαὶ παραινέσεις καὶ διδασκαλία σωτηρίων διδαγμάτων, συνεχεῖς προσευχαί, συγκεντρώσεις καθημεριναὶ καὶ μετὰ τὴν τόσην φροντίδα ποῖον τὸ ὄφελος; Οὐδέν. D Διότι ἀναχωροῦμεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ βλέπομεν πλῆθος πτωχῶν εἰς στοίχους νὰ ἵστανται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· καὶ μὲ τόσην σκληρότητα τοὺς παρατρέχωμεν, ὡς νὰ βλέπωμεν κολόνας, καὶ ὄχι ἀνθρώπινα σώματα. Ὡς νὰ βλέπωμεν ἄψυχα ἀγάλματα, λοιπόν, καὶ ὄχι ζωντανοὺς ἀνθρώπους, τόσον ἐπειγόμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς οἰκίας. Ἡ πεῖνα μᾶς πιέζει,, λέγει. Καὶ ὅμως, ἡ πεῖνα νὰ σᾶς πείσῃ νὰ μείνετε· διότι αἱ χορτᾶται γαστέρες, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀγνοοῦν τὰς πεινώσας· αἱ δὲ πεινῶσαι ἐκ τῆς ἰδίας ἀνάγκης πιεζόμεναι καὶ τὴν ξένην ἐνθυμοῦνται· ἢ μᾶλλον οὔτε καὶ ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθανθοῦν τὴν ξένην δυστυχίαν. Καὶ σὺ μὲν εἰς τράπεζαν ἕτοιμον τρέχεις, E καὶ δὲν δύνασαι νὰ περιμένῃς οὔτε ὀλίγον· ὁ δὲ πένης ἵσταται μέχρις αὐτῆς τῆς ἑσπέρας, καὶ τρέχει καὶ ἐπείγεται διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὴν καθημερινὴν τροφήν, καὶ βλέπων νὰ συμπληρώνεται ἡ ἡμέρα, τὰ δὲ χρήματα νὰ μὴ ἔχουν συμπληρωθῆ ἀκόμη ὅλα, ὅσα ἐπαρκοῦν διὰ τὴν τροφὴν τῆς ἡμέρας, ὀδυνᾶται καὶ καίγεται, καὶ ἀναγκάζεται νὰ τολμᾷ μεγαλύτερα τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ βράδυ μᾶς ἐπιτίθενται σφοδρότερον, ὁρκιζόμενοι, ἐξορκίζοντες, θρηνοῦντες, κλαίγοντες, ἐκτείνοντες τὰς χεῖρας, πολλὰ ἄλλα ἄνευ ἐντροπῆς ἀναγκάζονται νὰ πράξουν. Διότι φοβοῦνται μήπως, ἀφοῦ οἱ πάντες εἰς τὰς οἰκίας των ἀπέλθουν, μέλλουν νὰ περιπλανῶνται εἰς τὴν πόλιν, ὡς εἰς ἔρημον. 669 A Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐναυάγησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ὅταν εὑρεθοῦν ἐπὶ σανίδος, ἐπείγονται νὰ φθάσουν εἰς τὸν λιμένα πρὸ τῆς ἑσπέρας, διότι φοβοῦνται μήπως, ὅταν ἔλθῃ ἡ νύκτα καὶ τοὺς εὕρῃ ἔξω τοῦ λιμένος, χειρότερον ναυάγιον ὑποστοῦν· ἔτσι καὶ οἱ πένητες φοβούμενοι, ὡς ναυάγιον τὸν λιμόν, σπεύδουν πρὸ τῆς ἑσπέρας νὰ συγκεντρώσουν τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα τῆς τροφῆς διὰ νὰ μὴ ἀποχωρήσουν πάντες εἰς τὰς οἰκίας των, καὶ παραμείνουν

26. Ματθ. 25, 34 - 36.

ἔξω τοῦ λιμένος, B καθ' ὅσον λιμὴν εἰς αὐτοὺς εἶναι αἱ χεῖρες τῶν ἐλεούντων.

Ἡμεῖς ὅμως οὔτε εἰς τὴν ἀγορὰν συγκινούμεθα ἀπὸ τὰς συμφορὰς ἐκείνων, οὔτε ἀφοῦ ἀπέλθωμεν εἰς τὸν οἶκον· ἀλλὰ καὶ τῆς τραπέζης εὑρισκομένης πλησίον ἡμῶν καὶ ὑπερπληρωμένης ἀγαθῶν, (ἐὰν πρέπει νὰ ὀνομάζωνται ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐσθίομεν μὲ κατάκρισιν τῆς ἰδικῆς μας ἀπανθρωπίας) καὶ ἐκτὸς τούτου ἐστρωμένης τῆς τραπέζης καὶ εὑρισκομένης πλησίον ἡμῶν, ἀκούομεν ἀπὸ κάτω ἐκείνους, οἵτινες βαδίζουν εἰς τοὺς δρομίσκους καὶ φωνάζουν δυνατὰ εἰς τὰς συνοικίας, καὶ πονοῦν εἰς τὸ βαθύτατον σκότος, C εἰς πολλὴν ἐρημίαν, καὶ ὅμως οὔτε ἔτσι συγκινούμεθα! Ἀλλ' ἀφοῦ χορτάσωμεν, καὶ πρὸς ὕπνον βαδίζομεν, ἀκούομεν ἀπὸ κάτω τὴν στιγμὴν ἐκείνην δυνατὰς φωνὰς ὀδυρομένων ἀνθρώπων, καὶ ὡς νὰ μὴ ἀκούωμεν φωνὴν ἀνθρώπου, ἀλλὰ λυσσασμένου σκύλου περιφρονοῦμεν ταύτην· καὶ οὔτε τὸν καιρὸν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀργὰ κατὰ τὴν νύκτα, ἐνῷ ὅλοι κοιμοῦνται, ἐκεῖνος ὀδύρεται μόνος, οὔτε τὸ μικρὸν τῆς παρακλήσεως, ὅτι δηλαδὴ ἐκτὸς ἀπὸ ἄρτον δὲν ζητεῖ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἡμᾶς, ἢ ὀλίγα χρήματα, οὔτε τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, διότι συνεχῶς παλαίει D μὲ τὴν πεῖναν, οὔτε τὴν εὐγένειαν τοῦ ἱκέτου, διότι, ἂν καὶ κατέχεται ἀπὸ τόσην ἀνάγκην, δὲν ἔρχεται πλησίον τῶν θυρῶν, οὔτε τολμᾷ νὰ ἐγγίσῃ, ἀλλὰ παρακαλεῖ ἀπὸ κάτω καὶ ἀπὸ πολὺ μακρυά. Καὶ ἂν μὲν λάβῃ, δίδει μυρίας εὐχάς· ἂν ὄχι, οὔτε τότε ἐκφέρει λόγον πικρόν, δὲν ὑβρίζει, οὔτε βλασφημεῖ ἐκείνους ποὺ δύνανται νὰ δώσουν καὶ δὲν παρέχουν· ἀλλ' ὅπως κατάδικός τις ὁδηγούμενος ὑπὸ δημίου τινὸς εἰς ἀφόρητον τιμωρίαν, ὅλους τοὺς διερχομένους παρακαλεῖ, τοὺς ἱκετεύει καὶ μὴ λαμβάνων οὐδεμίαν βοήθειαν, μετὰ μεγάλης σκληρότητος φέρεται πρὸς τὴν τιμωρίαν· E ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐδῶ. Ὡς νὰ ὁδηγῆται ὑπὸ τοῦ δημίου, τὴν πεῖναν, μέσα εἰς τὴν νύκτα καὶ τὴν ἀφόρητον ἀγρυπνίαν, ἐκτείνει μὲν τὰς χεῖρας, καὶ μὲ μεγάλην φωνὴν τοὺς εὑρισκομένους ἐπάνω εἰς τὰς οἰκίας παρακαλεῖ, δὲν λαμβάνει ὅμως οὐδεμίαν φιλανθρωπίαν, ἀνηλεῶς ἐκδιώκεται καὶ μὲ πολλὴν ὠμότητα. Ἡμᾶς ὅμως, οὐδὲν ἐκ τούτων μᾶς συγκινεῖ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τόσην ἀπανθρωπίαν τολμῶμεν νὰ ἐκτείνωμεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ νὰ ὁμιλήσωμεν πρὸς τὸν Θεὸν δι' εὐσπλαγχνίαν καὶ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν· καὶ δὲν φοβούμεθα

μήπως κεραυνὸς πέσῃ μετὰ ἀπὸ τέτοιαν προσευχήν, μετὰ τὴν τοσαύτην ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Πῶς πρὸς ὕπνον, λέγε μου, βαδίζομεν καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ δὲν φοβούμεθα μήπως καθ' ὕπνους αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πένης παρουσιασθῇ εἰς ἡμᾶς, τραχύς, ἀκάθαρτος, μὲ ράκη ἐνδεδυμένος, 670 A ἀρχίσῃ δὲ νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ θρηνῇ, κατηγορῶν τὴν σκληρότητά μας; Καθ' ὅσον ἀπὸ πολλοὺς πολλάκις ἤκουσα νὰ λέγουν ὅτι μετὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν παρέλειψαν τὴν βοήθειαν πρὸς τοὺς πτωχούς, κατὰ τὴν νύκτα εἶδαν τοὺς ἑαυτούς των δεμένους μὲ σχοινία καὶ νὰ τοὺς τραβᾷ τὸ χέρι τῶν πτωχῶν, νὰ σπαράζωνται, πολλὰ ἄλλα πράγματα νὰ παθαίνουν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶναι ὕπνος καὶ ὄνειρον καὶ πρόσκαιρος τιμωρία· ἡμεῖς ὅμως δὲν φοβούμεθα, λέγε μου, μήπως κάποτε αὐτὸν τὸν πτωχόν, ποὺ ὀδύρεται, ποὺ φωνάζει, καὶ κλαίει, τὸν ἴδωμεν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, B καθὼς κάποτε εἶδεν τὸν Λάζαρον[27] ὁ πλούσιος ἐκεῖνος; Ὅσα δὲ ἐπακολουθοῦν τὰ ἀφήνω εἰς τὴν συνείδησίν σας, τὰ φοβερὰ καὶ ἀπαρηγόρητα ἐκεῖνα βασανιστήρια, πῶς ἐζήτησεν ὕδωρ, πῶς δὲν ἔτυχεν οὐδὲ σταγόνος, πῶς ἡ γλῶσσα ἐτηγανίζετο, πῶς ἂν καὶ πολὺ παρεκάλεσεν, δὲν ἀπήλαυσε οὐδεμιᾶς συγγνώμης, καὶ πῶς αἰωνίως ἐκολάζετο. Ἀλλὰ ἡμεῖς μὴ γένοιτο ταῦτα διὰ τῶν πραγμάτων νὰ γνωρίσωμεν, ἀλλὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀπειλὴν τῶν ἔργων, ἀφοῦ ἀκούσωμεν αὐτὰ καὶ νὰ ἀποδειχθῶμεν ἄξιοι τῆς φιλοξενίας τοῦ προπάτορος Ἀβραάμ, εἰς τὸν ἴδιον μὲ ἐκεῖνον νὰ μεταβῶμεν τόπον, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,, C μετὰ τοῦ Ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει τιμή, δόξα, δύναμις, μαζὶ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς .τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

27. Βλ. Λουκ. 16, 29 - 31.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΞΥΛΟΥ,[1] ΕΑΝ ΠΡΟΗΛΘΕΝ ΕΞ ΑΥΤΟΥ Η ΓΝΩΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΑΜ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ Ή ΕΙΧΕ ΤΗΝ ΓΝΩΣΙΝ ΤΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΠΡΟ ΤΗΣ ΒΡΩΣΕΩΣ· ΟΠΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΕΓΕΙ ΚΑΙ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΙΚΙΑΝ ΝΑ ΜΕΛΕΤΩΜΕΝ ΟΣΑ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ.

'Αγαπῶ μὲν τὴν νηστείαν διότι εἶναι μήτηρ τῆς σωφροσύνης 670 **D** καὶ πηγὴ πάσης φιλοσοφίας· ἀγαπῶ δὲ αὐτὴν καὶ διὰ σᾶς, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην σας, ὅτι πρὸς χάριν μου αὐτὴν τὴν ἱερὰν καὶ τιμίαν σας συνάθροισιν προσκάλεσε, καὶ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἴδω πάλιν τὰ ἀγαπητὰ πρόσωπα, ἐπὶ πλέον δὲ μοῦ παρέχει τὴν δυνατότητα μετὰ θάρρους νὰ ἐντρυφήσω εἰς τὴν καλὴν ταύτην πανήγυριν καὶ ἑορτήν. Καθ' ὅσον καὶ πανήγυριν καὶ ἑορτὴν καὶ μύρια ἀγαθά, ἐὰν καλέση τις τὴν συνάθροισιν ὑμῶν, δὲν θὰ σφάλη. Διότι, ἐὰν κάποιος εἰσέλθη εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ συναντήση ἕνα φίλον, πολλάκις ἀποβάλλει πᾶσαν στενοχωρίαν· ἡμεῖς ὄχι εἰς τὴν ἀγοράν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν συναντηθέντες, **E** καὶ ὄχι πρὸς ἕνα φίλον, ἀλλὰ μὲ τόσους πολλοὺς καὶ τόσους καλοὺς ἀδελφοὺς καὶ πατέρας συναντώμενοι, πῶς δὲν θὰ ἀποθέσωμεν πᾶσαν λύπην; Πῶς δὲν θὰ ἀπολαύσωμεν κάθε εὐχαρίστησιν; Διότι ὄχι μόνον κατὰ τὸ πλῆθος εἶναι καλύτερος αὐτὸς ἐδῶ ὁ σύλλογος ἀπὸ τὰς συγκεντρώσεις τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς διαλέξεως. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ συγκεντρώνονται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ κάθονται κυκλικῶς, ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, πολλὰς φορὰς συζητοῦν καὶ δι' ἀνωφελῆ πράγματα 671 **A** καὶ ἄνευ περιεχομένου, προσέτι δὲ ὁμιλοῦν διὰ πράγματα ποὺ δὲν ἁρμόζουν εἰς αὐτούς. Καθ' ὅτι συνηθίσαμεν εἰς μέγιστον βαθμὸν μάλιστα, μετὰ μεγάλης σπουδῆς νὰ περιεργαζώμεθα καὶ νὰ πολυπραγμο-

1. Γεν. 2, 17.

νῶμεν τὰς ξένας ὑποθέσεις. Ὅτι μέν, λοιπόν, εἶναι ἐπισφαλὲς καὶ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ παρασυρθῶμεν πρὸς τὸ κακόν, λέγοντες καὶ ἀκούοντες τέτοια λόγια, καὶ ὅτι πολλαὶ θύελλαι πολλάκις ἀπὸ τοιαύτας συναναστροφὰς ἠπείλησαν οἰκίας, τώρα παραλείπω νὰ εἴπω· ὅτι δὲ ἀνώφελος καὶ μάταιος καὶ ἐγκόσμιος εἶναι ὅλη ἐκείνη ἡ συζήτησις καὶ οὐδέποτε πνευματικὸς λόγος θὰ λεχθῆ εἰς τοιαύτην συγκέντρωσιν, οὐδεὶς θὰ ἀντείπη. Ἐδῶ ὅμως δὲν γίνεται τὸ ἴδιον, **B** ἀλλ' ὅλως ἀντιθέτως· διότι πᾶσα συζήτησις, ἥτις δὲν φέρει ψυχικὸν κέρδος, ἔχει ἐκβληθῆ, πᾶσα δὲ πνευματικὴ διδασκαλία εἰσέρχεται. Καθ' ὅσον καὶ διὰ τὴν ψυχήν μας συζητοῦμεν, καὶ δι' ὅσα τῆς ἁρμόζουν ἀγαθά, καὶ διὰ τοὺς ἀποκειμένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς στεφάνους, καὶ διὰ τοὺς ἐνδόξους βίους τῶν ἁγίων, καὶ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν πρόνοιαν τοῦ Κόσμου, καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα πρὸ πάντων ἁρμόζουν εἰς ἡμᾶς, καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐδημιουργήθημεν, καὶ ποῖον τέλος μᾶς ἀναμένει μετὰ τὴν ἐδῶ ἀποδημίαν, καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν θὰ εὑρίσκωνται τὰ ἰδικά μας πράγματα τότε. Καὶ αὐτῆς ἐδῶ τῆς ἱερᾶς συνάξεως ὄχι μόνον ἡμεῖς, **C** ἀλλὰ καὶ Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι συμμετέχουν· καὶ τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὅλων, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης τῶν ἁπάντων Ἰησοῦς ἵσταται εἰς τὸ μέσον ἡμῶν. Διότι ὁ ἴδιος λέγει· «Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἶναι συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ὄνομά Μου, ἐκεῖ εὑρίσκομαι εἰς τὸ μέσον αὐτῶν».[2] Ἐὰν δὲ ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι, ἐκεῖ εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, πολὺ περισσότερον εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον ὅπου ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ μὲν ἄνδρες, τόσαι πολλαὶ δὲ γυναῖκες, τόσοι δὲ Πατέρες, καὶ Ἀπόστολοι καὶ Προφῆται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς μετὰ μεγαλυτέρας προθυμίας ὁμιλοῦμεν, ἐπειδὴ ἀντλοῦμεν δύναμιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπόσχεσίν μας θὰ σᾶς ἐκπληρώσωμεν. **D** Καθ' ὅσον σᾶς ὑπεσχέθημεν προηγουμένως νὰ σᾶς ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ δένδρου, ἐὰν ἀπὸ ἐκεῖνο προῆλθεν ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ εἰς τὸν Ἀδάμ, ἢ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βρῶσιν εἶχε τὴν διάκρισιν ταύτην. Μὲ πεποίθησιν, λοιπόν, δυνάμεθα νὰ σᾶς εἴπωμεν τώρα, ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βρῶσιν εἶχε αὐτὴν τὴν διάκρισιν. Καθ' ὅτι, ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν τί εἶναι μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν, καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄλο-

2. Ματθ. 18, 20.

γα ζῷα θὰ ἦτο κατώτερος ὡς πρὸς τὴν λογικήν, καὶ ὁ κύριος ἀνοητότερος ἀπὸ τοὺς δούλους. Διότι πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον, αἱ αἶγες καὶ τὰ πρόβατα νὰ γνωρίζουν ποῖος χόρτος τοὺς εἶναι χρήσιμος, ποῖος δὲ ὀλέθριος καὶ νὰ μὴ προστρέχουν αὐτὰ εἰς ὅλα ὅσα φαίνονται, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴν διάκρισιν καὶ νὰ γνωρίζουν καλῶς, τί μὲν εἶναι εἰς αὐτὰ τὸ ἐπιβλαβές, τί δὲ τὸ ὠφέλιμον· E ὁ δὲ ἄνθρωπος νὰ ἔχῃ ἀποστερηθῆ τόσης μεγάλης ἀσφαλείας; Διότι, ἐὰν δὲν εἶχε τοῦτο, τὴν διάκρισιν ταύτην, δὲν θὰ ἦτο ἱκανὸς διὰ τίποτε, ἀλλὰ ὑποδεέστερος ἐξ ὅλων θὰ ἐτύγχανε. Θὰ ἦτο δὲ προτιμώτερον εἰς αὐτὸν νὰ εἶναι τυφλὸς καὶ νὰ ἔχῃ χάση τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ στερῆται τοῦ φωτός, παρὰ ν' ἀγνοῇ τί εἶναι μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν. Διότι ἂν τοῦτο ἀφαιρέσῃς ἀπὸ τὴν ζωήν μας, ὅλην τὴν ζωήν μας ἀφήρεσες καὶ τὰ πάντα ἐγέμισες μὲ πολλὴν σύγχυσιν. 672
A Διότι ὡς πρὸς τοῦτο διαφέρομεν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῷα καὶ εἴμεθα ἀνώτεροι τῶν θηρίων, δηλαδή, ὅτι γνωρίζομεν τὴν κακίαν καὶ τὴν ἀρετήν, καὶ διακρίνομεν τὸ πονηρόν, καὶ δὲν ἀγνοοῦμεν τὸ καλόν. Ἂν δὲ ἡμεῖς τοῦτο γνωρίζομεν τώρα, ὄχι ἡμεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ Σκύθαι καὶ οἱ βάρβαροι, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τότε ἐκεῖνος πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐγνώριζε τοῦτο· καὶ ὁ τιμηθεὶς μὲ τόσας ἀρετάς, καθὼς μὲ τὸ κατ' εἰκόνα, τὸ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ μὲ τὰς λοιπὰς εὐλογίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔμεινε ἔρημος τοῦ σπουδαιοτέρου ἐκ τῶν ἀγαθῶν. Καθ' ὅσον τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν ἐκεῖνοι μόνον ἀγνοοῦν, ὅσοι ἔχουν στερηθῆ τοῦ κοινοῦ λογικοῦ· ὁ Ἀδὰμ ὅμως ἦτο πλήρης σοφίας καὶ ἐγνώριζε νὰ διακρίνῃ καὶ τὰ δύο ταῦτα. Ὅτι δὲ ἦτο πλήρης σοφίας πνευματικῆς, ἄκουσε καὶ τὴν ἀπόδειξιν. B «Ὡδήγησεν», λέγει, «ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδὰμ τὰ θηρία, διὰ νὰ ἴδῃ αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ τὸ κατάλληλον ὄνομα· καὶ ὅ,τι ὄνομα ὁ Ἀδὰμ ἤθελε δώσει εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν, τοῦτο θὰ ἦτο τὸ ὄνομά του».[3]

Σκέψου, λοιπόν, πόσην σοφίαν εἶχε, ὥστε εἰς τόσα πολλὰ γένη, τόσον ποικίλα καὶ διαφορετικά, εἰς τὰ κτήνη, εἰς τὰ ἑρπετά, εἰς τὰ πτηνά, νὰ δυνηθῇ νὰ θέσῃ ὀνόματα, καὶ ὅλα κύρια. Καθ' ὅτι τόσον πολὺ ὁ Θεὸς ἔκαμεν δεκτὴν τὴν ὀνοματοθεσίαν, ὥστε δὲν ἤλλαξε τὰς ὀνομασίας ἐκείνας, οὔτε, ὅταν ἡμάρτησεν, ἠθέλησεν ν' ἀλλάξῃ

3. Γεν. 2, 19.

τὰς ἐπωνυμίας τῶν ζώων. C «Διότι», λέγει, «πᾶν ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἔδωσεν εἰς τὰ ζῷα ὁ Ἀδάμ, τοῦτο ἔμεινεν εἰς αὐτά».[4]

Αὐτός, λοιπόν, ἠγνόει τί μὲν εἶναι καλόν, τί δὲ πονηρόν; Καὶ πῶς τοῦτο θὰ ἔχῃ λογικὴν ἐξήγησιν; Πάλιν ὡδήγησεν τὴν γυναῖκα πρὸς αὐτὸν καὶ μόλις τὴν εἶδεν ἀμέσως ἐγνώρισεν τὸν σύντροφον τῆς φύσεως. Καὶ τί λέγει; «Τοῦτο τώρα εἶναι ὀστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ μου καὶ σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα μου».[5] Ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου ὁ Θεὸς τοῦ εἶχε φέρει ὅλα τὰ ζῷα, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀδὰμ ἤθελε νὰ δείξῃ, ὅτι τοῦτο τὸ ζῷον δὲν εἶναι ἓν ἐξ ἐκείνων τῶν ζώων εἶπεν· «Τοῦτο τώρα εἶναι ὀστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ μου καὶ σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα μου». D Μερικοὶ μάλιστα λέγουν, ὅτι δὲν ὑπονοεῖ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας, καὶ ὅτι τέτοιος τρόπος γεννήσεως διὰ τὴν γυναῖκα, πάλιν δὲν θὰ εἶναι, διὰ τοῦτο εἶπεν «Τοῦτο τώρα», τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλος ἑρμηνευτὴς ἀκριβέστερον τὸ ἑρμήνευε καὶ ἔλεγε, «Τοῦτο μιὰ φορὰ ἔγινε»,[6] ὡς νὰ ἔλεγεν «Τώρα μόνον ἔγινε ἡ γυνὴ ἀπὸ τὸν ἄνδρα μόνον· μετὰ ταῦτα δὲν θὰ συμβαίνῃ οὕτως, ἀλλ' ἐκ τῶν δύο θὰ προέρχεται»· «Ὀστοῦν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ μου καὶ σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα μου». Ὁ Θεός, δηλαδή, ἀπὸ ὅλο τὸ φύραμα λαβὼν ἓν κομμάτι, οὕτω τὴν γυναῖκα ἐδημιούργησεν, διὰ νὰ ὁμοιάζῃ εἰς ὅλα πρὸς τὸν ἄνδρα. E «Αὕτη», λέγει, «θὰ ὀνομασθῇ γυνή, διότι προέρχεται ἐκ τοῦ ἀνδρός».[7] Βλέπεις πῶς καὶ τὴν ὀνομασίαν διὰ τοῦτο τὴν θέτει, διὰ νὰ διδάσκῃ ἡ ὀνομασία τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, καὶ διὰ νὰ εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς κοινῆς φύσεως καὶ ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας κίνητρον συνεχοῦς ἀγάπης καὶ σύνδεσμος ὁμονοίας; Ἔπειτα τί λέγει; «Ἕνεκα τῆς στενῆς ταύτης σχέσεώς μας πᾶς ἀνὴρ θὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του καὶ θὰ συνδεθῇ στενώτατα μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ».[8] Δὲν εἶπεν ἁπλῶς «θὰ ἑνωθῇ», ἀλλὰ «θὰ συνδεθῇ στενώτατα».

4. Γεν. 2, 19.
5. Γεν. 2, 23.
6. Ὁ Θεοδοτίων καὶ ὁ Σύμμαχος μεταφράζουν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ «Τοῦτο ἅπαξ...».
7. Γεν. 2, 23.
8. Γεν. 2, 24.

δηλῶν ἔτσι τὴν στενὴν συνάφειαν. 673 A «Ὥστε οἱ δύο θὰ γίνουν μία σάρξ».[9]

Αὐτός, λοιπόν, ὅστις ἐγνώριζε τόσα πολλά, λέγε μου, ἠγνόει τί εἶναι μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν; Καὶ πῶς θὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο; Διότι, ἐὰν δὲν ἐγνώριζε πρὶν νὰ φάγῃ ἀπὸ τὸ δένδρον, τί εἶναι μὲν καλόν, τί δὲ κακὸν ἀλλὰ τὸ ἔμαθε μετὰ τὴν βρῶσιν, τότε ἡ ἁμαρτία τοῦ ἔγινεν διδάσκαλος τῆς σοφίας, καὶ ὁ ὄφις δὲν εἶναι πλέον ἀπατεών, ἀλλ' ἔγινε σύμβουλος τῶν συμφερόντων ἡμῶν, καθ' ὅτι ἀπὸ θηρίον ἔκαμεν τὸν Ἀδὰμ ἄνθρωπον. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, δὲν ἔχουν ταῦτα οὕτως, ὄχι. B Διότι, ἐὰν δὲν ἐγνώριζε τί εἶναι μὲν καλόν, τί δὲ πονηρὸν πῶς καὶ ἐλάμβανεν τὴν ἐντολήν; Διότι κανεὶς δὲν δίδει νόμον εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ παράβασις εἶναι κακόν· ὁ Θεὸς ὅμως καὶ ἔδωσε, καὶ ἀφοῦ παρέβη τὸν νόμον τὸν ἐτιμώρησεν. Δὲν θὰ ἔπραττε καὶ τὰ δύο ταῦτα, ἐὰν δὲν τὸν εἶχε δημιουργήσει ἐξ ἀρχῆς μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Βλέπεις πῶς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν ἐγνώρισεν μετὰ ἀπὸ τὴν βρῶσιν τοῦ δένδρου τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν, ἀλλὰ καὶ πρὶν τὸ ἤξευρεν;

Ταῦτα πάντα, λοιπόν, ἀγαπητοί, καλῶς ἂς τὰ κρατῶμεν καὶ ἀφοῦ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς οἰκίας διπλῆν ἂς παραθέσωμεν τὴν τράπεζαν, τὴν τράπεζαν τῶν τροφῶν, καὶ τὴν τράπεζαν τῆς διδασκαλίας. Καὶ ἂς λέγῃ, C ὅσα ἔχουν λεχθῆ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ ἀνήρ, ἂς μανθάνῃ δὲ ἡ γυνή, ἂς ἀκούουν δὲ καὶ τὰ παιδία, μήτε οἱ ὑπηρέται νὰ ἀποστεροῦνται ταύτης τῆς ἀκροάσεως. Νὰ καταστήσῃς τὴν οἰκίαν σου Ἐκκλησίαν[10] καθ' ὅσον εἶσαι ὑπεύθυνος διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν τέκνων σου καὶ τῶν ὑπηρετῶν σου. Ὅπως δὲ ἡμεῖς θὰ δώσωμεν λόγον διὰ σᾶς, ἔτσι καὶ ἕκαστος ἐξ ὑμῶν θὰ λογοδοτήσῃ καὶ διὰ τὸν ὑπηρέτην, καὶ διὰ τὴν σύζυγον, καὶ διὰ τὸν υἱόν του. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας διηγήσεις εὐχάριστα ὄνειρα θὰ ἔχωμεν, καὶ θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένα πάσης κακῆς φαντασίας· D διότι ὅ,τι ἡ ψυχὴ μελετᾷ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀνάλογα καὶ εἰς τὸν ὕπνον φαντάζεται. Ἐὰν δὲ φυλάσσωμεν τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λεγόμενα δὲν θὰ χρειασθῇ πολὺς κόπος καθ' ὅσον καὶ αἱ ἑπόμεναι ὁμιλίαι θὰ εἶναι σαφέστεραι εἰς σᾶς, καὶ ἡ διδασκαλία θὰ γίνεται ὑφ' ἡμῶν μετὰ μεγαλυτέρας προθυμίας. Διὰ νὰ ὠφεληθῶμεν, λοιπόν, περισσότερον καὶ ἡμεῖς καὶ σεῖς, ἡμεῖς μὲν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, σεῖς δὲ ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν, μαζὶ μὲ τὴν ὑλικὴν τράπεζαν καὶ ἡ πνευματικὴ τράπεζα ἂς παρατεθῇ. Καθ' ὅσον ἀσφάλεια καὶ στόλισμα θὰ σᾶς γίνουν ἐκεῖνα, καὶ τὰ τῆς παρούσης ζωῆς ὁ Θεὸς θὰ κατευθύνῃ πρὸς τὸ συμφέρον, καὶ εὐχερῆ καὶ εὔκολα εἰς σᾶς θὰ εἶναι. «Ζητεῖτε, λέγει, πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα ταῦτα θὰ σᾶς δοθοῦν».[11] E Ἂς ζητῶμεν, λοιπόν, ταύτην, ἀγαπητοί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ Ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ Ὁποίου ἡ δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

9. Γεν. 2, 24.

10. Πολλάκις ὁ ἱερὸς Πατὴρ ρίπτει εἰς τὰς ὁμιλίας καὶ εἰς τοὺς λόγους του τὸ σύνθημα «Ἐκκλησίαν ποίησόν σου τὴν οἰκίαν». Ὁ λαὸς δέ, παρὰ τὰς αὐστηρὰς συστάσεις τοῦ ῥήτορος, ἐκσπᾷ εἰς ἐπιδοκιμασίας καὶ χειροκροτήματα. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὡς καθίσταται φανερὸν ἐκ τοῦ Ζ' λόγου, 674 B, ὁ Χρυσόστομος μετὰ χαρᾶς ἐδέχθη τὰς ἐπιδοκιμασίας, διότι ἔπραξαν ὅ,τι τοὺς εἶπεν καὶ λέγει «Διὰ ταῦτα καὶ σήμερον προθυμότερον ἀπεδυσάμην πρὸς τὴν διδασκαλίαν».

11. Ματθ. 6, 33.

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

674 Α ΔΙΑΤΙ ΚΑΛΕΙΤΑΙ ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΝ «ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ»[1] ΚΑΙ ΤΙ ΑΡΑ ΓΕ ΝΑ ΣΗΜΑΙΝΗ ΤΟ «ΣΗΜΕΡΟΝ ΘΑ ΕΙΣΑΙ ΜΑΖΙ ΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΝ».[2]

Πολὺ παρεκάλεσα χθὲς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην νὰ ἐνθυμῆται ὅσα λέγονται ἐδῶ, καὶ τὸ βράδυ διπλῆν νὰ παραθέσετε τὴν τράπεζαν, τὴν ὑλικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν νὰ προσθέσετε. Τί, λοιπόν; Τὸ ἐπράξατε καὶ παρετέθη διπλῆ ἡ τράπεζα;

Γνωρίζω ὅτι τὸ ἐπράξατε, καὶ ὄχι μόνον εἰς ἐκείνην, B ἀλλὰ καὶ εἰς ταύτην συμμετείχετε. Διότι δὲν θὰ παραμελούσατε τὴν καλυτέραν, καθ' ἣν στιγμὴν ἐνδιαφέρεσθε διὰ τὴν κατωτέραν. Καθ' ὅσον αὐτὴ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἄλλης. Διότι τὴν μέν, χεῖρες μαγείρων παρεσκεύασαν, τὴν δέ, γλῶσσαι προφητῶν ἡτοίμασαν· καὶ ἡ μέν, ἔχει τὰ βλαστήματα τῆς γῆς, ἡ δὲ ἄλλη, τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου φέρει· καὶ ταύτης μὲν τῆς τραπέζης αἱ τροφαὶ καταλήγουν ταχέως εἰς φθοράν, ἐκείνης δὲ εἰς ἀφθαρσίαν. Καὶ αὐτὴ μὲν συντηρεῖ τὴν παροῦσαν ζωήν μας, ἐκείνη δὲ μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν μέλλουσαν. C Ὅτι μέν, λοιπόν, παρεθέσατε μαζὶ μὲ ἐκείνην καὶ αὐτὴν ἐδῶ, γνωρίζω χωρὶς οὐδένα ἀκόλουθόν σας νὰ ἐρωτήσω, οὔτε ὑπηρέτην, ἀλλὰ τὸν πλέον ἔμπιστον ἀπὸ αὐτοὺς ἀγγελιαφόρον. Ποῖος εἶναι οὗτος; Τὸ ὅτι ἐχειροκροτήσατε τὰ ὅσα εἴπαμε, τὸ ὅτι ἐπαινέσατε τὴν διδασκαλίαν. Ὅταν δηλαδὴ σᾶς εἶπον χθές, νὰ κάμῃ ἕκαστος ἐξ ὑμῶν τὴν οἰκίαν του ἐκκλησίαν, ἀφήσατε μεγάλην φωνὴν καὶ ἐκδηλώσατε ἔτσι τὴν εὐχαρίστησίν σας δι' ὅσα ἐλέχθησαν.[3]

Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἀκούει μὲ εὐχαρίστησιν ὅσα λέγονται

1. Γεν. 2, 9.
2. Λουκ. 23, 43.
3. Πρβλ. σημείωσιν 9 τοῦ προηγουμένου λόγου.

καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἔργων θὰ ἑτοιμασθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον μετὰ μεγαλυτέρας προθυμίας εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀπεδύθην. D Ἀλλ' ἐντείνατε τὴν προσοχήν σας καὶ τώρα. Διότι δὲν πρέπει νὰ προσέχῃ μόνον ὁ ῥήτωρ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀκούοντες δέον νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἀγωνίαν, καὶ μάλιστα περισσότερον οἱ ἀκούοντες παρὰ ὁ ὁμιλῶν. Καθ' ὅτι ἡμεῖς μὲν μίαν φροντίδα ἔχομεν, νὰ καταβάλωμεν τὰ δεσποτικὰ χρήματα· εἰς σᾶς δὲ ὁ κόπος μεγαλύτερος εἶναι, ὥστε καὶ νὰ δεχθῆτε ταῦτα, καὶ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας νὰ τὰ διατηρήσετε. Θέσατε, λοιπόν, μετὰ τὴν ἀκρόασιν εἰς τὰς θύρας τὰ κλεῖθρα, τοὺς μοχλούς· καὶ σκέψεις, αἵτινες προκαλοῦν φόβον εἰς τὸν διάβολον, πέριξ τῆς ψυχῆς τοποθετήσατε, ὡς φύλακας. Διότι ὁ κλέπτης εἶναι ἀναίσχυντος, καὶ ἀγρυπνεῖ διαπαντός, καὶ συνεχῶς ἐπιτίθεται, καὶ ἂν ἀκόμη πολλάκις ἀποτύχῃ, πολλάκις ἐπιχειρεῖ. E Ἂς εἶναι, λοιπόν, οἱ φύλακες φοβεροί, καὶ ἂν ἴδουν τὸν διάβολον ἐρχόμενον καὶ θέλει νὰ ἁρπάσῃ κάτι ἀπὸ ὅσα ἐσπείραμεν, ἂς τὸν ἐκδιώκουν μετὰ μεγάλης κραυγῆς· καὶ ἂν ἐπέρχωνται βιοτικαὶ φροντίδες, ἂς τὰς ἐμποδίζουν· καὶ ἂν ἡ λήθη ἐνοχλῇ προερχομένη ἀπὸ τὴν φύσιν, διὰ τῆς μελέτης τὴν μνήμην ἂς διεγείρουν. Διότι δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος νὰ ἀπολέσωμεν τὰ δεσποτικὰ χρήματα.

Διότι, ἐάν, ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται αὐτὰ τὰ χρήματα, τιμωροῦνται πολλάκις μὲ θάνατον ὅταν διασκορπίσουν ὅσα τοὺς ἔχουν ἐμπιστευθῆ· 675 A ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδέχθησαν τὰ πολὺ τιμιώτερα ἀπὸ τὰ χρήματα, τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, ἂν τοὺς ἀπωλέσουν, ποίαν τιμωρίαν δὲν θὰ ὑποστοῦν;

Διὰ μὲν τὰ χρήματα ταῦτα ὑπεύθυνοι διὰ τὴν διαφύλαξιν μόνον εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὰ ἐδέχθησαν, διὰ ἄλλο ὅμως ὄχι. Διότι ὅσα παρέλαβον, τόσα νὰ παραδώσουν εἶναι ἀνάγκη, καὶ δὲν ἀπαιτεῖ κανεὶς τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτούς· διὰ δὲ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ δὲν εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τὴν φύλαξίν των μόνον, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται καὶ πολλὴ ἐργασία. Διότι δὲν διατασσόμεθα νὰ ἀποδώσωμεν ὅσα ἐδέχθημεν, ἀλλὰ διπλάσια νὰ προσφέρωμεν αὐτὰ εἰς τὸν Δεσπότην. Καὶ ὅμως πολλὴν ἀγωνίαν καὶ φροντίδα θὰ ἀπαιτοῦσε τὸ πρᾶγμα, B ἔστω ἂν ἐπρόκειτο διὰ τὴν φύλαξιν καὶ μόνον· ὅταν ὅμως ὁ Δεσπότης μᾶς διατάσσῃ νὰ τὰ αὐξήσωμεν, ἐννόησε πόσος κόπος καὶ φροντὶς ἀπαιτεῖται ἀπὸ ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ ἐνεπιστεύθη!

Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ κάποιος ποὺ ἐδέχθη πέντε τάλαντα,[4] δὲν ἔδωσεν ὅσα ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τόσα.[5] Καθ' ὅσον ἐκεῖνα μὲν ἦσαν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου· ἔπρεπε ὅμως καὶ ὁ δοῦλος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπιμέλειάν του. Ὁμοίως καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβεν τὰ δύο τάλαντα, ἀπέδωσεν ἄλλα δύο,[6] καὶ τούτου ἕνεκα ἠξιώθη τῆς ἰδίας τιμῆς παρὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Δεσπότου. C Κάποιος ἄλλος δὲ πάλιν, ἓν τάλαντον δεχθείς, καὶ ἀποδώσας ἐκεῖνο ποὺ ἔλαβεν,[7] χωρὶς νὰ τὸ μειώσῃ, χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃ τὴν παρακαταθήκην, χωρὶς νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ἥμισυ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπέδειξεν ἐργατικότητα, μήτε ἀπέδωσεν διπλάσιον τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτὸν τάλαντον, μὲ τὴν ἐσχάτην ποινὴν ἐτιμωρήθη[8] καὶ πολὺ δικαίως. Διότι, ἐὰν ἤθελα, λέγει, μόνον νὰ φυλάττω ταῦτα, καὶ νὰ μὴ ἔχω ἑτέραν ἐμπορίαν ἐκ τούτων, δὲν θὰ τὰ παρέδιδον εἰς τὰς χεῖρας τῶν δούλων. Σὺ δὲ πρόσεχε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου. Προσέφερεν ὁ χρεωθεὶς μὲ τὰ πέντε τάλαντα ἄλλα πέντε, καὶ ἐκεῖνος μὲ τὰ δύο, ἄλλα τόσα ἀπέδωσεν· καὶ ὁ καθεὶς ἐκ τῶν δύο ἀπήλαυσεν τῶν ἰδίων τιμῶν. Διότι ὅπως εἰς ἐκεῖνον εἶπεν D «Εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ. Εἰς ὀλίγα ἦσουν πιστός, εἰς πολλὰ θὰ σὲ ἐγκαταστήσω»[9] ὁμοίως λέγει καὶ διὰ τὸν προσφέροντα τὰ δύο «Εὖγε, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ. Εἰς ὀλίγα ἦσουν πιστός, εἰς πολλὰ θὰ σὲ ἐγκαταστήσω».[10] Τὸ κέρδος δὲν εἶναι τὸ ἴδιον, ὁ δὲ μισθὸς ὁ αὐτός· ἔτσι καὶ αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν ἰδίαν τιμήν. Διατί; Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔβλεπεν τὴν ποσότητα τῶν προσφερομένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τῶν ἐργαζομένων. Διότι ἕκαστος ἐξ ἐκείνων ἐπέδειξεν ὅ,τι ἠδύνατο· τὸ περισσότερον δὲ τῶν προσφερθέντων καὶ τὸ ὀλιγώτερον δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὴν ραθυμίαν τοῦ ἑνός, οὔτε ἀπὸ τὴν ἐργατικότητα τοῦ ἑτέρου, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῆς παρακαταθήκης προέκυψεν. E Ἐκεῖνος ἔλαβε πέντε, καὶ ἄλλα πέντε ἀπέδωσεν· οὗτος ἔλαβε δύο, καὶ δύο προσεκόμισεν, καὶ δὲν ὑπελείφθη κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ζήλου. Καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς διπλᾶ, καὶ ἐκεῖνος διπλᾶ, τὰ ἐμπιστευθέντα εἰς αὐτοὺς ἀπέδωσαν· ἐκεῖνος δὲ ὅστις παρέλαβεν ἕν, τὸ ἀπέδωσεν μόνον· διὸ καὶ ἐτιμωρήθη.

4. Πρβλ. Ματθ. 25, 14.
5. Πρβλ. Ματθ. 25, 20.
6. Πρβλ. Ματθ. 25, 22.
7. Πρβλ. Ματθ. 25, 24 - 25.
8. Πρβλ. Ματθ. 25, 30.
9. Ματθ. 25, 21.
10. Ματθ. 25, 23.

Ἠκούσατε, λοιπόν, πόση τιμωρία ὑπάρχει διὰ ἐκείνους ποὺ δὲν πραγματεύονται τὰ δεσποτικὰ χρήματα; 676 A Λοιπόν, καὶ νὰ τὰ φυλάξωμεν, καὶ νὰ τὰ πραγματευθῶμεν, καὶ νὰ τὰ ἐμπορευθῶμεν πολύ. Ἂς μὴ λέγῃ κάποιος: Στεροῦμαι μορφώσεως, εἶμαι μαθητής, δὲν ἔχω λόγον διδασκαλίας, εἶμαι ἀμαθὴς καὶ ἄξιος διὰ τίποτε.

Διότι ἔστω καὶ ἂν εἶσαι ἰδιώτης, ἔστω καὶ ἂν εἶσαι ἀμαθής, καὶ ἂν σοῦ ἀνατεθῇ ἓν τάλαντον, νὰ ἐργασθῇς τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς σέ, καὶ τὸν ἴδιον μισθὸν θὰ λάβῃς μὲ τὸν διδάσκαλον. Ἀλλ' ὅτι φυλάττετε τὰ λεγόμενα, καὶ τὰ κρατεῖτε μετὰ μεγάλης ἀκριβείας, τὸ πιστεύω καὶ πολὺ μάλιστα· διὰ νὰ μὴ δαπανήσωμεν ὅλον τὸν χρόνον εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, ἂς προσθέσωμεν εἰς τὰ χθεσινὰ ἐνώπιον τῆς ἰδικῆς σας ἀγάπης καὶ τὰ ἑξῆς, ἀποδίδοντες εἰς σᾶς αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν φύλαξιν. B Διότι ἐκεῖνος, ὅστις προηγουμένως, ὅσα τοῦ ἐνεπιστεύθησαν, τὰ ἐφύλαξεν, εἶναι ἄξιος καὶ ἕτερα πάλιν νὰ λάβῃ. Ποίαν λοιπόν, διήγησιν χθὲς εἴχομεν; Ὁ λόγος ἦτο περὶ τοῦ δένδρου, καὶ ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐγνώριζεν ὁ ἄνθρωπος τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, πρὶν νὰ φάγῃ ἐκ τοῦ δένδρου, καὶ ἦτο πλήρης σοφίας, καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἔδωσεν εἰς τὰ θηρία τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τὸ ὅτι ἐγνώρισε τὴν σύζυγόν του, ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπε, «Τοῦτο τώρα εἶναι ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου»[11], ἀπὸ τὴν συζήτησιν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν συζύγων, καὶ περὶ πατρὸς καὶ μητρός, ἀπὸ τὸ ὅτι ἔλαβεν τὴν ἐντολήν. C Διότι κανεὶς δὲν δίδει ἐντολὴν καὶ νόμον διὰ τὸ τί δηλαδὴ δέον νὰ πράξῃ, καὶ τί ὄχι, εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἀγνοεῖ τί εἶναι καλὸν καὶ τί κακόν. Σήμερον ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, διὰ ποῖον λόγον, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔλαβεν τὴν γνῶσιν ἀπὸ τὸ δένδρον, ἔχει ὀνομασθῇ τὸ δένδρον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· διότι δὲν εἶναι μικρὸν τὸ νὰ μάθωμεν, διατὶ τὸ δένδρον ἔχει αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν.

Καθ' ὅτι ὁ διάβολος εἶπεν· «Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁ-

11. Γεν. 2, 23.

ποῖον θὰ φάγετε ἀπὸ τὸ δένδρον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, θὰ ἀνοιχθοῦν οἱ ὀφθαλμοί σας καὶ θὰ εἶσθε σὰν θεοί, γνωρίζοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν».[12] Πῶς, λοιπόν, σὺ ἰσχυρίζεσαι, λέγει, ὅτι δὲν ἐνεῖχεν τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ; Ποῖος, λέγε μου, τὴν ἔθεσεν;

Ἆρά γε ὁ διάβολος; D Ναί, λέγει, ὅταν εἶπεν «θὰ εἶσθε σὰν θεοί, γνωρίζοντες τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν».[13] Ἔπειτα μοῦ φέρεις τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ἐπιβούλου;

Ἂν καὶ οὗτος εἶπεν ὅτι «θὰ εἶσθε σὰν θεοί» ἆρά γε, λοιπόν, καὶ θεοὶ ἔγιναν; Καθώς, λοιπόν, δὲν ἔγιναν θεοί, ἔτσι οὔτε τότε τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἔλαβον ἐκ τοῦ δένδρου. Διότι ἐκεῖνος εἶναι ψεύστης, καὶ δὲν λέγει τίποτε τὸ ἀληθινόν, διότι «Εἰς τὴν ἀλήθειαν δὲν μένει».[14] E Μή, λοιπόν, προσάγωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ἂς ἴδωμεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων, διὰ ποῖον λόγον καλεῖται τὸ δένδρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Καὶ πρῶτον, ἂν θέλετε, τί εἶναι καλὸν καὶ κακὸν ἂς ἐξετάσωμεν. Τί, λοιπόν, εἶναι τὸ καλόν; Ἡ ὑπακοή. Τί δὲ κακόν; Ἡ παρακοή. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ πλανώμεθα ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αὐτὰ ἂς ἐπιβεβαιώσωμεν ἐκ τῶν Γραφῶν. Ὅτι δηλαδὴ τοῦτο εἶναι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης «Τί εἶναι τὸ καλόν, καὶ τί ζητεῖ Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ σέ; Λέγε τί εἶναι τὸ καλόν. Νὰ ἀγαπᾷς τὸν Κύριον, τὸν Θεόν σου».[15] Βλέπεις ὅτι ἡ ὑπακοὴ εἶναι τὸ καλόν; Διότι ἐκ τῆς ἀγάπης ἡ ὑπακοή.

677 A Καὶ πάλιν· «Δύο πονηρά, λέγει, πράγματα ἔπραξεν ὁ λαός μου. Ἐγκατέλειψε Ἐμέ, Ὅστις ἤμουν εἰς αὐτοὺς πηγὴ ὕδατος ζωογόνου καὶ ἤνοιξαν διὰ τοὺς ἑαυτούς των λάκκους συντετριμμένους, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ συγκρατήσουν τὸ ὕδωρ».[16] Βλέπεις ὅτι κακὸν εἶναι ἡ παρακοὴ καὶ ἡ ἐγκατάλειψις;

Ἂς ἐνθυμούμεθα ἐν τῷ μεταξὺ τοῦτο, ὅτι καλὸν εἶναι ἡ ὑπακοή, καὶ κακὸν ἡ παρακοή, καὶ ἔτσι θὰ μάθωμεν καὶ ἐκεῖνο.

---

12. Γεν. 3, 5.
13. Γεν. 3, 5.
14. Ἰωάν. 8, 44.
15. Μιχ. 6, 8.
16. Ἱερ. 2, 13.

Καθ' ὅτι διὰ τοῦτο τὸ δένδρον καλεῖται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἐντολή, ἡ ὁποία δοκιμάζει τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν παρακοήν, σχετίζεται μὲ τὸ δένδρον. Διότι ἐγνώριζεν μὲν ὁ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τούτου, ὅτι καλὸν μὲν ἡ ὑπακοή, κακὸν δὲ ἡ παρακοή· ἔμαθεν ὅμως ὕστερον διὰ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων τοῦτο σαφέστερον. Ὅπως καὶ ὁ Κάϊν ἐγνώριζε μέν, B ὅτι ἦτο κακὸν ἡ ἀδελφοκτονία, καὶ πρὶν νὰ σφάξῃ τὸν ἀδελφόν του· ὅτι δὲ ἐγνώριζε πῶς εἶναι πονηρὸν τὸ πρᾶγμα, ἄκουσε τί λέγει· «Ἂς ἐξέλθωμεν εἰς τὴν πεδιάδα».[17] Καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν σύρεις τὸν ἀδελφόν σου εἰς τὴν πεδιάδα καὶ τὸν ἀποσπᾷς ἀπὸ τὰς πατρικὰς ἀγκάλας; Διατί τὸν φέρεις εἰς ἔρημον τόπον; Διατί τὸν ἀποστερεῖς τῆς κηδεμονίας; Διατί μακρὰν ἀπὸ τὰ πατρικὰ βλέμματα τὸν ὁδηγεῖς; Διατί κρύπτεις τὴν τόλμην, ἂν δὲν φοβῆσαι τὴν ἁμαρτίαν; Διατί δὲ καὶ μετὰ τὴν πρᾶξιν τοῦ φόνου, ἐρωτώμενος πάλιν, περιέρχεσαι εἰς δύσκολον θέσιν καὶ ψεύδεσαι; Διότι ὅταν σοῦ εἶπεν ὁ Θεὸς «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου ὁ Ἄβελ;» C Ἀπήντησες· «Μήπως ἐγὼ εἶμαι φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου;»[18] Ὅθεν γίνεται φανερὸν ὅτι ἐγνώριζεν καλῶς τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἐρχόμενος πρὸς αὐτήν. Καθώς, λοιπόν, οὗτος ἐγνώριζε μὲν καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν φόνον ὅτι εἶναι κακόν, ἔμαθεν ὅμως σαφέστερον καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐδέχθη τὴν τιμωρίαν, καὶ ἤκουσεν· «Συνεχῶς θὰ ἀναστενάζῃς καὶ θὰ τρέμῃς ἐπὶ τῆς γῆς».[19] Ὁμοίως καὶ ὁ πατὴρ τούτου ἐγνώριζε τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν καὶ πρὶν νὰ φάγῃ, ἂν καὶ ὄχι τόσον καθαρά, καθὼς μετὰ τὴν βρῶσιν τοῦ δένδρου. Τί λέγω; Διότι ὅλοι μας γνωρίζομεν τὰ κακὰ καὶ πρὶν νὰ τὰ πράξωμεν, καλύτερον ὅμως τὰ μανθάνομεν μετὰ τὴν πρᾶξιν· ἀκόμη ὅμως καλύτερον, ὅταν τιμωρούμεθα. D Ἔτσι καὶ ὁ Κάϊν ἐγνώριζε μὲν ὅτι ἡ ἀδελφοκτονία εἶναι κακὸν καὶ προηγουμένως· τὸ ἔμαθε ὅμως καλύτερον, διὰ τῆς τιμωρίας ὕστερον.

Καθ' ὅσον καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι ἡ ὑγεία εἶναι καλόν, καὶ βαρεῖα εἶναι ἡ νόσος καὶ πρὶν νὰ τὴν δοκιμάσωμεν· πολλῷ μᾶλλον ὅμως, ὅταν περιπέσωμεν εἰς νόσον, γνωρίζομεν τὴν διαφορὰν τῶν δύο.

---

17. Γεν. 4, 8.
18. Γεν. 4, 9.
19. Γεν. 4, 12.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐγνώριζεν μὲν ὅτι εἶναι καλὸν ἡ ὑπακοή, καὶ κακὸν ἡ παρακοή· ὕστερον ὅμως σαφέστερον τὸ ἐπληροφορήθη, ὅταν ἐγεύθη ἐκ τοῦ δένδρου καὶ ἐξεβλήθη τοῦ Παραδείσου, E καὶ ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν ἐκείνην. Ἐπειδή, λοιπόν, ἐτιμωρήθη, διότι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς τοῦ τὸ εἶχεν ἀπαγορεύσει, ἐγεύθη ἐκ τοῦ δένδρου, ἡ τιμωρία διὰ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων τοῦ ἀπέδειξεν ἀκόμη καλύτερον, πόσον μέγα κακὸν εἶναι νὰ παρακούῃ κανεὶς τὸν Θεόν, καὶ πόσον μέγα καλὸν ἡ ὑπακοή· διὰ τοῦτο τὸ δένδρον καλεῖται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Καὶ διὰ ποῖον λόγον τὸ δένδρον καλεῖται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐὰν ἡ ἰδία ἡ φύσις τοῦ δένδρου δὲν εἶχεν τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἔμαθεν καλύτερον τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς τιμωρίας, ἡ ὁποία προῆλθεν ἀπὸ τὴν παρακοὴν νὰ γευθῇ τοὺς καρπούς;

Διότι τοῦτο εἶναι συνήθεια εἰς τὴν Γραφήν, 678 A ὅταν ἕνα πρᾶγμα γίνῃ, ἢ εἰς τόπους, ἢ εἰς καιρούς, ἀπὸ τῶν πραγμάτων νὰ καλοῦνται καὶ οἱ τόποι καὶ οἱ καιροί. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον τὸ λεγόμενον, μὲ παράδειγμα εἰς σᾶς θὰ τὸ καταστήσω φανερόν. Ὁ Ἰσαὰκ κάποτε ἤνοιξε φρέατα[20] ταῦτα ἐπεχείρησαν οἱ γείτονες νὰ τὰ καταστρέψουν· ἐκ τούτου προῆλθεν ἔχθρα τις, καὶ ἐκάλεσε τὸ φρέαρ "Ἔχθραν" ὄχι διότι αὐτὸ τὸ φρέαρ ἐδείκνυεν ἔχθραν, ἀλλ' ἐπειδὴ δι' αὐτὸ ἔγινεν ἡ ἔχθρα. Οὕτω καὶ τὸ δένδρον, καλεῖται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἴδιον εἶχε γνῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ πέριξ αὐτοῦ ἔγινεν ἡ δοκιμασία διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Πάλιν ἤνοιξεν φρέαρ[21] ὁ Ἀβραάμ, B τὸ ἐπεβούλευσεν ὁ Ἀβιμέλεχ· συνηντήθησαν, ἔπαυσαν τὸ μῖσος, καὶ ἀφοῦ ὡρκίσθησαν μεταξύ των, ἐκάλεσαν τὸ φρέαρ ἐκεῖνο «Φρέαρ ὅρκου»· ὄχι ἐπειδὴ τὸ φρέαρ ὡρκίσθη, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἔγινεν ὁ ὅρκος. Βλέπεις πῶς οἱ τόποι δὲν γίνονται αἴτιοι τῶν πραγμάτων, ἂν καὶ λαμβάνουν τὰ ὀνόματα ἐκ τῶν πραγμάτων; Διὰ νὰ καταστήσωμεν τὸ λεγόμενον σαφέστερον, εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρωμεν παραδείγματα. Πάλιν εἶδεν ὁ Ἰακὼβ[22] Ἀγγέλους νὰ τὸν προ-

20. Πρβλ. Γεν. 26, 21.
21. Πρβλ. Γεν. 21, 31-32.
22. Πρβλ. Γεν. 32, 2.

ϋπαντοῦν καὶ παρεμβολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάλεσεν τὸν τόπον «Παρεμβολήν». C Ἂν καὶ ὁ τόπος δὲν ἦτο ἡ παρεμβολή, ἀλλ' ὅμως ἐκλήθη ὁ τόπος «Παρεμβολή», ἐπειδὴ ἐκεῖ εἶδε τὴν Παρεμβολήν. Βλέπεις πῶς ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα ποὺ συνέβη εἰς τὸν τόπον, ἀποκαλεῖ τὸν τόπον;

Οὕτω καὶ τὸ δένδρον καλεῖται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὄχι ἐπειδὴ εἶχεν γνῶσιν διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν, ἀλλ' ἐπειδὴ πέριξ αὐτοῦ ἔγινεν ἡ δοκιμασία διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ ἡ ἐξάσκησις διὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὴν ὑπακοήν. Πάλιν εἶδε τὸν Θεὸν ὁ Ἰακώβ, ὡς δύναται ἄνθρωπος νὰ τὸν ἴδῃ, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου «Εἶδος Θεοῦ».[23] Διατί; «Διότι εἶδα τὸν Θεόν», λέγει. D Καὶ ὅμως δὲν ἦτο ὁ τόπος εἶδος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα ποὺ συνέβη εἰς τὸν τόπον προῆλθεν ἡ ὀνομασία. Βλέπεις διὰ πόσων ἔχει ἀποδειχθῆ, ὅτι εἶναι συνήθεια εἰς τὴν Γραφὴν ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ συμβαίνουν εἰς τοὺς τόπους, νὰ καλοῦνται οἱ τόποι; Τὸ αὐτὸ γίνεται συνήθως καὶ διὰ τοὺς χρόνους. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ σᾶς κουράζωμεν, ἂς μεταφέρωμεν τὸν λόγον ἀπὸ τὰ σκυθρωπὰ πρὸς τὰ χαρούμενα. Καθ' ὅσον ἐκουράσθη ἡ διάνοιά σας μὲ τὸ νὰ ἐνδιατρίβῃ συνεχῶς μὲ ὑψηλότερα νοήματα· διὰ τοῦτο εἶναι καλὸν νὰ τὴν ἀναπαύσωμεν, E τρέφοντες αὐτὴν μὲ τὰ ἁπλούστερα καὶ εὐχάριστα νοήματα. Ἐπανερχόμεθα, λοιπόν, πρὸς τὸ σωτήριον Ξύλον τοῦ Σταυροῦ. Διότι αὐτό, αὐτὸ διέλυσε ὅλα τὰ δεινά, ὅσα εἰσήγαγε ἐκεῖνο· ἢ μᾶλλον οὔτε ἐκεῖνο εἰσήγαγεν τὰ δεινά, ἀλλὰ ὅλα ὁ ἄνθρωπος, τὰ ὁποῖα μετὰ μεγάλης δυνάμεως διέλυσε ὕστερον ὁ Χριστός, καὶ εἰσήγαγε πολὺ περισσότερα ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ κακά. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ ἐξεχείλισεν ἡ χάρις»,[24] δηλαδή, μεγαλύτερον τὸ δῶρον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Διὰ τοῦτο πάλιν λέγει· «Τὸ δῶρον τῆς χάριτος δὲν εἶναι ὅπως τὸ ἁμάρτημα».[25] Δὲν μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς τόσον, ὅσον ἡμάρτησεν ὁ ἄνθρωπος· δὲν εἶναι ἴση ἡ ζημία μὲ τὸ κέρδος· 679 A οὔτε τὸ ναυάγιον ἴσον πρὸς τὸ ἐμπόρευμα· ἀλλὰ εἶναι περισσότερα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ κακά· καὶ εὐλόγως. Διότι τὰ μὲν κακὰ δοῦλος τὰ εἰσήγα-

23. Γεν. 32, 30.
24. Ρωμ. 5, 20.
25. Ρωμ. 5, 15.

γε, καὶ εἶναι ὀλιγώτερα· τὰ δὲ ἀγαθὰ Δεσπότης τὰ ἐχάρισεν, διὸ καὶ περισσότερα εἶναι. Διὰ τοῦτο λέγει «Τὸ δῶρον τῆς χάριτος δὲν εἶναι ὅπως τὸ ἁμάρτημα». Ἔπειτα προσθέτει καὶ τὴν διαφοράν· «Διότι ἡ μὲν καταδίκη τοῦ Ἀδάμ ἔγινεν μόνον διὰ μίαν ἁμαρτίαν. Ἡ χάρις ὅμως τοῦ Χριστοῦ ἔσβησεν ὅλας τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ὥστε ὅλοι νὰ δύνανται νὰ εὕρουν τὴν δικαίωσιν».[26] Ἀσαφὲς τὸ λεγόμενον· εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ ἀναλύσωμεν. «Διότι ἡ μὲν καταδίκη», δηλαδὴ ἡ κόλασις, ἡ τιμωρία ὁ θάνατος εἶναι· «Διὰ μίαν», B δηλαδὴ ἁμαρτίαν· καθ' ὅσον μία ἁμαρτία, λέγει, ἔφερεν τόσον μέγα κακόν! Ἡ δὲ χάρις δὲν ἔλυσεν μόνον ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πολλάς. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἡ χάρις ὅμως τοῦ Χριστοῦ ἔσβησεν ὅλας τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ὥστε ὅλοι νὰ δύνανται νὰ εὕρουν τὴν δικαίωσιν». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἐβόα «Ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ» ὄχι ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ «ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας ὅλου τοῦ κόσμου».[27]

Εἶδες πῶς δὲν εἶναι ἡ παράβασις ἴση πρὸς τὴν χάριν, ἀλλὰ περισσότερα ἀγαθὰ εἰσήγαγε τοῦτο τὸ Ξύλον ἀπὸ τὰ κατ' ἀρχὴν εἰσελθόντα κακά;

C Ταῦτα δὲ εἶπον, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι εἶσαι καταδικασμένος ἐξ αἰτίας τῶν πρώτων. Ἐξέβαλεν ὁ διάβολος τὸν Ἀδάμ ἐκ τοῦ Παραδείσου, εἰσήγαγε τὸν λῃστὴν ὁ Χριστός. Καὶ πρόσεχε τὴν διαφοράν. Ἐκεῖνος, ἂν καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχεν ἁμαρτίαν, ἐκτὸς ἀπὸ μίαν κηλῖδα παρακοῆς, τὸν ἐξεδίωξεν. Ὁ Χριστός, τὸν λῃστὴν ποὺ ἦτο φορτωμένος μὲ μύρια ἁμαρτήματα, τοιουτοτρόπως τὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸν Παράδεισον. Ἆρά γε, τοῦτο μόνον εἶναι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ὅτι δηλαδὴ λῃστὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸν Παράδεισον, καὶ τίποτε ἄλλο; Εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν καὶ ἄλλο μεγαλύτερον ἀκόμη. Διότι δὲν εἰσήγαγεν λῃστὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς Οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ πρὸ τῶν Ἀποστόλων, διὰ νὰ μὴ ἀπελπισθῇ κανεὶς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν διὰ τὴν εἴσοδον, μήτε νὰ ἀπογοητευθῇ διὰ τὴν σωτηρίαν του. D Βλέπει, λοιπόν, τὸν πλήρη ἁμαρτιῶν νὰ συχνάζῃ ἐντὸς τῶν βασιλικῶν αὐλῶν. Ἀλλὰ ἂς ἴδωμεν, μήπως ὁ λῃστὴς ἐπέδειξεν κόπους καὶ

26. Ρωμ. 5, 16.
27. Ἰωάν. 1, 29.

κατορθώματα καὶ καρπούς.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν τοῦτο, ἀλλὰ μόνον μὲ ἁπλὸν λόγον, μὲ μόνην τὴν πίστιν πρὸ τῶν Ἀποστόλων εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παράδεισον, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἴσχυσεν τόσον ἡ χρηστότης ἐκείνου, ὅσον ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δεσπότου τὸ πᾶν ἐποίησεν. Διότι τί εἶπεν ὁ λῃστής; Τί δὲ ἔπραξεν; Ἐνήστευσεν; Ἐδάκρυσεν; Ἐθρήνησεν; Μήπως ἐπέδειξεν μετάνοιαν ἐπὶ πολὺν χρόνον; Οὐδόλως, E ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν ἔτυχεν τῆς σωτηρίας. Βλέπε ταχύτητα· ἀπὸ τὸν σταυρὸν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὴν καταδίκην εἰς τὴν σωτηρίαν. Ποῖα, λοιπόν, εἶναι ἐκεῖνα τὰ λόγια; Πόσην δύναμιν ἔχουν, ποὺ τοῦ ἐκόμισαν τόσα ἀγαθά; «Μνήσθητί μου, λέγει, εἰς τὴν Βασιλείαν Σου».[28] Καὶ τί πρᾶγμα εἶναι τοῦτο; Ἐζήτησεν νὰ λάβῃ ἀγαθά, δὲν ἐπέδειξεν προθυμίαν δι' ἔργα· ἀλλ' ὁ Γνωρίζων τὴν καρδίαν αὐτοῦ, δὲν ἐπρόσεξεν εἰς τὰ λόγια, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διότι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπήλαυσαν προφητικῶν διδασκαλιῶν, ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἶδον σημεῖα καὶ θαύματα, ἔλεγον διὰ τὸν Χριστὸν ὅτι «Ἔχει δαιμόνιον» 600 A καὶ «Πλανᾷ τὸν ὄχλον»,[29] ὁ λῃστὴς δέ, ἂν καὶ δὲν ἤκουσε προφήτας, μήτε θαύματα εἶδεν, ὅταν ὅμως τὸν εἶδεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καρφωμένον, δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν ταπείνωσιν, δὲν εἶδεν τὴν περιφρόνησιν, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν Θεότητα διέκρινεν. «Μνήσθητί μου λέγει, εἰς τὴν Βασιλείαν Σου».[30]

Καινούργιον τοῦτο καὶ παράδοξον. Σταυρὸν βλέπεις, καὶ ἐνθυμεῖσαι Βασιλείαν; Τί ἄξιον Βασιλείας βλέπεις; Ἐσταυρωμένον ἄνθρωπον, ῥαπιζόμενον, χλευαζόμενον, κατηγορούμενον, ἐμπτυόμενον, μαστιγούμενον. Ταῦτα, λοιπόν, εἶναι ἄξια βασιλείας, λέγε μου; Προσέχεις ὅτι ἔβλεπεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστεως, καὶ δὲν ἐξήταζε ἐκεῖνα ποὺ ἐγίνοντο; B Διὰ τοῦτο, οὔτε καὶ ὁ Θεὸς ἐξήταζε τὰ ἄνευ περιεχομένου λόγια, ἀλλὰ καθὼς αὐτὸς ἔβλεπεν πρὸς τὴν Θεότητα, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἔβλεπεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λῃστοῦ, καὶ τοῦ λέγει. «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν Παράδεισον».[31]

28. Λουκ. 23, 42.
29. Ματθ. 11, 18· Ἰωάν. 7, 12.
30. Λουκ. 23, 42.
31. Λουκ. 23, 43.

Εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν φράσιν προσέχετε· διότι γεννᾶται ζήτημα ὄχι τυχαῖον. Καθ' ὅσον οἱ Μανιχαῖοι, οἱ σκύλοι, οἱ δωδοὶ καὶ λυσσασμένοι, κατὰ τὴν ὄψιν μόνον φαίνονται ἐπιεικεῖς, εἰς τὴν καρδίαν των ὅμως ἐμφωλεύει ἡ φοβερὰ λύσσα τῶν κυνῶν, καὶ κρύπτουν καλῶς κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου, τὸν λύκον. Ἀλλὰ νὰ μὴ ἴδῃς μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ τὸ ἔσω κρυπτόμενον θηρίον νὰ ἐξετάσῃς. C Αὐτοί, λοιπόν, διαστρέφοντες τὸ χωρίον τοῦτο λέγουν· Εἶπεν ὁ Χριστός· «Ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ σὲ βεβαιῶ, ὅτι σήμερον θὰ εἶσαι μαζί Μου εἰς τὸν Παράδεισον»· λοιπόν, ἡ ἀπόδοσις τῶν ἀγαθῶν ἔγινεν ἤδη, καὶ ἡ ἀνάστασις εἶναι περιττή. Διότι, ἐὰν ὁ λῃστὴς ἔλαβεν τὰ ἀγαθὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τὸ δὲ σῶμά του δὲν ἀνέστη ποτὲ μέχρι τῆς σήμερον, λοιπόν, ἀνάστασις σωμάτων δὲν ὑπάρχει. Ἄρά γε ἐννοήσατε τὸ λεχθὲν ἢ μήπως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ εἴπω καὶ πάλιν; «Ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ σὲ βεβαιῶ, ὅτι σήμερον θὰ εἶσαι μαζί Μου εἰς τὸν Παράδεισον». Εἰσῆλθε, λοιπόν, λέγουν, ὁ λῃστὴς εἰς τὸν Παράδεισον χωρὶς τὸ σῶμα· D διότι πῶς εἶναι δυνατόν, καθ' ἣν στιγμὴν δὲν ἐτάφη τὸ σῶμά του, οὔτε διελύθη καὶ δὲν ἔγινεν σκόνη;

Καὶ οὐδαμοῦ ἔχει λεχθῆ, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν ἀνέστησεν. Ἐὰν δὲ εἰσήγαγε τὸν λῃστὴν εἰς τὸν Παράδεισον, καὶ ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν χωρὶς τὸ σῶμα, φανερὸν εἶναι ὅτι ἀνάστασις τῶν σωμάτων δὲν ὑπάρχει. Διότι, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀνάστασις τοῦ σώματος, δὲν θὰ ἔλεγεν. «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί Μου εἰς τὸν Παράδεισον», ἀλλά· Κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, ὅταν θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων. Ἐὰν δὲ ἤδη τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν, τὸ δὲ σῶμά του ἔλυωσε καὶ παρέμεινεν ἔξω, γίνεται φανερὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις τῶν σωμάτων. Ταῦτα λέγουν ἐκεῖνοι· E δεχθῆτε τώρα καὶ τὰ ἰδικά μας λόγια, μᾶλλον δὲ ὄχι τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ τῆς θείας Γραφῆς· διότι δὲν λέγομεν ἰδικά μας, ἀλλὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τί λέγεις; Ἡ σὰρξ δὲν συμμετέχει τῶν στεφάνων; Ἀλλὰ συμμετέσχεν μὲν εἰς τοὺς κόπους, χάνει δὲ τοὺς μισθούς; Καὶ ὅτε ἔπρεπε νὰ ἀγωνίζεται ἐδέχθη τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑβρώτων· ὅτε δὲ θὰ εἶναι καιρὸς διὰ στέφανα, μόνη ἡ ψυχὴ θὰ στεφανωθῇ; Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον ποὺ λέγει: «Πρέπει ἡμεῖς νὰ ἐμφανισθῶμεν ἔμπροσθεν εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ λάβῃ ἕκαστος ὅτι τοῦ ἁρμόζει δι' ὅσα ἔπραξε μὲ τὸ σῶμά του, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν».[32] Δὲν ἀκούεις πάλιν τὸν ἴδιον, ὅστις λέγει· «Πρέπει αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι φθαρτὸν νὰ ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν, καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι θνητὸν νὰ ἐνδυθῇ ἀθανασίαν».[33] 681 A «Τὸ θνητόν», ποῖον; Ἡ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα; Προφανῶς τὸ σῶμα· διότι ἡ ψυχὴ εἶναι φύσει ἀθάνατος, τὸ δὲ σῶμα φύσει θνητὸν εἶναι. Ἀλλὰ πολλὰ ἐκ τῶν τούτων τὰ ἀπορρίπτουν· ἡμεῖς ὅμως καὶ ἐξ ὅσων μένουν, θὰ ἀποδείξωμεν τὴν συγγένειάν των πρὸς τὰ ἀπορριπτόμενα.

Εἰσῆλθεν ὁ λῃστὴς εἰς τὸν Παράδεισον, λέγουν. Καὶ τί μὲ αὐτό; Μήπως αὐτὰ εἶναι τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς ὑπόσχεται;

Δὲν ἀκούεις τὸν Παῦλον τί λέγει διὰ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά; «Ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀφθαλμὸς δὲν εἶδεν καὶ οὖς δὲν ἤκουσεν καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν συνέλαβεν».[34] Τὸν δὲ Παράδεισον καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Ἀδὰμ τὸν εἶδεν, B καὶ οὖς τὸν ἤκουσεν, καὶ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου τὸν κατενόησε, καθ' ὅσον περὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦμεν τόσας ἡμέρας· τίνι τρόπῳ, λοιπόν, ἀπήλαυσεν τῶν ἀγαθῶν ὁ λῃστής; Διότι ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ὑπόσχεται νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν τὸν Οὐρανόν· οὔτε ἐκήρυξεν βασιλείαν Παραδείσου, ἀλλὰ Βασιλείαν Οὐρανῶν. «Διότι ἤρχισε, λέγει, νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ λέγῃ· — Μετανοεῖτε· καθ' ὅσον «ἐπλησίασε», ὄχι ἡ βασιλεία τοῦ Παραδείσου, ἀλλὰ ἡ «Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν».[35] Διότι ἀπώλεσες μὲν τὸν Παράδεισον, σοῦ ἔδωσεν ὅμως ὁ Θεὸς τὸν Οὐρανόν διὰ νὰ δείξῃ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν Του, καὶ νὰ δαγκάσῃ τὸν διάβολον, C ἀποδεικνύων οὕτω ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη παρασκευάσῃ μυρίας ἐνέδρας εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, οὐδὲν ὄφελος θὰ εἶναι περισσότερον εἰς αὐτόν, τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ Θεὸς ὑψώνει πάντα τὸν ἄνθρωπον πρὸς μεγαλυτέρας τιμάς. Ἀπώλεσες, λοιπόν, τὸν Παράδεισον καὶ ὁ Θεὸς σοῦ ἤνοιξε τὸν Οὐρανόν· κατεδικάσθης εἰς πρόσκαιρον πόνον, καὶ ἐτιμήθης μὲ τὴν αἰώνιον ζωήν. Διέταξε τὴν γῆν νὰ φυτρώνῃ ἀκάνθας καὶ τριβόλους καὶ ἡ ψυχή σου

32. Β' Κορινθ. 5, 10.
33. Α' Κορινθ. 15, 53.
34. Α' Κορινθ. 2, 9.
35. Ματθ. 4, 17.

ἐβλάστησεν καρπὸν Πνεύματος Ἁγίου. Βλέπεις πῶς τὸ κέρδος εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ζημίαν; Πῶς περισσότερος ὁ πλοῦτος; Κάτι τέτοιο λέγω. Ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ χώματος καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τὸν ἔθεσεν εἰς τὸν Παράδεισον.

Δὲν ἔγινεν καλύτερος ὁ πλασθεὶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ διεστράφη. Τώρα πλέον δὲν τὸν ἀναπλάσσει ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, D ἀλλὰ ἐξ ὕδατος καὶ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ δὲν τοῦ ὑπόσχεται πλέον Παράδεισον, ἀλλὰ βασιλείαν Οὐρανῶν. Καὶ πῶς τοῦτο γίνεται, ἄκουε. Ὅταν ὁ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων Νικόδημος ἔσφαλεν καὶ ἐπίγειον γέννησιν ἐννοοῦσε καὶ ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον εἰς γέροντα νὰ γεννηθῇ ἐκ νέου, πρόσεχε πῶς ὁ Χριστὸς σαφέστερον ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως· «Ἐὰν κάποιος δὲν γεννηθῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν».[36]

Ἐάν, λοιπόν, ὑπεσχέθη Βασιλείαν Οὐρανῶν, τὸν δὲ ληστὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸν Παράδεισον, δὲν τοῦ ἔδωσε μέχρι τώρα τὰ ἀγαθά. Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι ἀκόμη λέγουν. E Ὅταν λέγῃ ἐδῶ τὸν Παράδεισον, λέγουν, δὲν ἐννοεῖ τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Παραδείσου ὠνόμασεν τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ὡμίλει μὲ ληστήν, ἄνθρωπον ὅστις δὲν εἶχεν ἀκούσει τίποτε διὰ ὑψηλὰς διδασκαλίας, οὔτε περὶ προφητείας, ἀλλὰ ὅλον τὸν χρόνον διῆλθεν εἰς τὰς ἐρήμους, καὶ φόνους διέπραξεν καὶ δὲν ἐπλησίασεν ποτὲ εἰς ἐκκλησίαν, μήτε μετέσχεν θείας ἀκροάσεως, μήτε ἐγνώριζεν τί εἶναι ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί Μου εἰς τὸν Παράδεισον».[37] 682 A Μὲ τὸ πλέον γνωστόν, καὶ σύνηθες ὄνομα τοῦ Παραδείσου δηλοῖ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, καὶ περὶ αὐτῆς ὁ Χριστὸς τοῦ ὁμιλεῖ. Τὸ δέχομαι. Λοιπόν, λέγει, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Πόθεν ἀποδεικνύεται; Ἀπὸ ὅσα εἶπε «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί Μου εἰς τὸν Παράδεισον».

Ἐὰν δὲ αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία εἶναι δυσκολωτέρα, τὴν σαφεστέραν θὰ προσθέσωμεν. Ποία, λοιπόν, εἶναι αὐτή; Εἶπεν ὁ Χριστός. «Ἐκεῖνος, ὅστις δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν,

---

36. Ἰωάν. 3, 4-5.
37. Λουκ. 23, 43.

ἔχει ἤδη κατακριθῆ μόνος του».[38] Τί, λοιπόν; Ἔχει ἤδη κατακριθῆ; Καίτοι δὲν ἔγινεν ἀκόμη οὔτε ἀνάστασις, οὔτε κόλασις καὶ τιμωρία· πῶς, λοιπόν, ἤδη ἔχει κατακριθῆ;

Ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ πάλιν, «Ἐκεῖνος, ὅστις πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν», λέγει, «ἔχει μεταβῆ ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωήν»[39] B καὶ δὲν εἶπεν· «θὰ μεταβῆ εἰς τὸ μέλλον», ἀλλά, «ἤδη ἔχει μεταβῆ»· καὶ οὗτος πάλιν ἀπὸ τὸ κατόρθωμα, καὶ ἐκεῖνος πάλιν ἀπὸ τὸ ἁμάρτημά του. Καθώς, λοιπόν, ἐκεῖνος ἔχει καταδικασθῆ, ἂν καὶ μέχρι τώρα δὲν ἔχει ἀνακριθῆ, καὶ ὁ ἄλλος ἔχει μεταβῆ εἰς τὴν ζωήν, ἂν καὶ δὲν ἔχει πορευθῆ ἀκόμη, ἐκεῖνος μὲν ἀπὸ τὴν εὐγενῆ του πρᾶξιν, ὁ ἕτερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὁμιλεῖ ὡς τὰ πράγματα νὰ ἔχουν ἤδη γίνει, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν ἔχουν λάβει χώραν· ἔτσι καὶ πρὸς τὸν ληστὴν ὡμίλει. Καθ' ὅτι καὶ οἱ ἰατροί, ὅταν ἴδουν κάποιον ἑτοιμοθάνατον, λέγουν, ὅτι ἤδη ἀπέθανεν καὶ εἶναι νεκρός, καίτοι τὸν βλέπουν νὰ ἀναπνέῃ ἀκόμη. C Ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖνος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας, ἔχει ἀποθάνει διὰ τοὺς ἰατρούς· ἔτσι καὶ ὁ ληστής, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία περίπτωσις νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν καταστροφήν, εἰσῆλθεν πλέον εἰς τὸν Οὐρανόν.

Ἔτσι καὶ ὁ Ἀδὰμ ἤκουσεν, «Καθ' ἣν ἡμέραν φάγετε ἐκ τοῦ δένδρου θὰ ἀποθάνετε».[40] Τί λοιπόν; Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀπέθανον; Ὄχι· ἀλλ' ἔζησαν περισσότερον ἀπὸ ἐννεακόσια ἔτη, ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πῶς, λοιπόν, ὁ Θεὸς ἔλεγεν, ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν θὰ ἀποθάνετε; Ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασιν, ὄχι εἰς τὴν πραγματικότητα. Οὕτω καὶ ὁ ληστὴς εἰσῆλθεν εἰς τὸν Οὐρανόν. D Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος, ἀποδεικνύων οὕτω ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε δὲν ἀπήλαυσε τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀγαθῶν· περὶ τῶν προφητῶν καὶ περὶ τῶν δικαίων διαλεγόμενος, προσέθεσεν· «Αὐτοὶ ὅλοι ἀπέθανον μὲ τὴν πίστιν, χωρὶς νὰ λάβουν τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ τὰς εἶδον ἀπὸ μακράν, καὶ τὰς ἐχαιρέτησαν, διότι ὁ Θεὸς προέβλεψεν δι' ἡμᾶς κάτι καλύτερον διὰ νὰ μὴ φθάσουν ἐκεῖνοι εἰς τὴν τελειότητα χωρὶς ἡμᾶς».[41] Σεῖς δὲ νὰ φυλάσσετε ὅσα ἐλέχθησαν, νὰ ἐνθυμῆσθε ταῦ-

---

38. Ἰωάν. 3, 18.
39. Ἰωάν. 5, 24.
40. Γεν. 2, 17.
41. Ἑβρ. 11, 39, 40.

τα, καὶ εἰς ὅσους δὲν τὰ ἤκουσαν νὰ τὰ διδάσκετε, καὶ ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν ἂς μελετᾷ ἕκαστος. Διότι δὲν ὑπάρχει γλυκύτερον τῆς θείας ἀκροάσεως. Ἄκουσε τί λέγει δι' αὐτὴν ὁ προφήτης. «Πόσον γλυκὰ εἶναι τὰ θεῖά Σου λόγια εἰς τὸν λάρυγγά μου. Ε Εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὸ κηρίον εἰς τὸ στόμα μου».[42] Τοῦτο, λοιπόν, τὸ κηρίον νὰ παραθέσῃς εἰς τὴν ἑσπερινήν σου τράπεζαν, ὥστε νὰ τὴν γεμίσῃς μὲ πᾶσαν πνευματικὴν ἡδονήν. Δὲν βλέπετε τοὺς εὐπορωτέρους ἐκ τῶν ἀνθρώπων πῶς μετὰ ἀπὸ τὰς τροφὰς εἰσάγουν κιθαρῳδοὺς καὶ αὐλητάς; Θέατρον κάνουν ἐκεῖνοι τὴν οἰκίαν των· σὺ νὰ καταστήσῃς τὴν ἰδικήν σου οἰκίαν Οὐρανόν· θὰ τὴν κάμῃς δέ, ὄχι ἀντικαθιστῶν τοὺς τοίχους, οὔτε ἀλλάσσων τὰ θεμέλια, ἀλλὰ καλῶν τὸν Δεσπότην τῶν Οὐρανῶν εἰς τὴν τράπεζάν σου. Ὁ Θεὸς δὲν αἰσχύνεται τοιαῦτα δεῖπνα. Διότι ὅπου διδασκαλία πνευματική, ἐκεῖ καὶ σωφροσύνη καὶ σεμνότης καὶ ἐπιείκεια· 683 Α ὅπου εὑρίσκονται ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ παιδία, καὶ ὁμόνοια καὶ φιλία, καὶ εἶναι ἑνωμένοι μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀρετῆς, ἐκεῖ εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς εὑρίσκεται. Διότι δὲν ζητεῖ χρυσῆν στέγην, οὔτε ἀπαστράπτοντας κίονας, οὔτε κάλλη μαρμάρων, ἀλλὰ ὡραιότητα ψυχῆς, καὶ εὐμορφίαν διανοίας καὶ τράπεζαν πλήρη δικαιοσύνης καὶ ἔχουσαν καρποὺς ἐλεημοσύνης.

Καὶ ἂν ἴδῃ τέτοιαν τράπεζαν, ἀμέσως συμμετέχει τοῦ συλλόγου καὶ παρακάθεται. Καθ' ὅσον αὐτὸς εἶναι Ἐκεῖνος, Ὅστις λέγει· «Μὲ εἴδετε νὰ πεινῶ, καὶ μὲ ἐθρέψατε».[43] Ὅταν, λοιπόν, ἀκούσῃς τὸν πτωχὸν κάτω νὰ φωνάζῃ δυνατά, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὴν τράπεζαν δώσῃς κάτι εἰς τὸν πτωχόν, Β ἐκάλεσες τὸν Δεσπότην εἰς τὸ τραπέζι σου μέσῳ τοῦ δούλου, καὶ ἐγέμισες αὐτὴν ἀπὸ εὐλογίας, καὶ διὰ τῆς προσφορᾶς ταύτης συνετέλεσες τὰ μέγιστα, ὥστε νὰ σοῦ πληρωθοῦν αἱ ἀποθῆκαι μὲ πολλὰ ἀγαθά. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, Ὅστις δίδει τὸν ἄρτον πρὸς βρῶσιν, καὶ τὸν σπόρον εἰς τὸν γεωργόν, εἴθε διὰ τῆς χάριτός Του νὰ πληθύνῃ τοὺς σπόρους σας καὶ νὰ αὐξήσῃ τοὺς καρποὺς τῆς δικαιοσύ-

42. Ψαλμ. 118, 103.
43. Ματθ. 25, 35.

νης εἰς πάντας ὑμᾶς, καὶ εἴθε νὰ σᾶς ἀξιώσῃ καὶ τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν· τῆς ὁποίας ὅλοι ἡμεῖς εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, C μετὰ τοῦ Ὁποίου καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει δόξα, τιμή, δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΕΙΜΕΡΙΝΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΕΝΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΤΟ ΝΑ ΛΑΒΗ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ.

Ἡ μὲν συγκέντρωσις τῶν νεφῶν ἔκαμε τὴν ἡμέραν πολὺ σκοτεινήν· 683 D ἡ δὲ ἄφιξις τοῦ διδασκάλου τὴν κατέστησεν πολὺ εὐχάριστον. Διότι ὁ ἥλιος ποὺ ἀφήνει τὰς ἀκτῖνας ἀπὸ τὸ μέσον τῆς κορυφῆς τῶν οὐρανῶν, δὲν φωτίζει τόσον τὰ σώματα, ὅσον ἡ ὄψις τοῦ φιλοστόργου πατρός, ἡ ὁποία στέλνει τὰς ἀκτῖνας ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ θρόνου καὶ φωτίζει τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος γνωρίζει καλῶς, καὶ δὲν ἦλθεν πρὸς ἡμᾶς μόνος, ἀλλὰ προσῆλθεν φέρων μαζί του χορὸν ἐπισκόπων, ὥστε τὸ φῶς νὰ εἶναι περισσότερον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐκκλησία μας ἀγάλλεται, καὶ πηδοῦν ἀπὸ χαρὰν τὰ ποίμνια, καὶ ἡμεῖς μετὰ μεγαλυτέρας προθυμίας ἀρχίζομεν τὴν ὁμιλίαν.

Διότι ὅπου συγκέντρωσις ποιμένων, ἐκεῖ καὶ ἀσφάλεια τῶν προβάτων. E Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ναῦται χαίρονται, ὅταν εἶναι παρόντες πολλοὶ κυβερνῆται· καθ' ὅσον ὅταν εἶναι γαλήνη καὶ δὲν ὑπάρχει ἄνεμος, τοὺς ἀνακουφίζουν τὸν κόπον τῆς κωπηλασίας μὲ τὰ πηδάλια· ὅταν δὲ εἶναι θαλασσοταραχή, διὰ τῆς τέχνης καὶ διὰ τῆς πολλῆς δυνάμεως καταστέλλουν τὰ κύματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς λαμβάνοντες θάρρος, ἂς κατευθύνωμεν τὸν λόγον εἰς διδασκαλίαν, ἀφοῦ ἀναθέσομεν τὸ πᾶν εἰς τὰς προσευχάς των. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ἡ ὁμιλία μας κατανοητὴ καὶ σαφεστέρα, θὰ ὑπενθυμίσωμεν συντόμως καὶ ὅσα χθὲς ἐλέχθησαν πρὸς χάριν ὑμῶν.

Σᾶς εἶπον ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν βρῶσιν ἐκ τοῦ δένδρου, ἐγνώριζε τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρὸν ὁ ἄνθρωπος, καὶ δὲν

ἔλαβεν μετὰ τὴν γεῦσιν ταύτην τὴν γνῶσιν. 684 A Σᾶς εἶπον διατὶ ἐλέγετο δένδρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ πῶς συνήθεια εἰς τὴν Γραφὴν εἶναι, ὅταν ἕνα πρᾶγμα γίνῃ πλησίον ἑνὸς τόπου ἢ χρόνου, ἀπὸ τοῦ πράγματος νὰ λαμβάνῃ τὸ ὄνομα ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος. Σήμερον εἶναι ἀνάγκη αὐτὴν τὴν ἐντολὴν νὰ ἀναγνώσωμεν διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγόρευσε τὴν βρῶσιν ἐκ τοῦ δένδρου. Ποία, λοιπόν, εἶναι αὐτή; «Καὶ διέταξεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ κάθε δένδρον, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ Παραδείσου, δύνασαι νὰ φάγῃς».[1] Θεῖος εἶναι ὁ νόμος, ἀλλὰ ἂς προσέχωμεν. Διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀναγιγνώσκουν γράμματα τοῦ βασιλέως, ἐγείρουν ὁλόκληρον τὸ θέατρον, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς ποὺ πρόκειται νὰ ἀναγνώσωμεν ὄχι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς νόμους, B πρέπει νὰ ἐντείνωμεν τὴν διάνοιαν καὶ νὰ προσέχωμεν εἰς ὅσα λέγονται. Γνωρίζω ὅτι μερικοὶ κατηγοροῦν τὸν Νομοθέτην, καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ νόμος εἶναι αἴτιος τοῦ παραπτώματος. Εἰς τοῦτο, λοιπόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ σταθῶμεν κατὰ πρῶτον καὶ νὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων, ὅτι τὸν νόμον τὸν ἔδωσεν, ὄχι ἐπειδὴ ἐμίσει τὸν ἄνθρωπον, οὔτε ἐπειδὴ ἤθελεν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ἡμετέραν φύσιν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπην καὶ πρόνοιαν. Ὅτι δὲ πρὸς βοήθειαν μᾶς τὸν ἔδωσεν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἡσαΐας· «Τὸν Νόμον εἰς βοήθειαν ἡμῶν ἔδωσεν».[2] Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μισεῖ, δὲν βοηθεῖ. Πάλιν ὁ Προφήτης βοᾷ· «Λύχνος ποὺ φωτίζει τὴν πορείαν τῆς ζωῆς μου εἶναι ὁ Νόμος Σου, C καὶ φῶς εἰς τὰς ὁδοὺς μου».[3]

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μισεῖ, δὲν διαλύει τὸ σκότος μὲ τὸ φῶς τοῦ λύχνου, οὔτε καθοδηγεῖ μὲ φῶς ἐκεῖνον ποὺ περιπλανᾶται.

Πάλιν ὁ Σαλομών· «Ἡ ἐντολὴ τοῦ Νόμου εἶναι λύχνος, καὶ φῶς, καὶ ζωή, καὶ ἔλεγχος καὶ παιδαγωγία».[4]

Ἰδοὺ ὄχι βοήθεια μόνον, οὔτε λύχνος μόνον, ἀλλὰ καὶ φῶς καὶ ζωή· αὐτὰ δὲν εἶναι γνωρίσματα ἑνὸς ποὺ μισεῖ, οὔτε πάλιν ἄλλου ποὺ θέλει νὰ καταστρέψῃ, ἀλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὰ ἐκείνου ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ ἀνεγείρῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Ἰουδαΐ-

1. Γεν. 2, 16.
2. Ἡσ. 8, 20.
3. Ψαλμ. 118, 105.
4. Παροιμ. 6, 23.

ον ἀπευθυνόμενος, καὶ δεικνύων πόσην ὠφέλειαν ἔφερεν ὁ Νόμος, καὶ ὅτι εἶναι ἀνάπαυσις, ὄχι βάρος τῆς φύσεώς μας, ἔλεγεν· «Ἰδού, σὺ Ἰουδαῖος ὀνομάζεσαι καὶ ἀναπαύεσαι εἰς τὸν νόμον».[5] Βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἔδωσεν, ὄχι διὰ νὰ καταπιέση τὴν φύσιν ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν ἀναπαύση; D Ἐπιθυμεῖς νὰ μάθης ὅτι καὶ διὰ νὰ τὴν τιμήση; Πρὸ πάντων, λοιπόν, καὶ ταῦτα ἀρκετὰ εἶναι νὰ ἀποδείξουν τὴν τιμὴν καὶ τὴν πρόνοιαν, πλὴν καὶ ἀπὸ ἄλλας μαρτυρίας αὐτὸ τοῦτο θὰ σοῦ τὸ φανερώσω. «Νὰ ψάλλης ὕμνους», λέγει, «ὦ Ἱερουσαλήμ, εἰς τὸν Κύριον· Νὰ δοξολογῇς τὸν Θεόν σου, ὦ Σιών· διότι ἐστερέωσε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου. Ηὐλόγησε τοὺς υἱούς σου, οἵτινες ἀνήκουν εἰς σέ· Αὐτὸς ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σύνορά σου καὶ σὲ τρέφει μὲ ἐκλεκτὸν σῖτον».[6] Ἔπειτα ἀφοῦ εἶπεν καὶ διὰ τὴν εὐεργεσίαν τῆς ὑπολοίπου δημιουργίας, ἡ ὁποία μᾶς χορηγεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν, E προσέθεσεν καὶ τὴν ἐξαίρετον καὶ μεγαλυτέραν, λέγων ἀκριβῶς οὕτω· «Αὐτὸς ἀποστέλλει τὸν λόγον του εἰς τὸν Ἰακώβ, καὶ τὰ δίκαια προστάγματα καὶ τὰς ἐντολάς του εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας. Δὲν συμπεριεφέρθη ὁμοίως ὁ Θεὸς εἰς κάθε ἔθνος, καὶ δὲν ἐφανέρωσε εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τὰς ἐντολάς του».[7] Πρόσεχε πόσα ἀγαθὰ ἀπηρίθμησεν.

Τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως, διότι λέγει· «Ἐστερέωσε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου», τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν πολέμων, «Αὐτός», λέγει, «ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σύνορά σου»· τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν· «Σὲ τρέφει μὲ ἐκλεκτὸν σῖτον». Ἀλλὰ ὅμως ἐξ ὅλων τούτων τὴν παράδοσιν τῆς ἐντολῆς ἀπέδειξεν τιμιωτέραν. Διότι καὶ ἀπὸ τὴν ἀσφάλειαν, καὶ ἀπὸ τὴν εἰρήνην 685 A καὶ ἀπὸ τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν πολέμων, καὶ ἀπὸ τὸ νὰ ἔχωμεν ὑγιῆ καὶ πολλὰ τέκνα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν, πολὺ μεγαλύτερον δῶρον εἶναι τὸ νὰ λάβη τὸν Νόμον, καὶ νὰ μάθη τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἔθεσε μετὰ ἀπὸ ὅλα τελευταῖον, ὡς τὸ σπουδαιότερον, καὶ ὡς σύνδεσμον ὅλων τῶν ἀγαθῶν, καὶ προσέθεσε λέγων· «Δὲν συμπεριεφέρθη ὁμοίως ὁ Θεὸς εἰς κάθε ἔθνος».

5. Ρωμ. 2, 17.
6. Ψαλμ. 147, 2 - 8.
7. Ψαλμ. 147, 9.

Ὁμοίως, πῶς ὁμοίως; Καθ' ὅσον καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα ἀπηρίθμησεν, πολλοὶ ἀπήλαυσαν πολλὰς φοράς. Ἀλλὰ δὲν ὁμιλῶ, λέγει, δι' ὅσα ἐλέχθησαν, ἀλλὰ διὰ τὸν Νόμον, διὰ τὸ ὅτι «δὲν συμπεριεφέρθη ὁμοίως ὁ Θεὸς εἰς πᾶν ἔθνος».[8] Καὶ διὰ τοῦτο προσέθεσεν· «Καὶ τὰς ἐντολάς του δὲν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτά». Βλέπεις πῶς ὁ Νόμος εἶναι B ἀνώτερος ἐξ ὅλων τῶν ἀπηριθμημένων ἀγαθῶν;

Τοῦτο καὶ ὁ Ἱερεμίας ἐδήλωσε· διότι ὅταν ἐθρήνει τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ εὑρισκομένους, ἔλεγεν· «Διατί εἶσαι εἰς τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν σου, ὦ Ἰσραηλιτικὲ λαέ; Διότι ἐγκατέλειψες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας».[9] Καλῶν οὕτω τὸν Νόμον. Καὶ καθὼς ἡ πηγὴ σχηματίζει πολλὰ ρυάκια πανταχόθεν, ἔτσι καὶ ὁ Νόμος, ἀπὸ πολλὰ μέρη ἀφήνει τὰς ἐντολὰς καὶ ποτίζει τὰς ψυχάς μας. Ἔπειτα δηλῶν τὴν ἐξαιρετικὴν τιμήν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὸν Νόμον, ἔλεγεν· «Δὲν ἠκούσθη νὰ γίνεται λόγος εἰς τὴν Χαναὰν δι' αὐτὴν τὴν σοφίαν, οὔτε ἐθεάθη εἰς Θαιμάν, οὔτε οἱ υἱοὶ τῆς Ἄγαρ, οἱ ἔμποροι, οὔτε οἱ ζητοῦντες τὰς ὁδοὺς τῆς σοφίας ἐγνώρισαν αὐτήν, οὔτε τοὺς δρόμους αὐτῆς ἐνεθυμήθησαν».[10] C Καὶ δεικνύων ὅτι εἶναι πνευματική τις καὶ θείας προελεύσεως «Ποῖος», λέγει, «ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κατέβασεν αὐτήν»;[11] Μετὰ ταῦτα προσέθεσεν· «Οὗτος εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν. Οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ὅμοιος πρὸς Αὐτόν. Οὗτος εὗρεν ὅλην τὴν ὁδὸν τῆς σοφίας καὶ ἔδωσεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἰακὼβ τὸν δοῦλόν Του, καὶ εἰς τὸν ἠγαπημένον Του Ἰσραήλ».[12]

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν· «Δὲν συμπεριεφέρθη ὁμοίως ὁ Θεὸς εἰς πᾶν ἔθνος, καὶ τὰς ἐντολάς του δὲν ἐφανέρωσε εἰς αὐτά».[13] Τοῦτο, λοιπόν, καὶ Παῦλος ὑπαινίσσετο ὅταν ἔγραφε· «Ποῖον εἶναι τὸ πλεονέκτημα τοῦ Ἰουδαίου ἢ ποία ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;»[14] Πολλὴ μεγάλη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

Πρῶτον, διότι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐμπιστευμένα

8. Ψαλμ. 147, 9.
9. Βαρ. 3, 10, 12.
10. Βαρ. 3, 22 - 23.
11. Βαρ. 3, 29.
12. Βαρ. 3, 36 - 37.
13. Ψαλμ. 147, 9.
14. Ρωμ. 3, 1.

εἰς αὐτούς. D Βλέπεις πῶς καὶ αὐτὰς ἡρμήνευσε τό· «Δὲν συμπεριεφέρθη ὁμοίως ὁ Θεὸς εἰς πᾶν ἔθνος, καὶ τὰς ἐντολάς του δὲν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτά»;[15] Διότι ἐὰν τὸ προνόμιον τοῦ Ἰουδαίου εἶναι τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐτιμήθησαν μὲ τὴν προσφορὰν τοῦ γραπτοῦ Νόμου, ἑπομένως ὁ Θεὸς τὸν Νόμον μᾶς παρέδωσεν, ὄχι διὰ νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν ζωὴν ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν τιμήσῃ. Καὶ δὲν μᾶς ἐτίμησεν μόνον διὰ τούτου, δηλαδὴ μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ Νόμου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ὁ Ἴδιος μᾶς τὸν παρέδωσεν. Καθ' ὅσον καὶ τοῦτο εἶναι μέγιστον εἶδος τιμῆς, τὸ ὄχι μόνον νὰ μᾶς παράσχῃ τὰ ἀγαθά, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ Του νὰ μᾶς τὰ παράσχῃ.

E Ὅτι ὅμως μέγα εἶναι τὸ δῶρο τοῦτο, ἄκουσε καὶ τὸν Παῦλον ποὺ τὸ ἀποδεικνύει. Βλέπων δηλαδὴ τοὺς Ἰουδαίους νὰ εἶναι ὑπερήφανοι, διότι οἱ Προφῆται ἦλθον πρὸς αὐτοὺς καὶ θέλων νὰ μετριάσῃ τὸν ἐγωϊσμόν των, παραδέχεται ὅτι ἡμεῖς ἀπηλαύσαμεν μεγαλυτέρας τιμῆς, οἵτινες, ὄχι διὰ δούλου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Δεσπότου ἐτύχαμεν τῆς διδασκαλίας, ἔτσι κάπως λέγει, γράφων πρὸς τοὺς Ἑβραίους· «Πολλὰς φορὰς καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους κατὰ τὴν πρὸ Χριστοῦ ἐποχὴν ὡμίλησεν ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, κατὰ τὰς τελευταίας δὲ αὐτὰς ἡμέρας, μᾶς ὡμίλησεν διὰ τοῦ Υἱοῦ».[16] Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος· «Ὄχι μόνον θὰ σωθῶμεν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ· καυχώμεθα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ Ὁποίου ἐλάβομεν τὴν συμφιλίωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ».[17]

686 A Βλέπεις αὐτὸν ποὺ δὲν καυχᾶται μόνον διὰ τὴν συμφιλίωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ὅτι ἐλάβομεν αὐτὴν μέσῳ τοῦ Χριστοῦ; Καὶ πάλιν καυχώμενος διὰ τὴν ἀνάστασιν, λέγει· «Ὁ Ἴδιος ὁ Κύριος θὰ καταβῇ ἐξ οὐρανοῦ».[18] Βλέπε πῶς καὶ ἐκεῖ τὸ πᾶν γίνεται διὰ τοῦ Δεσπότου· καὶ ἐδῶ ὄχι διὰ ὑπηρέτου τινός, ὄχι διὰ Ἀγγέλου καὶ Ἀρχαγγέλου, ἀλλὰ Αὐτὸς ὁ Ἴδιος ἔδωσε τὴν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἀδάμ, τιμῶν οὕτω τὸν ἄνθρωπον μὲ διπλῆν τιμήν, δηλαδὴ

15. Ψαλμ. 147, 9.
16. Ἑβρ. 1, 1-2.
17. Ρωμ. 5, 11.
18. Α' Θεσσ. 4, 16.

μὲ τὸ νὰ τοῦ δώσῃ τὸν Νόμον, καὶ ὁ Ἴδιος νὰ τὸν προσφέρῃ. Πῶς, λοιπόν, ἡμάρτησεν ἐκεῖνος; Ἕνεκα τῆς ῥαθυμίας του· καὶ ἀποδεικνύουν τοῦτο, ὅσοι ἔλαβον νόμον καὶ δὲν ἡμάρτησαν, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ τὰ διατασσόμενα ἔπραξαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ βλέπω ὁ καιρὸς μᾶς πιέζει B θὰ συνεχίσω τὸν λόγον εἰς ἄλλην ὁμιλίαν.

Σεῖς δὲ νὰ φυλάσσετε ὅσα ἐλέχθησαν, νὰ ἐνθυμῆσθε ταῦτα, καὶ εἰς ὅσους δὲν τὰ ἤκουσαν νὰ τὰ διδάσκετε, καὶ ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν ἂς μελετᾷ ἕκαστος. Διότι δὲν ὑπάρχει γλυκύτερον τῆς θείας ἀκροάσεως. Ἄκουσε τί λέγει δι' αὐτὴν ὁ προφήτης· «Πόσον γλυκὰ εἶναι τὰ θεῖά Σου λόγια εἰς τὸν λάρυγγά μου. Εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπὸ τὸ μέλι καὶ τὸ κηρίον εἰς τὸ στόμα μου».[19] Τοῦτο, λοιπόν, τὸ κηρίον νὰ παραθέσῃς εἰς τὴν ἑσπερινήν σου τράπεζαν, ὥστε νὰ τὴν γεμίσῃς μὲ πᾶσαν πνευματικὴν ἡδονήν. Δὲν βλέπετε τοὺς εὐπορωτέρους ἐκ τῶν ἀνθρώπων, πῶς μετὰ ἀπὸ τὰς τροφὰς εἰσάγουν κιθαρῳδοὺς καὶ αὐλητάς; Θέατρον κάνουν ἐκεῖνοι τὴν οἰκίαν των· σὺ νὰ καταστήσῃς τὴν ἰδικήν σου οἰκίαν οὐρανόν· C θὰ τὴν κάμῃς δέ, ὄχι ἀντικαθιστῶν τοὺς τοίχους, οὔτε ἀλλάσσων τὰ θεμέλια, ἀλλὰ καλῶν τὸν Δεσπότην τῶν οὐρανῶν εἰς τὴν τράπεζάν σου. Ὁ Θεὸς δὲν αἰσχύνεται τοιαῦτα δεῖπνα. Διότι ὅπου διδασκαλία πνευματική, ἐκεῖ καὶ σωφροσύνη καὶ σεμνότης καὶ ἐπιείκεια· ὅπου εὑρίσκονται ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ παιδία, καὶ ὁμόνοια καὶ φιλία, καὶ εἶναι ἑνωμένοι μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀρετῆς, ἐκεῖ εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς εὑρίσκεται. Διότι δὲν ζητεῖ χρυσῆν στέγην, οὔτε ἀπαστράπτοντας κίονας, οὔτε κάλλη μαρμάρων, ἀλλὰ ὡραιότητα ψυχῆς, καὶ εὐμορφίαν διανοίας καὶ τράπεζαν πλήρη δικαιοσύνης, καὶ ἔχουσαν καρποὺς ἐλεημοσύνης.

D Καὶ ἂν ἴδῃ τέτοιαν τράπεζαν, ἀμέσως συμμετέχει τοῦ συλλόγου καὶ παρακάθεται. Καθ' ὅσον Αὐτὸς εἶναι Ἐκεῖνος, Ὅστις λέγει· «Μὲ εἴδετε νὰ πεινῶ καὶ μὲ ἐθρέψατε».[20] Ὅταν, λοιπόν, ἀκούσῃς τὸν πτωχὸν κάτω νὰ φωνάζῃ δυνατά, καὶ ἐκ τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τῆς τραπέζης δώσῃς κάτι εἰς τὸν πτωχόν, ἐκάλεσες τὸν Δεσπότην εἰς τὴν τράπεζάν σου μέσῳ τοῦ δούλου, καὶ τὸν ἐγέμισες

19. Ψαλμ. 118, 103.
20. Ματθ. 25, 35.

μὲ εὐλογίας, καὶ διὰ τῆς προσφορᾶς ταύτης, συνετέλεσες τὰ μέγιστα, ὥστε νὰ σοῦ πληρωθοῦν αἱ ἀποθῆκαι μὲ πολλὰ ἀγαθά. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, Ὅστις δίδει τὸν ἄρτον πρὸς βρῶσιν, καὶ τὸν σπόρον εἰς τὸν γεωργόν, εἴθε διὰ τῆς χάριτός Του, νὰ πληθύνῃ τοὺς σπόρους σας Ε καὶ νὰ αὐξήσῃ τοὺς καρποὺς τῆς δικαιοσύνης εἰς πάντας ὑμᾶς, καὶ εἴθε νὰ σᾶς ἀξιώσῃ καὶ τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν· τῆς ὁποίας ὅλοι ἡμεῖς εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ Ὁποίου καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει δόξα, τιμή, δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

687 Α ΕΙΣ ΤΟ ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΛΕΓΧΩΜΕΝ ΤΑ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΑΣ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΝΟΩΜΕΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΤΩΚ, ΚΑΙ ΔΙΑΤΙ Ο ΑΒΡΑΜ ΕΚΛΗΘΗ ΑΒΡΑΑΜ, ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΝΩΕ· ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΙ ΔΙΚΑΙΟΙ ΔΕΝ ΕΚΑΛΟΥΝΤΟ ΧΩΡΙΣ ΑΙΤΙΑΝ ΜΕ ΑΥΤΑ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ, ΑΛΛΑ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ ΘΕΟΥ.

Ἂν μὲν σᾶς ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζετε, τί σᾶς ἔχομεν εἴπει, τί δὲ ὑπολείπεται νὰ σᾶς εἴπωμεν, καὶ ποῦ ἀφήσαμεν τὸν λόγον προηγουμένως, ἀπὸ ποῖον δὲ σημεῖον πρέπει σήμερον νὰ ἀρχίσωμεν αὐτόν, Β ἀμέσως θὰ ἤρχιζον ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῶν προηγουμένων. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες τότε μὲ ἤκουσαν πολλοὶ δὲν ἔχουν ἔλθει σήμερον, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδῶ εὑρισκομένους τώρα, ἀρκετοὶ δὲν τὸν ἤκουσαν τότε, ἡ διαφορὰ τῶν ἀκροατῶν καθιστᾷ ἀναγκαίαν εἰς ἡμᾶς τὴν περίληψιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν· ἔτσι καὶ εἰς ὅσους ἐξ ἀρχῆς ἔχουν παρακολουθήσει τὸν λόγον, θὰ παγιωθοῦν ταῦτα περισσότερον, ἐνθυμούμενοι πάλιν ὅσα ἤκουσαν· ἐπὶ πλέον διὰ τοὺς ἀπουσιάσαντας κατὰ τὰς προηγουμένας ὁμιλίας ἡ ζημία δὲν θὰ εἶναι τόσον μεγάλη, ἐπειδὴ ὁ λόγος θὰ τοὺς κάνῃ γνωστὴν ἐξ ἀρχῆς τὴν διδασκαλίαν. Καὶ ὅμως ἴσως ἤθελον εἴπει οἱ τακτικῶς προσερχόμενοι: — Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν θὰ ἔπρεπεν νὰ ἐπαναληφθοῦν, ὅσα ἔχουν λεχθῆ, διὰ νὰ σωφρονισθοῦν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν 688 Α καὶ νὰ γίνουν καλύτεροι, ἀφοῦ ἀπουσίασαν καὶ περιεφρόνησαν τὰς ἱερὰς συνάξεις. Ἐγὼ μὲν σᾶς ἐπαινῶ, διότι τόσον πολὺ λυπεῖσθε διὰ τὴν ραθυμίαν τῶν ἀδελφῶν σας, καὶ τὸν ζῆλον θαυμάζω· θέλω ὅμως εἰς τὸν ζῆλον νὰ προσθέσω καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Διότι ζῆλος ἄνευ συγγνώμης, δὲν εἶναι ζῆλος, ἀλλὰ μᾶλλον θυμός, καὶ νουθεσία μὴ ἔχουσα φιλανθρωπίαν, ὁμοιάζει μὲ ἐγωϊσμόν. Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ πολύ, μὲ ἀγάπην νὰ κρίνετε τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον σας. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος, ὅστις βλέπει τὰ τραύματα τῶν ἀδελφῶν χωρὶς ἐπιείκειαν, ἐὰν ποτὲ καὶ ὁ ἴδιος ἀ-

μαρτήση, δὲν θὰ εὕρῃ οὐδένα νὰ τοῦ ἀποδώσῃ συγχώρησιν· B ὁμοίως καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρίνει τὰ παραπτώματα τῶν πλησίον μὲ ἐπιείκειαν, ἐὰν ποτὲ ἁμαρτήσῃ, πολλοὺς θὰ ἴδῃ νὰ τοῦ δίδουν τὸ χέρι. Καὶ ταῦτα λέγω τώρα, ὄχι διότι θέλω νὰ αὐξήσω τὴν ραθυμίαν τῶν ἀπουσιασάντων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ κάμω τὴν φροντίδα σας δι' ἐκείνους μεγαλυτέραν, καὶ νὰ γίνεται αὐτὴ μὲ λογικὴν καὶ μὲ ἀγάπην. Καθ' ὅσον καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν προηγουμένην ἡμέραν πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους ἐναντίον αὐτῶν ἀπευθύναμεν, καὶ δὲν τοὺς ὠνομάσαμεν οὔτε ἀνθρώπους,[1] καθὼς ἐνθυμεῖσθε, καὶ τοὺς δύο κορυφαίους προφήτας ἐστήσαμεν ὡς κατηγόρους αὐτῶν·

C Καὶ ὁ μὲν λέγει· «Ὅταν ἦλθα, δὲν συνήντησα ἄνθρωπον νὰ ὑπακούσῃ· σᾶς ἐκάλεσα καὶ δὲν ὑπακούσατε».[2] Καὶ ὁ ἄλλος φωνάζει δυνατὰ καὶ λέγει· «Πρὸς ποῖον νὰ ὁμιλήσω καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶ; Διότι τὰ ὦτα αὐτῶν εἶναι ἀπερίτμητα καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀκούσουν».[3] Καὶ πολὺ τοὺς ἐλυπήσαμεν μὲ τόσα καὶ τέτοια λόγια. Ἀλλὰ τώρα

1. Πολλάκις ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ πρὸς διόρθωσιν καὶ ἀνόρθωσιν τῶν ἀκροατῶν του δριμεῖαν, δριμυτάτην γλῶσσαν. Πολλάκις καταδιώκει τοὺς ζῶντας μακρὰν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ ἔσχατον στάδιον, τοῦ ζώου, καὶ δὲν διστάζει νὰ ἐλέγξῃ τοὺς δουλεύοντας εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ εἰς τὰ πάθη καὶ νὰ ὀνομάσῃ καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ τούτους, ὄχι ἀνθρώπους, ὄχι ἄλογα ζῷα, ἀλλὰ καὶ δαίμονας καὶ τοὺς θέτει εἰς χειροτέραν θέσιν. Εἰς τὴν Δ' ὁμιλίαν τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὑπ' ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον κινούμενος καὶ μὲ πόνον ψυχῆς ἐκσπᾷ εἰς πύρινον ἔλεγχον! «Πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, δυνήσομαί σε ἐπιγνῶναι τὸν πιστόν, τῶν εἰρημένων ἁπάντων τἀναντία ψηφιζομένων; Καὶ τί λέγω τὸν πιστόν; Οὐδὲ γάρ, εἰ ἄνθρωπος εἶ, σαφῶς δύναμαι μαθεῖν. Ὅταν γὰρ λακτίζῃς μὲν ὥσπερ ὄνος, σκιρτᾷς δὲ ὥσπερ ταῦρος, χρεμετίζῃς δὲ ἐπὶ γυναιξὶν ὥσπερ ἵππος· καὶ γαστριμαργῇς μὲν ὥσπερ ἄρκτος, πιαίνῃς δὲ τὴν σάρκα ὥσπερ ἡμίονος, μνησικακῇς δὲ ὥσπερ κάμηλος· καὶ ἁρπάζῃς μὲν ὡς λύκος, ὀργίζῃ δὲ ὡς ὄφις, πλήττῃς δὲ ὡς σκορπίος, ὕπουλος δὲ ᾖς ὥσπερ ἀλώπηξ, ἰὸν δὲ πονηρίας διατηρῇς ὥσπερ ἀσπὶς καὶ ἔχις, πολεμῇς δὲ κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὥσπερ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, πῶς δυνήσομαί σε μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἀριθμεῖν, οὐχ ὁρῶν ἐν σοὶ τῆς τοιαύτης φύσεως τοὺς χαρακτῆρας; Κατηχουμένου γὰρ καὶ πιστοῦ διαφορὰν ζητῶν, κινδυνεύω μηδὲ ἀνδρὸς καὶ θηρίου εὑρεῖν διαφοράν. Τί γάρ σε εἴπω, θηρίον; Ἀλλὰ τὰ θηρία ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαττωμάτων κατέχεται· σὺ δέ, ὁμοῦ συμφορήσας πάντα, πορρωτέρω τῆς ἐκείνων ἀλογίας ἐδέξεις. Ἀλλὰ δαίμονά σε προσείπω; Ἀλλὰ δαίμων οὔτε γαστρὸς δουλεύει τυραννίδι, οὔτε χρημάτων ἐρᾷ. Ὅταν οὖν καὶ θηρίων καὶ δαιμόνων ἐλαττώματα πλείονα ἔχῃς, πῶς σε ἄνθρωπον καλέσομεν; Εἰπέ μοι; Εἰ δὲ ἄνθρωπόν σε οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, πῶς σε προσεροῦμεν πιστόν;».

2. Ἡσ. 50, 2.

3. Ἱερ. 6, 10.

πάλι τοὺς παρακαλοῦμεν· καθ' ὅτι οὕτω διέταξε καὶ ὁ Παῦλος λέγων· «Ἔλεγξε, ἐπίπληξε, παρακάλεσε».[4] Διότι, δὲν πρέπει συνεχῶς τοῦτο μόνον νὰ γίνεται οὔτε πάλιν μόνον τὸ ἄλλο, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἀφοῦ τὰ ἀναμίξωμεν νὰ κάνωμεν ἔτσι μεγαλυτέραν τὴν ὠφέλειαν. Καθ' ὅσον, ἐὰν τοὺς ἐλέγχωμεν συνεχῶς, D θὰ καταστήσωμεν αὐτοὺς περισσότερον ἀναισχύντους· ἂν πάλιν συνεχῶς τοὺς παρακαλῶμεν, θὰ τοὺς κάνωμεν ραθυμοτέρους. Διὰ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ οἱ ἰατροὶ δὲν κόπτουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιδένουν τὰ τραύματα· οὔτε συνεχῶς πικρὰ φάρμακα ἐπιβάλλουν, ἀλλὰ καὶ κατευναστικὰ πολλάκις δίδουν· μὲ ἐκεῖνα μέν, τὰ πρῶτα, τὸ σεσηπὸς μέρος ἀποκαθαίρουν, μὲ αὐτὰ δέ, τὰ δεύτερα, ἀνακουφίζουν τὸν πόνον ποὺ προξενοῦν ἐκεῖνα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Παῦλος· «Ἀδελφοί, ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ περιπέσῃ εἰς ἁμαρτήματα, σεῖς οἱ πνευματικοὶ νὰ τὸν διορθώνετε μὲ πνεῦμα ἐπιεικείας, καὶ νὰ προσέχῃς τὸν ἑαυτόν σου μήπως καὶ σὺ πέσῃς εἰς ἁμαρτίαν».[5] E Ἀρίστη παραίνεσις, τελεία συμβουλή, ἔχουσα πολλὴν φροντίδα καὶ δεικνύουσα σπλάγχνα πατρικά· πράγματι ἀδελφοί, τὰ λόγια ἀνήκουν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Παύλου! Ἀμέσως διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς συγγενείας ἀπέσπασεν τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀκροατοῦ. Ὡς νὰ λέγῃ· Ἐγεννήθης μὲ τοὺς ἰδίους πόνους, μὲ τὰς αὐτὰς τροφὰς ἐμεγάλωσες, εἶχες τὸν ἴδιον πατέρα, συμμετέσχες εἰς τὴν αὐτὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν· τὴν συγγένειαν, λοιπόν, ταύτην νὰ δεικνύῃς καὶ διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἁμαρτημάτων. «Ἐὰν προληφθῇ». Δὲν εἶπεν, «ἐὰν ἁμαρτήσῃ», ἀλλὰ κατέφυγεν εἰς ἁμαρτίαν, ἡ ὁποία συγχωρεῖται. 689 A Διότι τὸ «Ἐὰν προληφθῇ» σημαίνει, ἐὰν ἐπηρεασθῇ, ἐὰν ἀπατηθῇ, δηλώνων ἔτσι ὄχι ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἁμαρτάνει ἐκ προμελέτης, ἀλλὰ ἐκεῖνον, ὅστις σπουδάζει μὲν νὰ σταθῇ ὄρθιος, ἀλλὰ ἐξ ἐνεργείας διαβολικῆς πίπτει. Διότι αὐτὸς δὲν εἶναι τόσον ἄξιος κατηγορίας ὅσον συγγνώμης· «Ἐὰν προσβληθῇ ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ διαβόλου». Πάλιν εἰς ἕτερον εἶδος συγγνώμης καταφεύγει, τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τὴν ὁποίαν διὰ τοῦ ὀνόματος ἄνθρωπος δηλοῖ. Καθώς, λοιπόν, ὁ μέγας Ἰώβ, ὅταν ἤθελε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν

4. Β' Τιμ. 4, 2.

5. Γαλ. 6, 1.

παρὰ τοῦ Θεοῦ συγγνώμην, ἔλεγεν· «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ προνοεῖς δι' αὐτὸν καὶ θεραπεύεις τὰς ἁμαρτίας του;».[6] Ὁμοίως καὶ ἡμεῖς πράττομεν, ὅταν παρακαλοῦμεν διὰ κάποιον ἁμαρτήσαντα. B Ἄνθρωπος εἶναι, λέγομεν συνεχῶς, καὶ τὴν φύσιν ὑπενθυμίζομεν καὶ προβάλλομεν αὐτὴν πρὸς συγχώρησιν εἰς τὸν ἐξαγριωθέντα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καταφεύγει καὶ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῆς καὶ λέγει· «Ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ περιπέσῃ εἰς ἁμάρτημά τι».[7] Δὲν λέγει ἐν γένει τὰ μεγάλα ἁμαρτήματα, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὴν συγχώρησιν καὶ δὲν ἀξίζουν τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὰ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα. «Σεῖς οἱ πνευματικοί». Ἐκεῖνος ποὺ ἁμαρτάνει, ἄνθρωπος ὀνομάζεται, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ θὰ τὸν ἀνορθώσουν, πνευματικοὶ καλοῦνται. Ἐκεῖ ἔθεσε τὸ ὄνομα τῆς φύσεως, ἐδῶ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς ἀρετῆς. C Πολὺ μεγάλη δὲ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πνευματικοῦ. «Σεῖς οἱ πνευματικοί». Ἐὰν εἶσαι πνευματικός, δεῖξέ μου τὴν δύναμίν σου, ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικήν σου σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν πρὸς τοὺς ἁμαρτήσαντας. Διότι τοῦτο εἶναι γνώρισμα πνευματικοῦ ἀνθρώπου, νὰ μὴ περιφρονῇ τὰ ἴδιά του μέλη καὶ ἀδιαφορῇ δι' αὐτά. «Νὰ διορθώνετε τὸν ἁμαρτήσαντα». Νὰ τὸν κάμνετε, λέγει, ἐλεύθερον, ἀκαταγώνιστον, ἀκτύπητον ἀπὸ τὸν διάβολον. «Νὰ προσέχῃς τὸν ἑαυτόν σου μήπως καὶ σὺ πέσῃς εἰς ἁμαρτίαν».

Αὐτὴ εἶναι μεγίστη συμβουλή, ἀναγκαιοτάτη παραίνεσις. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐκεῖνος, ὅστις ἀκούει εἶναι λίθος, εἶναι ἀρκετὸν τὸ ῥητὸν νὰ τὸν ἐμβάλῃ εἰς φόβον, D καὶ νὰ συντελέσῃ καὶ οὗτος εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἁμαρτήσαντος.

Δὲν θέλεις, λέγει, ὡς ἀδελφὸς νὰ τὸν ἐλεήσῃς; Δὲν θέλεις ὡς ἄνθρωπος ποὺ εἶναι νὰ τοῦ δώσῃς συγγνώμην; Δὲν θέλεις, ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος ποὺ εἶσαι νὰ τοῦ δώσῃς τὸ χέρι; Νὰ ἐξετάσῃς τὰ ἰδικά σου, καὶ δὲν θὰ χρειασθῇς σύμβουλον διὰ νὰ βοηθήσῃς τὸν πεσόντα, ἀλλὰ μόνος καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου θὰ δεχθῇς τὴν συμβουλήν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; «Ὅταν σκέπτεσαι μήπως

6. Ἰὼβ 7, 17.
7. Γαλ. 6, 1

καὶ σὺ πέσῃς εἰς ἁμαρτίαν».[8] Δὲν εἶπεν· Διότι ὁπωσδήποτε καὶ σὺ θὰ ἁμαρτήσῃς, διὰ νὰ μὴ κάμῃ τὸν λόγον βαρύτερον· ἀλλὰ πῶς λέγει; «Μήπως ποτὲ καὶ σὺ ἁμαρτήσῃς. Ἴσως νὰ ἁμαρτήσῃς, ἴσως ὄχι. E Ἐπειδή, λοιπόν, τὸ μέλλον δὲν εἶναι φανερόν, ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσφέρῃς τὴν φιλευσπλαγχνίαν, μὲ ὅσα θὰ πράξῃς εἰς τὸν πλησίον, ὥστε, ἐὰν ποτὲ περιπλανηθῇς, θὰ εὕρῃς πολλὴν συγχώρησιν, ὡς συγκεντρωμένην εἰς ἀποθήκην. Δὲν εἶπεν· Μήπως καὶ σὺ ἁμαρτήσῃς ποτέ, μήπως καὶ σὺ πέσῃς ποτέ, ἀλλά· «Μήπως καὶ σὺ πειρασθῇς κάποτε». Προσέχετε ἀκριβῶς τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν λέξεων. Ἔδειξεν ὅτι ἔχομεν ἐχθρὸν ποὺ μᾶς πειράζει[9] ὁ δὲ πειράζων ἡμᾶς δὲν ἔχει ὡρισμένον καιρὸν ποὺ ἐπιτίθεται, ἀλλὰ συχνὰ καὶ ὅταν κοιμούμεθα καὶ ὅταν ῥαθυμοῦμεν μᾶς ἐπιτίθεται· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος ποὺ προσεβλήθη ἦτο ἄξιος συγχωρήσεως, ἐπειδὴ ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ πειράζοντος. 690 A Διότι ἡ μάχη δὲν ἦτο φανερά, οὔτε γνωστὸς ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ ἐπετέθη εἰς ἄνθρωπον ποὺ δὲν τὸ ἤξευρεν, καὶ διὰ τοῦτο ἐνίκησεν. Ἔτσι κάμνουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πλέουν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον. Καὶ ἐὰν τὸ σκάφος φέρεται ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἀπολαμβάνουν κάθε ἀσφαλείας, ὅταν ὅμως ἴδουν ἀπὸ μακρὰν ἄλλους νὰ ἔχουν ναυαγήσει δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἰδικήν των ἀσφάλειαν, ἐπιλαμβάνονται τῆς συμφορᾶς ἐκείνων· καὶ ἀφοῦ σταματήσουν τὸ πλοῖον καὶ ῥίψουν τὰς ἀγκύρας, καὶ τὰ ἱστία κατεβάσουν, πετοῦν σχοινία καὶ ῥίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν σανίδας, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βυθισθῇ ὑπὸ τῶν κυμάτων, νὰ πιασθῇ ἀπὸ ἕνα ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸ ναυάγιον. Νὰ μιμηθῇς, λοιπόν, B καὶ σὺ τοὺς ναύτας, ἄνθρωπε· καθ' ὅσον καὶ σὺ εἰς θάλασσαν πλέεις μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, τὸ μῆκος τοῦ παρόντος βίου, θάλασσαν, ἥτις ἔχει θηρία καὶ πειρατάς, θάλασσαν, ἥτις ἔχει σκοπέλους καὶ βράχους, θάλασσαν, ἥτις ταράσσεται ἀπὸ κύματα πολλὰ καὶ χειμῶνας· καὶ πολλοὶ ναυαγοῦν πολλάκις εἰς αὐτὴν τὴν θάλασσαν. Ὅταν, λοιπόν, ἴδῃς, κάποιον ἀπὸ τοὺς πλέοντας νὰ ἔχῃ ἀπολέσει τὸν πλοῦτον τῆς σωτηρίας ὑπὸ διαβολικῆς τινὸς ἐνεργείας, νὰ κλονίζεται καὶ νὰ πρόκει-

8. Γαλ. 6, 1.
9. Πρβλ. Α' Θεσ. 3, 5.

ται νὰ καταποντισθῇ, σταμάτησε τὸ πλοῖόν σου, ἔστω καὶ ἂν τρέχῃς δι' ἄλλην ὑπόθεσιν, φρόντισον διὰ τὴν σωτηρίαν ἐκείνου, περιφρόνησον τὰ ἰδικά σου. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναβάλλωμεν, C οὔτε νὰ βραδύνωμεν δι' ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ καταποντισθῇ. Στάσου, λοιπόν, γρήγορα, καὶ ταχέως νὰ τὸν ἁρπάξῃς ἀπὸ τὸν κατακλυσμόν, μεταχειρίσθητι πᾶν μέσον, ὥστε νὰ ἀνασύρῃς αὐτὸν ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ἀπωλείας. Καὶ ἂν σὲ τραβοῦν ἄπειρα πράγματα, ἂς μὴ θεωρήσῃς οὐδὲν ἀναγκαιότερον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀρρώστου· διότι ἂν θελήσῃς καὶ ὀλίγον νὰ βραδύνῃς θὰ τὸν παραδώσῃς εἰς τὴν τραχύτητα τοῦ χειμῶνος. Διὰ τοῦτο εἰς τοιαύτας συμφορὰς ἀπαιτεῖται ταχύτης, ταχύτης καὶ μεγάλη φροντίς. Ἄκουσε πῶς ὁ Παῦλος ἐπείγεται, καὶ ἄλλους πολλοὺς διεγείρει, D ὅταν ἴδῃ ὅτι πρόκειται κάποιος ἄνθρωπος νὰ βυθισθῇ· «Νὰ τοῦ δείξετε ἀγάπην», λέγει ὁ Παῦλος, «διὰ νὰ μὴ κυριευθῇ ἀπὸ ὑπερβολικὴν λύπην ὁ τοιοῦτος, ὁ ἁμαρτήσας».[10] Διὰ τοῦτο καὶ διατάσσει ταχέως νὰ τὸν βοηθήσουν, διὰ νὰ μὴ προφθάσῃ καὶ καταστραφῇ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἐμεῖς βραδύνομεν καὶ ἀναβάλλομεν. Νὰ γινώμεθα, λοιπόν, προνοητικοὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς μας.

Τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦτο εἶναι γνώρισμα χαρακτηριστικὸν ἡμῶν τῶν πιστῶν, δηλαδὴ νὰ μὴ προσέχωμεν τοὺς ἑαυτούς μας μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη ἡμῶν τὰ ἀσθενῆ νὰ θεραπεύωμεν καὶ νὰ καταρτίζωμεν· τοῦτο εἶναι μέγιστον δεῖγμα τῆς πίστεως «Διότι ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν ὅλοι», λέγει ὁ Χριστός, «ὅτι εἶσθε μαθηταί μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξύ σας».[11] E Τὴν δὲ ἀγάπην τὴν πραγματικὴν δὲν τὴν δεικνύει ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν τράπεζαν, οὔτε ἡ ἄνευ περιεχομένου συζήτησις, οὐδὲ ἡ διὰ τῶν λόγων κολακεία, ἀλλ' ἐπιδεικνύομεν ταύτην, ἐὰν διορθώνωμεν τὸν πλησίον καὶ ἐπιζητῶμεν τὸ συμφέρον αὐτοῦ, ἐὰν ἐγείρωμεν ἐκεῖνον ποὺ ἔπεσεν εἰς ἁμαρτίαν, ἐὰν βοηθῶμεν ἐκεῖνον, ὅστις ἔχει πέσει καὶ ἀμελεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν του, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἰδικά μας ἐπιδιώκωμεν τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλησίον. Τοῦτο εἶναι γνώρισμα γνησίας ἀγάπης. «Διότι ἡ ἀγάπη δὲν βλέπει τὰ ἰδικά της»,[12] ἀλλὰ κατὰ πρῶτον διακρίνει

10. Β' Κορινθ. 2, 7 - 8.
11. Ἰωάν. 13, 35.
12. Α' Κορινθ. 13, 5.

τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὸ συμφέρον ἐκείνων βλέπει τὸ ἰδικόν της. Καθ' ὅσον καὶ ἐγὼ τώρα δὲν ἀπευθύνω διὰ τὸν ἑαυτόν μου τόσους λόγους, ἀλλὰ διὰ σᾶς. 691 A Καὶ σεῖς, λοιπόν, νὰ μὴ ἀκούετε μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν σας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ σᾶς πρόκειται νὰ διδαχθοῦν. Διότι συμφώνως πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος, καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τρέφεται. Καθώς, λοιπόν, τὸ μέλος τοῦ σώματος, ἐὰν κρατήσῃ ὅλην τὴν τροφὴν καὶ δὲν τὴν μεταδώσῃ καὶ εἰς τὸ πλησιέστερον μέλος, καὶ τὸ ἴδιον καταστρέφεται, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα καταστρέφει. Παράδειγμα ὁ στόμαχος. Ἐὰν κρατήσῃ ὅλην τὴν τροφήν, καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα ἀπὸ τὴν πεῖνα θὰ λειώσῃ καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν θὰ καταστραφῇ. Ἐὰν ὅμως λάβῃ ὅσην τροφὴν χρειάζεται, κατὰ τὴν φυσικὴν ἀναλογίαν, καὶ δώσῃ τὸ λοιπὸν εἰς τὰ ἕτερα μέλη, καὶ τὸ ἴδιον καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα ἐν ὑγείᾳ θὰ διατηρηθῇ· οὕτω καὶ σὺ τώρα, B ἂν κρατήσῃς ὅσα ἤκουσες παρ' ἡμῶν καὶ εἰς ἕτερον δὲν τὰ μεταδώσῃς, καὶ ἐκεῖνον ἐζημίωσες καὶ τὸν ἑαυτόν σου κατέστρεψες, ἐπισύρας καθ' ἑαυτοῦ φοβερὰ νοσήματα, τὴν ραθυμίαν καὶ τὸν φθόνον. Διότι ἢ ἕνεκα κακίας ἢ ἕνεκα ὀκνηρίας καὶ ραθυμίας δὲν τὸ μεταδίδομεν εἰς τοὺς ἄλλους. Ὁποῖον δὲ ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἂν εἶναι, εἶναι ἀρκετὸν νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν ποὺ τὸ ἔχει. Ἂν ὅμως ἀφθόνως καὶ εἰς ἄλλους δώσῃς τὴν τροφήν, καὶ τὸν ἑαυτόν σου καὶ ἐκεῖνον ὠφέλησες. Ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἀρκοῦν τὰ λεχθέντα.

Πρέπει νὰ ἔλθωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τῶν προηγουμένων. C Ποῖα, λοιπόν, ἦσαν ἐκεῖνα; Περὶ τοῦ Σαύλου καὶ Παύλου ὡμιλούσαμεν, διατὶ ἄλλοτε μὲ Σαῦλος, ἄλλοτε δὲ Παῦλος ὠνομάζετο· ἔπειτα ἐξήλθομεν ἀπὸ τὴν συνέχειαν αὐτήν. Καὶ ἤλθομεν εἰς μεγάλην ἔρευναν τῶν ὀνομάτων. Καὶ ἐπειδὴ ἐφύγαμεν ἀπὸ αὐτό, δὲν ἐφάνη καλὸν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸ κέρδος ἐκεῖνο. Διότι, ἂν καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὄνομα Παῦλος, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκ τῆς εὑρέσεως τοῦ νοήματος τῶν ἄλλων ὀνομάτων γνωρίζομεν νὰ ὠφελούμεθα. Ἔτσι κάμνουν πολλάκις καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διαπλέουν τὴν θάλασσαν μὲ σκοπὸν τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχουν ἔλθει εἰς μακρυνὰς χώρας διὰ ὀλίγα πράγματα· ὅταν φθάσουν εἰς τὴν πόλιν, διὰ τὴν ὁποίαν προωρίζοντο, D καὶ ἴδουν ἀφθονίαν καὶ ἄλλων πρα-

γμάτων, κάμνουν πολύ μεγαλύτερον ἐμπόριον ἀπ' ὅτι ἐμελετοῦσαν. Καὶ ἂν κανεὶς τοὺς κατηγορήση, αὐτοὺς τοὺς λόγους λέγουν: — Μακράν, λέγουν, ἤλθομεν, πολλὰς κακοκαιρίας ὑπέστημεν, πολλοὺς κινδύνους, ἀπεδύθημεν εἰς ὑπερπόντιον ἀποδημίαν· τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ κάνωμεν τὸ ἐμπόρευμά μας μεγαλύτερον; Ταῦτα ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς ἀπολογούμεθα. Καθ' ὅσον ὁμιλοῦντες καὶ ἡμεῖς, διὰ τὰ ὀνόματα τοῦ Παύλου, εὕρομεν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἕτερον ἐμπόρευμα εἰς τὰ ὀνόματα. Ὁ Πέτρος παράδειγμα, ὅστις ἐκαλεῖτο τὸ πρῶτον Σίμων, E καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου, ὁ Ἰάκωβος, ὁ Ἰωάννης, ὠνομάσθησαν υἱοὶ Βροντῆς. Καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εὕρομεν τὸν Ἀβραάμ, νὰ καλῆται προηγουμένως Ἄβραμ, μετὰ ταῦτα δὲ Ἀβραάμ. Καὶ τὸν Ἰακώβ, ὅστις μετωνομάσθη Ἰσραὴλ καὶ τὴν Σάρραν, Σάραν. Εὕρομεν, ἐκτὸς τούτων, ὅτι μερικοὶ ἄλλοι δὲν μετωνομάσθησαν, καθὼς ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, καθὼς ὁ Ἰσαάκ, καθὼς ὁ Ἀδάμ. Μᾶς ἐφάνη, λοιπόν, ὅτι εἶναι παράλογον καὶ ἐσχάτης βλακείας, νὰ ρίψωμεν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν τόσον μέγαν θησαυρόν. 692 A Διὰ τοῦτο καὶ ἐπεξετείναμεν τὸν λόγον περισσότερον καὶ ἐπειδὴ ὡμιλήσαμεν προηγουμένως διὰ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶχον λάβει τὰ ὀνόματα, σήμερον σκεπτόμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τοὺς ἔχοντας δύο ὀνομασίας, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς εἶναι ὁ Ἀβραάμ. Καθότι ὁ μὲν Ἀδὰμ ὠνομάζετο συνεχῶς μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο. Καὶ ὁ Ἰσαὰκ οὕτω πάλιν δὲν ἔλαβεν δευτέραν ὀνομασίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τὸ τέλος Ἰσαὰκ ἐλέγετο· ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Ἰσαάκ, Ἄβραμ μὲν τὸ πρῶτον ἐλέγετο, μετὰ δὲ Ἀβραάμ. B Διότι, εἶπεν, λέγει ἡ Γραφή, ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν· «Τὸ ὄνομά σου δὲν θὰ εἶναι πλέον Ἄβραμ, ἀλλὰ θὰ εἶναι Ἀβραάμ».[13] Καθ' ὅσον Ἄβραμ ἐκαλεῖτο προηγουμένως, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ὄνομα δὲν εἶναι Ἑλληνικόν, οὔτε τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ἀλλὰ λέγεται οὕτω εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑβραίων. Τί, λοιπόν, σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦτο ὅταν ἑρμηνευθῇ; Διαβάτης, περάτης. Καθ' ὅτι τὸ ὄνομα Ἄβραμ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σύρων σημαίνει τὸ «πέραν» καὶ τὸ γνωρίζουν ὅσοι εἶναι γνῶσται τῆς γλώσσης ταύτης. Μεγάλη δὲ εἶναι ἡ συγγένεια τῆς Ἑβραϊκῆς πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Σύρων. Καὶ διατί περά-

13. Γεν. 17, 5.

της ἐκαλεῖτο, λέγει; Ἡ Ἰουδαία χώρα, δηλαδὴ ὅλη ἡ Παλαιστίνη, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, C εὑρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν, ἀπ' ὅπου ἦτο ὁ Ἀβραάμ. Καὶ μέσῳ τῶν δύο χωρῶν ρέει ὁ ποταμός, κοινὸν σύνορον τῶν δύο χωρῶν. Ἐπειδή, λοιπόν, δὲν ἦτο ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ ἦλθεν ἀπὸ τὴν πέραν χώραν, ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ τόπου καὶ τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τὸ ὄνομα, καὶ περάτης ἐλέγετο, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πέραν χώραν ἦλθεν. Διατὶ δὲ ἦλθεν ἀπὸ τὴν πέραν χώραν; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸ διέταξεν. Καὶ διατί ὁ Θεὸς τὸ εἶπεν; Διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὑπακοὴν τοῦ δικαίου. Καὶ πῶς ἔδειξεν τὴν ὑπακοὴν τοῦ δικαίου; Διότι διὰ τὸ πρόσταγμά Του ἄφησε τὴν πατρίδα του, καὶ τὴν ἤλλαξεν μὲ τὴν ξένην. Εἶδες πόση ἅλυσος πραγμάτων πλέκεται ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τοῦ δικαίου; D Τὸ ὄνομα τοῦτο μᾶς ἤνοιξε ὁλόκληρον πέλαγος ἱστορίας. Μάθε, λοιπόν, τὸ ὄνομά του τὸ πρῶτον, ἵνα ὅταν τὸν ἴδῃς νὰ κατοικῇ εἰς τὴν Παλαιστίνην, διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ ὀνόματός του μεταφερθῇς πρὸς τὴν παλαιάν του πατρίδα, καὶ ἀφοῦ μάθῃς τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν τὴν ἐγκατέλειπεν, νὰ λάβῃς ἀρκετὴν δύναμιν πρὸς μίμησιν τοῦ ζήλου ἐκείνου. Διότι ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἂν καὶ ζῇ πρὶν ἀπὸ τὸν Νόμον καὶ τὴν ἔννομον πολιτείαν, ἐπιδεικνύει φιλοσοφίαν, συναντωμένην εἰς τὸν καιρὸν τῆς Χάριτος, καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὕστερον ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς Ἀποστόλους, E «Ἀληθῶς σᾶς λέγω, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅστις ἄφησεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ποὺ δὲν θὰ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα μισθὸν καὶ θὰ κληρονομήσῃ καὶ τὴν αἰώνιον ζωήν».[14] Τοῦτο ἐκεῖνος πρὸ τῆς Χάριτος διὰ τῶν ἔργων ἐφήρμοσεν. Ὄχι μόνον ἐκ τούτου εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ, διότι λέγει· «Πορεύθητι εἰς τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν Ἐγὼ θὰ σοῦ δείξω».[15] Διότι, ἂν καὶ αἱ δύο πατρίδες ἦσαν ἐπίγειοι, ἀλλ' ὅμως ἡ μὲν ἦτο ἰδική του, ἡ δὲ ξένη· καὶ ἡ μὲν ἦτο φανερά, ἡ δὲ ἄγνωστος· καὶ ἡ μὲν εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖράς του, ἡ δὲ ἠλπίζετο· καὶ ὅμως, τὰ φανερὰ καὶ βέβαια καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τὰς χεῖ-

14. Ματθ. 19, 28-29.
15. Γεν. 12, 1.

ράς του άφησε καὶ πρὸς τὰ ἀφανῆ καὶ ἀδέβαια, 693 A καὶ πρὸς ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἦτο κύριος ἔτρεχεν διὰ νὰ σὲ πείσῃ καὶ νὰ σὲ διδάξῃ, ὁσάκις ὁ Θεὸς διατάσσῃ τὰ μὲν φανερὰ νὰ ἀφήσῃς, πρὸς δὲ τὰ ἀφανῆ νὰ προσέχῃς, νὰ μὴ ἀντιλέγῃς οὔτε νὰ ἀμφιβάλλῃς. Διότι δὲν εἶναι τόσον φανερὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὰς χεῖρας, ὅσον εἶναι τὰ ἐλπιζόμενα· δὲν εἶναι τόσον φανερὰ ἡ παροῦσα ζωή, ὅσον εἶναι ἐκείνη, ἡ μέλλουσα. Διότι αὐτὴν μὲν τὴν βλέπομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, τὴν ἄλλην δὲ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστεως· αὐτὴν τὴν βλέπομεν νὰ εὑρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν, ἐκείνην τὴν βλέπομεν νὰ φυλάσσεται μὲ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ.

Αἱ δὲ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ πολὺ ἰσχυρότεραι ἀπὸ τὰς ἰδικάς μας χεῖρας. B Ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς πῶς αὐτὴ ἐδῶ ἡ παροῦσα ζωὴ εὑρίσκεται συνεχῶς εἰς ἀβεβαιότητα, ἐκείνη δὲ ἡ μέλλουσα, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἀβέβαιη, εἶναι περισσότερον φανερὰ ἀπὸ τὴν παροῦσαν καὶ σταθερωτέρα καὶ μόνιμος; Ἂς ἐξετάσωμεν, ἐὰν θέλετε, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θεωροῦνται λαμπρὰ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν, τὴν δύναμιν, τὰς τιμὰς τὰς ἐκ τῶν ἀνθρώπων προερχομένας· καὶ θὰ ἴδῃς, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀσταθέστερον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτά. Διότι τί ὑπάρχει ἀσταθέστερον τοῦ πλούτου, ποὺ πολλὰς φορὰς δὲν παραμένει οὔτε μέχρι τὴν ἑσπέραν; Ἀλλὰ καθὼς ἀγνώμων δραπέτης μετατίθεται συνεχῶς ἀπὸ τὸν μὲν εἰς τὸν δέ, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦτον πρὸς τὸν ἄλλον, καὶ ἡ δόξα παρόμοιον εἶναι. Ἐκεῖνος, δηλαδή, ὁ ὁποῖος, πρὸ ὀλίγου ἦτο C λαμπρὸς καὶ ἔνδοξος, ἄτιμος καὶ περιφρονημένος γίνεται αἴφνης· καὶ τὸ ἀντίθετον συμβαίνει πάλιν. Καὶ ὅπως εἰς τὸν τροχόν, ὁ ὁποῖος στρέφεται συνεχῶς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν ἓν μέρος τῆς ἄντυγος, διότι ἀπὸ τὴν μεγάλην περιστροφικὴν ταχύτητα, συνεχῶς τὰ ἄνω μέρη γίνονται κάτω καὶ ἀντιστρόφως πάλιν· ἔτσι καὶ τὰ ἰδικά μας πράγματα, συνεχῶς μεταβάλλονται καὶ γίνονται τὰ ἄνω κάτω, ὁμοίως συμβαίνει καὶ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ διὰ τὴν δύναμιν καὶ δι' ὅλα τ' ἄλλα. Οὐδέποτε ἓν ἐξ αὐτῶν ἵσταται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἕδρας, ἀλλὰ τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν μιμοῦνται, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ σταματοῦν. Τί, λοιπόν, εἶναι ἀβεβαιότερον τῶν ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα τόσον συνεχῶς μεταβάλλονται, D καὶ τὰ ὁποῖα πρὶν νὰ φανοῦν ἀπομακρύνονται, καὶ πρὶν νὰ φθάσουν,

φεύγουν μακράν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης, ὁμιλῶν διὰ τὴν τρυφὴν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ διὰ τὰ παρόμοια, σκώπτει ἐκείνους ποὺ θεωροῦν ταῦτα ὡς μόνιμα καὶ λέγει· «Κρίνουν ταῦτα ὡς μόνιμα καὶ ὄχι ὡς φεύγοντα».[16] Δὲν εἶπεν ὡς παρερχόμενα, ἀλλὰ θέτει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ ἰσχυρότερον, «ὡς φεύγοντα»· διότι δὲν ἀναχωροῦν βραδέως, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ταχύτητος. Ὁ πατριάρχης ὅμως ἐκεῖνος δὲν ἔπραττεν οὕτως, ἀλλ' ἀφοῦ ἄφησε πάντα ταῦτα, πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἔβλεπεν μόνον, προετοιμάζων εἰς ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς μελλούσης πίστεως διὰ νὰ μὴ λέγῃς ὅτι ἐκεῖνα εἶναι ἄδηλα καὶ ἀφανῆ, E ὅταν ὁ Θεὸς σοῦ ἐπαγγέλλεται τὰ μέλλοντα καὶ μὴ βλεπόμενα. Διότι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνονται εἶναι σαφέστερα τῶν βλεπομένων, ἐὰν ἔχωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστεως. Διότι, ἂν καὶ δὲν τὰ ἔχωμεν ἴδει ταῦτα, ὁ Θεὸς μᾶς ἐπηγγείλατο καὶ ὑπέσχετο ταῦτα. Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ὑπόσχεται, οὐδεμία μεταβολὴ εἰς τὰς ἐπαγγελίας γίνεται· ὥστε ἐκεῖνα κυρίως παραμένουν καὶ ἑδραιώνονται, ὅσα εὑρίσκονται εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ. «Διότι» λέγει, «οὐδεὶς δύναται νὰ ἁρπάξῃ τι ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ».[17] Κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἁρπάξῃ τι ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Πατρός μου». 694 A Ἐπειδή, λοιπόν, οὐδεὶς ὑπάρχει, ὅστις δύναται νὰ ἁρπάξῃ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ὁ θησαυρὸς ἐκεῖνος εἶναι πάντοτε βέβαιος. Τὰ ἀνωτέρω ὅμως ὑπόκεινται εἰς παντὸς εἴδους μεταβολὰς καὶ μετατροπάς· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ πολλάκις κοπιάζωμεν, ἀποστερούμεθα τῶν καρπῶν. Διὰ τὰς ἐλπίδας ὅμως ἐκείνας δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις ἐμόχθησεν, ἀνάγκη εἶναι νὰ λάβῃ καὶ τοὺς στεφάνους. «Καθ' ὅτι ἡ ἐλπὶς δὲν ἐντροπιάζει».[18] Διότι τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ἔδωσεν ὁ Θεός, καὶ τὰ δῶρα ἀκολουθοῦν Ἐκεῖνον ποὺ τὰ ὑπόσχεται. Ἄφησε, λοιπόν, τὰ ἀβέβαια, κράτησε τὰ φαινόμενα. Διότι φαινόμενα δὲν εἶναι τὰ παρόντα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Ἐὰν δὲ ὡρισμένοι πρὸς τὰ παρόντα βλέπουν, περιφρονοῦντες τὰ μέλλοντα, τοῦτο γίνεται, ὄχι ἐπειδὴ ταῦτα εἶναι ἀφανῆ καὶ ἀβέβαια, ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι εἶναι κατώτεροι ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἐλπίδος ἐκείνης καὶ διὰ τοῦτο περιφρονοῦν τὰ

16. Ἀμ. 6, 5.
17. Ἰωάν. 10, 29.
18. Ρωμ. 5, 5.

μέλλοντα. B Βλέπε, λοιπόν, τὴν μεγάλην ἀρετὴν τοῦ δικαίου. Ὁ Θεὸς ὑπέσχετο εἰς αὐτὸν αἰσθητὰ πράγματα καὶ αὐτὸς ἐζήτει νοητά. Καὶ ποῦ ὁ Θεὸς τοῦ ὑπεσχέθη αἰσθητά, αὐτὸς δὲ ἤθελε νοητά; «Ἔξελθε», τοῦ λέγει, «ἀπὸ τὴν χώραν σου, καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου, καὶ ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου, καὶ ἔλθε εἰς χώραν, τὴν ὁποίαν θὰ σοῦ δείξω».[19] Αἰσθητὴ ἦτο καὶ ἡ πρώτη χώρα, καὶ ἐκείνη, ἥτις μέλλει νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ὕστερον. Τί, λοιπόν, ἐκεῖνος ἀπαντᾷ; Ἢ μᾶλλον ἂς μὴ ἀκούσωμεν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Παῦλον, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ, διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι δὲν ἔβλεπεν πρὸς αὐτὴν ἐδῶ τὴν γῆν, ἂν καὶ ταύτην τοῦ ὑπεσχέθη ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐγκαταλείψας τὰ παρόντα, πρὸς τὰ μέλλοντα ἔσπευδεν. Τί λοιπόν, ὁ Παῦλος λέγει; C «Ὅλοι αὐτοὶ ἀπέθανον μὲ πίστιν»,[20] διὰ τὸν Ἀβραὰμ λέγει, καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ διὰ τὸν Ἰακὼβ καὶ διὰ ὅλους τοὺς δικαίους. Διότι ὄχι μόνον ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ὅλοι ἦσαν μέτοχοι τῆς αὐτῆς φιλοσοφίας. «Ὅλοι αὐτοί, ἀπέθανον μὲ πίστιν, χωρὶς νὰ λάβουν τὰς ὑποσχέσεις, ἀλλὰ εἶδον ταύτας ἀπὸ μακράν».[21] Τί λέγεις; Δὲν ἔτυχεν ὁ Ἀβραὰμ τῶν ἐπαγγελιῶν, οὔτε ἦλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην; Ψεῦδος, λοιπόν, εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν; Ὄχι, λέγει. Διότι ἦλθε μὲν εἰς τὴν Παλαιστίνην, δὲν ἔβλεπεν ὅμως πρὸς αὐτὴν τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλ' ἐπεθύμει ἄλλην, εὑρισκομένην εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ξένον ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του δι' ὅλα τὰ ἐγκόσμια. D Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ καὶ προσθέτει· «Καὶ ὡμολόγησαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ περαστικοί».[22] Ξένος ἐκεῖνος, ὅστις λαμβάνει πατρίδα, καὶ τόσον μεγάλην χώραν, λέγε μου; Ναὶ λέγει· διότι δὲν ἔβλεπεν πρὸς ταύτην, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανόν. «Διότι οἱ λέγοντες ταῦτα ἐμφανίζονται, ὅτι ζητοῦν ἄλλην πατρίδα»,[23] τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός. Ζητοῦν ἐκείνην, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, τὴν ἄνω. Εἶδες πῶς ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν αἰσθητὰ πράγματα; Ἐκεῖνος ὅμως ἐζήτει τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ; «Διότι οἱ λέγοντες ταῦτα», γράφει ὁ Παῦλος, «ἐμφανίζονται ὅτι ζητοῦν πατρίδα. Καὶ ἐὰν μὲν ἐνεθυμοῦντο ἐκείνην, E

19. Γεν. 12, 1.
20. Ἑβρ. 11, 13.
21. Ἑβρ. 11, 13.
22. Ἑβρ. 11, 13.
23. Ἑβρ. 11, 14, 16.

ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξῆλθον, θὰ εἶχον τὸν καιρὸν νὰ ἐπιστρέψουν· τώρα ὅμως ἐπιθυμοῦν ἄλλην καλυτέραν, δηλαδὴ ἐπουράνιον».[23α] Λοιπόν, ἡ μὲν ὑπόσχεσις εἶναι αἰσθητή, ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ δικαίου πνευματική, ἐν ἀντιθέσει μὲ ἡμᾶς. Διότι ὁ Θεὸς εἰς ἐκεῖνον μὲν ὑπεσχέθη τὴν Παλαιστίνην, ἐκεῖνος δὲ ἔβλεπεν πρὸς τὸν Οὐρανόν· εἰς ἡμᾶς ἀντιθέτως ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη τὸν Οὐρανόν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὴν γῆν κατευθυνόμεθα.

Ταῦτα ἐκερδίσαμεν ἀπὸ τὸ ὄνομα Ἀβραάμ, ἐπειδὴ ἐμάθομεν διατὶ περάτης ὠνομάσθη καὶ ὅτι ἀφήσας τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ἐπορεύθη πρὸς τὴν ξένην, 695 A καὶ ἐγκαταλείψας τὰ φανερά, ἔβλεπεν πρὸς τὰ ἀόρατα, ἀφοῦ ἔρριψεν ὅσα εἶχεν εἰς τὰς χεῖράς του, ἐπρόσεχεν πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐλάμβανε τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ ἐστρέφετο, καὶ ταῦτα πάντα πρὸ τῆς Χάριτος, πρὸ τοῦ Νόμου, πρὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν.

Γίνεται φανερόν, λοιπόν, ὅτι ἐστερεῖτο διδασκάλου, ἀλλὰ ὅμως ἤρκει εἰς αὐτὸν ἡ φύσις, ἡ ὁποία ἐκίνει τὰς σκέψεις τῆς διανοίας καὶ οὕτως εὗρεν τὸν Θεόν, τὸν Δημιουργὸν τοῦ παντός· διὰ τοῦτο ἐλέγετο Ἀβραάμ, διὰ τοῦτο καὶ οἱ γονεῖς ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀδύνατον κανεὶς ταχέως νὰ μοῦ εἴπῃ ὅτι, — Τοῦτο εἶναι ψεῦδος. Διότι μήπως οἱ γονεῖς τοῦ Ἀβραὰμ ἦσαν δίκαιοι; Μήπως ἦσαν εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν; B Μήπως ἐγνώριζον τὰ μέλλοντα; Μήπως προεῖδον τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς θὰ ἐδίδεν εἰς τὸ μέλλον; Δὲν ἦσαν ἀσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτραι καὶ ἀσεβέστεροι τῶν βαρβάρων; Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινῶ τὸν δίκαιον, διότι ἂν καὶ εἶχεν ἀσεβεῖς γονεῖς, ὁ ἴδιος ἦτο ἐνάρετος. Καὶ τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ παράδοξον εἶναι τοῦτο, ὅτι ἀπὸ ξένην καὶ ἀγρίαν ῥίζαν προῆλθεν τέτοιος καρπός. Διότι ἡ κακία τῶν γονέων δὲν προσάγει ὄνειδος εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ζῶντας μετ' εὐσεβείας. Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ εἴπωμεν κάτι τὸ θαυμαστόν, ποὺ εἶναι καὶ ἔπαινος μᾶλλον, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ δὲν ἔλαβον τὴν εὐσέβειαν ὑπὸ τῶν προγόνων, οὔτε εἶχον καθοδηγητάς, C ἀλλ' ἐβάδιζον ὡς εἰς ἔρημον καὶ ἄβατον τόπον, ἠδυνήθησαν

23α. Ἑβρ. 11, 14, 16.

ὅμως νὰ εὕρουν τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν οὐρανόν.

Δὲν εἶναι, λοιπόν, κατηγορία νὰ ἔχῃς ἀσεβῆ πατέρα, ἀλλὰ τὸ νὰ μιμῆσαι τὴν ἀσέβειαν τοῦ πατρός· καὶ μέγιστον ἔγκλημα εἶναι, ὄχι ὅταν ἔχωμεν ἀσεβεῖς γονεῖς, ἀλλ' ὅταν δὲν φροντίζωμεν δι' αὐτοὺς καὶ δὲν πράττομεν τὰ πάντα διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν ταύτην. Ὅταν ὅμως ἡμεῖς πράξωμεν τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των, ἐκεῖνοι δὲ ἐμμένουν εἰς τὴν ἀσέβειάν των, ἀπαλλασσόμεθα πάσης κατηγορίας καὶ καταδίκης.

Ταῦτα δὲ εἶπον, διὰ νὰ μὴ ἐντραπῇς, ἀγαπητέ, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ὁ Ἀβραὰμ εἶχεν ἀσεβῆ πατέρα. **D** Καθ' ὅσον καὶ ὁ Τιμόθεος εἶχεν ἀσεβῆ πατέρα, διότι λέγει· «Ἦτο υἱὸς Ἰουδαίας γυναικός, ἡ ὁποία ἐπίστευεν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἐξ Ἕλληνος πατρός».[24] Καὶ ὅτι παρέμεινεν εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ δὲν μετεβλήθη, γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς· ἐπαινῶν ὁ Παῦλος τὴν πίστιν τοῦ Τιμοθέου, οὕτως ἔλεγεν· «Γνωρίζω τὴν πίστιν, ἡ ὁποία κατοικεῖ εἰς τὴν μάμμην σου Λωΐδα καὶ εἰς τὴν μητέρα σου Εὐνίκην, εἶμαι πεπεισμένος δὲ πῶς κατοικεῖ καὶ εἰς σέ».[25] Καὶ δὲν ἀναφέρει οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός. Διατί; Διότι ἔμενεν εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ δὲν ἦτο ἄξιος νὰ ἀπαριθμῆται μετὰ τοῦ υἱοῦ του. Καὶ οἱ Ἀπόστολοι κακοὺς εἶχον πατέρας καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλεγεν· **E** «Ἐὰν Ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Βεελζεβούλ, τότε οἱ υἱοί σας μὲ τὴν δύναμιν ποίου τὰ ἐκβάλλουν; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ θὰ εἶναι οἱ κριταί σας».[26] Ἀλλὰ τοῦτο ἂς μὴ σὲ θορυβῇ, μήτε νὰ σὲ σκανδαλίζῃ. Καθ' ὅσον ἐκ τούτου, μανθάνομεν ὅτι ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν φύσιν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεσιν. Διότι, ἐὰν ἦτο ὑπόθεσις τῆς φύσεως, τότε θὰ ἔπρεπεν οἱ κακοὶ γονεῖς κακοὺς υἱοὺς νὰ γεννοῦν, καὶ οἱ εὐσεβεῖς ὁμοίως. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν προαίρεσιν ὀφείλεται, τὸ ἂν κάποιος γίνῃ φαῦλος ἢ δίκαιος, **496 A** διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ γονεῖς ἀσεβεῖς προῆλθον παιδιὰ ἐνάρετα καὶ κακοὶ υἱοὶ ἐναρέτους γονεῖς εἶχον διὰ νὰ μὴ ἀποδίδωμεν ταῦτα εἰς τὴν φύσιν, ἀλλὰ

---

24. Πράξ. 16, 1
25. Β' Τιμ. 1, 5
26. Ματθ. 12, 27

πάντοτε εἰς τὴν προαίρεσιν.

Ἂς ἔλθωμεν ὅμως εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σᾶς ἔλεγον, πῶς δηλαδὴ οἱ γονεῖς τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ ἔδωσαν τοῦτο τὸ ὄνομα, ἂν καὶ ἦσαν ἀσεβεῖς; Ὑπῆρξεν καὶ τοῦτο ἔργον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ οἰκονόμησεν τοιουτοτρόπως τὰ πράγματα, ὥστε διὰ τῆς γλώσσης τοῦ ἀπίστου νὰ θέσῃ ὄνομα εἰς τὸν Ἀβραάμ, τὸ ὁποῖον περικλείει τὴν ἱστορίαν τῶν μελλόντων. Καὶ τὸν Βαλαάμ[27] τὸν ἠνάγκασεν ὁ Θεὸς κάποτε νὰ προφητεύσῃ τὰ μέλλοντα, δεικνύων οὕτω τὴν δύναμίν του, καὶ ἀποκαλύπτων ὅτι ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰδικούς του, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀλλοτρίους δύναται νὰ ἐπιβληθῇ. Καὶ νὰ μάθῃς προσέτι ὅτι διὰ τοὺς δικαίους, ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι ἀσεβεῖς οἱ πατέρες αὐτῶν, **B** πολλὰς φοράς, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, δίδουν ὀνόματα, ἅτινα φανερώνουν τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκονομηθὲν σχέδιον διὰ τὰ μέλλοντα. Καὶ δι' ἑτέρου παραδείγματος θὰ τὸ ἀποδείξω. Ὁ Λάμεχ, ὁ πατὴρ τοῦ Νῶε, ἐκείνου, ποὺ εἰς τὴν ἐποχήν του ἔγινεν ὁ κατακλυσμός, δὲν ἦτο δίκαιος, δὲν ἦτο ἀρεστὸς εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἦτο ἀγαπητὸς εἰς Αὐτόν· διότι ἐὰν ἦτο δίκαιος, ἐὰν ἦτο ἀρεστός, ἐὰν ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸν Θεόν, δὲν θὰ ἔλεγεν ὅτι· «Μόνον ὁ Νῶε εὑρέθη τέλειος εἰς τὴν ἐποχήν του»,[28] δὲν θὰ παρέλειπεν τὸν πατέρα τοῦ δικαίου, ἐὰν ἦτο δίκαιος. Τί, λοιπόν, ἔπραξεν ἐκεῖνος; Ἔδωσεν ὄνομα εἰς τὸν υἱόν του,[29] τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὴν ἱστορίαν τῶν μελλόντων πραγμάτων, καὶ αὐτὴ ἡ ὀνομασία τοῦ δικαίου ἀποτελοῦσε προφητείαν. Διότι ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἐφανέρωνε τὸν κατακλυσμὸν ποὺ θὰ ἐγίνετο. **C** Καὶ πῶς τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε ἐφανέρωνεν τὸν κατακλυσμὸν ὅστις ἔμελλε νὰ γίνῃ; Τὸ ὄνομα, Νῶε, λέγεται ἔτσι εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἑρμηνεύεται «ὁ ἀναπαύων». Διότι τὸ Νία, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σύρων σημαίνει «ἀνάπαυσις». Καὶ

---

27. Ὁ Βαλαὰμ ἦτο προφήτης ζῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ. Ἐλάτρευεν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν προσφέρων θυσίας καὶ ὁλοκαυτώματα. Τοῦτον, λοιπόν, τὸν προφήτην ἐκάλεσεν ὁ βασιλεὺς Βαλάκ, ὅπως καταρασθῇ τοὺς Ἰσραηλίτας. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔθεσεν εἰς τὸ στόμα τοῦ Βαλαὰμ εὐλογίας καὶ οὐχὶ κατάρας διὰ τοὺς Ἰσραηλίτας. Τὰ περὶ τὸν Βαλαὰμ γεγονότα ἰδὲ Ἀριθμ. Κεφ. 22, 5 — 25. 20. Περὶ τούτο καὶ τὸ Β' Πέτρου 2, 15 - 16.
28. Γεν. 6, 9.
29. Πρβλ. Γεν. 5, 29.

καθώς, λοιπόν, ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἄιβαρ τὸ ὁποῖον σημαίνει πέραν, Ἀβραὰμ ὠνομάσθη καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν Αἰδέμ, ἥτις σημαίνει γῆ, Ἀδὰμ ὠνομάσθη, τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύεται γήϊνος· οὕτω καὶ ἐδῶ, ἀπὸ τῆς ὀνομασίας Νία, ἡ ὁποία σημαίνει «ἀνάπαυσις», Νῶε ἐκλήθη, ποὺ σημαίνει «ὁ ἀναπαύων». Ἀποδεικνύεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἑπομένου· «Διότι ὠνόμασεν αὐτὸν Νῶε», λέγων, «Οὗτος θὰ μᾶς ἀναπαύσῃ»,[30] ἀνάπαυσιν, τὸν κατακλυσμὸν λέγων. D Ἐπειδὴ ἔμελλεν εἰς τὴν ἐποχήν του νὰ γίνῃ ὁ κατακλυσμός, ὁ δὲ κατακλυσμὸς ἦτο θάνατος. «Ὁ θάνατος δὲ εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνάπαυσις»,[31] διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ὁποίου ἔγινεν ὁ κατακλυσμός, ὠνομάσθη «ὁ ἀναπαύων».

Ὅτι δὲ δὲν διαστρέφω τὴν ἑρμηνείαν τῶν Γραφῶν, ἀπὸ αὐτὴν τὴν Γραφήν, ἂς ἀκούσωμεν τοῦτο. «Ἔζησε», λέγει, «ὁ Λάμεχ» ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ἔτη, καὶ εἰς τὸ ἔτος αὐτὸ ἀπέκτησεν υἱόν. Ὠνόμασε δὲ αὐτὸν Νῶε λέγων· Οὗτος θὰ μᾶς ἀναπαύσῃ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὰς λύπας καὶ ἀπὸ τὰ κοπιώδη καὶ κακὰ ἡμῶν ἔργα καὶ ἀπὸ τοὺς μόχθους τῆς ἀγόνου γῆς, τὴν ὁποίαν κατηράσθη ὁ Θεός».[32] Τί λέγεις, «θὰ μᾶς ἀναπαύσῃ;» Καὶ διατί δὲν εἶπεν, λέγει, οὗτος θὰ φονεύσῃ ἡμᾶς, E οὗτος θὰ φέρῃ τὸν κατακλυσμόν; Ἀλλ' εἶπεν· «θὰ μᾶς ἀναπαύσῃ»; Ὅλη ἡ φύσις κατεστράφη, ἤνοιξαν κάτωθεν ἄβυσσοι, ἤνοιξαν οἱ καταρράκται τῶν οὐρανῶν καὶ ἅπαντα ἦσαν ἓν παράξενον καὶ παράδοξον καὶ φρικτὸν πέλαγος, καὶ μέσα εἰς τὸν κοινὸν ἀπὸ λάσπην τάφον ἐθάπτοντο καὶ σώματα ἀνθρώπων καὶ σώματα ἵππων καὶ θηρίων· καὶ τόσα κακά, λέγε μου, καὶ τοσαύτην συμφοράν, καλεῖς ἀνάπαυσιν; Ναὶ λέγει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔζων εἰς τὴν κακίαν, ὁ δὲ κατακλυσμὸς διέκοψε τὴν κακίαν, οἱ ἄνθρωποι ἀπαλλαχθέντες ἐκ τῆς κακίας, ἀνεπαύθησαν. 697 A Ὅπως ἓν σῶμα ὅταν κατέχεται ἀπὸ ποικίλα νοσήματα καὶ δὲν εὑρίσκῃ οὐδεμίαν θεραπείαν, ἐὰν ἔλθῃ ὁ θάνατος, ἀναπαύεται· οὕτω ἀκριβῶς ἔγινεν καὶ μὲ τὴν γενεὰν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ὡς σῶμα τὸ ὁποῖον νοσεῖ ἀπὸ ἀνίατον ἀρρώστειαν καὶ ἀπὸ πολλὰ δεινὰ βασανίζεται ἐπ'

30. Γεν. 5, 29.
31. Ἰὼβ 3, 23.
32. Γεν. 5, 28-29.

ἀρκετὸν καὶ ἔχει ἀπολέσει πᾶσαν ἐλπίδα, ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς τὴν ἥρπασεν καὶ τὴν ἀνέπαυσεν.

Διότι «ἐὰν ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυσις εἰς τὸν ἄνθρωπον»,[33] πολλῷ μᾶλλον, εἶναι ἀνάπαυσις ὁ θάνατος, διὰ ἐκείνους, οἵτινες ζῶσι ἐντὸς τῆς ἁμαρτίας χωρὶς ἐλπίδα διορθώσεως, ἐπειδὴ ἀπαλλάσσει αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσουν περαιτέρω εἰς τὴν κακίαν, οὔτε τὸ φορτίον τῶν ἁμαρτιῶν νὰ γίνῃ βαρύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχουν. Διότι οὐδὲν πρᾶγμα εἶναι τόσον βαρὺ καὶ δυσβάστακτον ὅσον ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας· οὐδὲν πρᾶγμα μᾶς φέρει τόσην κόπωσιν καὶ πόνον, ὅσον μᾶς παρέχει τὸ εἶδος τῆς κακίας καὶ αἱ ἁμαρτίαι. B Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἔζων μέσα εἰς ἁμαρτίας ἔλεγεν· «Ἔλθετε πρὸς Ἐμὲ ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι μὲ ἁμαρτίας καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω».[34] Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λάμεχ ἐκάλεσε τὸν κατακλυσμὸν ἀνάπαυσιν, διότι ἦλθεν καὶ ἐσταμάτησεν τὴν κακίαν. Ἤθελον νὰ ἐπεκτείνω περισσότερον τοῦτον τὸν λόγον, καθ' ὅσον πολλὰ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε δὲν τὰ ἔχομεν εἴπει· ἀλλὰ τώρα ταῦτα εἰς τὴν μνήμην σας διατηρεῖτε, καὶ πρὸς τοὺς ἀπόντας ἀδελφούς μας νὰ διηγηθῆτε διὰ νὰ ἔχουν τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου καὶ νὰ μὴ ἀναγκαζώμεθα ἐκ νέου νὰ κάνωμεν μακρὰ τὰ προοίμια· ἂς κλείσωμεν δὲ τὸν λόγον μὲ εὐχὰς καὶ μὲ δοξολογίας πρὸς τὸν Θεόν, ὁ Ὁποῖος μᾶς ἔδωσεν ὅσα σᾶς εἶπα, καθ' ὅτι εἰς Αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

33. Ἰὼβ 3, 23.
34. Ματθ. 11, 28.